

RĪGAS TEHNISKĀ
UNIVERSITĀTE

Inese Biukšāne

LATVIJAS ZIVSAIMNIECĪBAS NOZARES KONKURĒTSPĒJAS NOVĒRTĒŠANA KLASTERA IETVAROS

Promocijas darba kopsavilkums

RĪGAS TEHNISKĀ UNIVERSITĀTE
Inženierekonomikas un vadības fakultāte
Būvuzņēmējdarbības un nekustamā īpašuma ekonomikas institūts

Inese Biukšāne

Doktora studiju programmas „Vadībzinātne un ekonomika” doktorante

**LATVIJAS ZIVSAIMNIECĪBAS NOZARES
KONKURĒTSPĒJAS NOVĒRTĒŠANA
KLAŠTERA IETVAROS**

Promocijas darba kopsavilkums

Zinātniskā vadītāja
asoc. profesore *Dr. oec.*
ILZE JUDRUPA

RTU Izdevniecība
Rīga 2019

Biukšāne, I. Latvijas zivsaimniecības nozares konkurētspējas novērtēšana klastera ietvaros. Promocijas darba kopsavilkums. Rīga: RTU Izdevniecība, 2019. 61 lpp.

Iespiests saskaņā ar Būvuzņēmējdarbības un nekustamā īpašuma ekonomikas institūta 2019. gada 4. decembra lēmumu, protokola Nr. 22500-2/9.

ISBN 978-9934-22-425-6 (print)

ISBN 978-9934-22-426-3 (pdf)

PROMOCIJAS DARBS IZVIRZĪTS EKONOMIKAS DOKTORA GRĀDA IEGŪŠANAI RĪGAS TEHNISKAJĀ UNIVERSITĀTĒ

Promocijas darbs ekonomikas doktora grāda iegūšanai tiek publiski aizstāvēts 2019. gada 30. decembrī plkst. 10.00 Rīgas Tehniskās universitātes Inženierekonomikas un vadības fakultātē, Kalnciema ielā 6, 209. auditorijā.

OFICIĀLIE RECENZENTI

Profesore *Dr. oec.* Elīna Gaile-Sarkane,
Rīgas Tehniskā universitāte, Latvija

Profesore *Dr. oec.* Iluta Arbidāne,
Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, Latvija

Profesors *Dr. oec.* Vytautas Juščius,
Klaipēdas Universitāte, Lietuva

APSTIPRINĀJUMS

Apstiprinu, ka esmu izstrādājusi šo promocijas darbu, kas iesniegts izskatīšanai Rīgas Tehniskajā universitātē ekonomikas doktora grāda iegūšanai. Promocijas darbs zinātniskā grāda iegūšanai nav iesniegts nevienā citā universitātē.

Inese Biukšāne _____ (paraksts)

Datums: _____

Promocijas darbs ir uzrakstīts latviešu valodā, tajā ir ievads, trīs daļas, secinājumi un priekšlikumi, izmantotās literatūras un avotu saraksts, 27 attēli, 23 tabulas, 20 pielikumi, kopā 164 lappuses, neskaitot pielikumus. Literatūras un avotu sarakstā ir 189 nosaukumi.

SATURA RĀDĪTĀJS

LIETOTIE SAĪSINĀJUMI	5
IEVADS	6
1. ZIVSAIMNIECĪBAS NOZARES KLASTERA KONKURĒTSPĒJAS	
TEORĒTISKIE ASPEKTI	15
1.1. Klastera būtība un zivsaimniecības nozares klastera vispārīgs raksturojums	15
1.2. Zivsaimniecības nozares klastera konkurētspējas būtība un definīcija	18
1.3. Zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēju ietekmējošie faktori	22
2. ZIVSAIMNIECĪBAS NOZARES KLASTERA KONKURĒTSPĒJAS	
NOVĒRTĒŠANA UN METODIKAS IZSTRĀDE	25
2.1. Klastera konkurētspējas novērtēšanas iespējas un metodes	25
2.2. Klastera konkurētspējas novērtēšanas indeksa un stratēģijas izstrāde	27
3. ZIVSAIMNIECĪBAS NOZARES KONKURĒTSPĒJAS INDEKSS UN NOZARES	
ATTĪSTĪBAS IESPĒJAS	32
3.1. Konkurētspēju raksturojošo apakšindeksu aprēķins	32
3.2. Nozares konkurētspēja un attīstības iespējas.....	40
SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI	45
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS	48

LIETOTIE SAĪSINĀJUMI

AREI	– Agroresursu un ekonomikas institūts
BIOR	– Pārtikas drošības, dzīvnieku veselības un vides zinātniskais institūts „BIOR”
CSP	– Centrālās statistikas pārvalde
EJZF	– Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fonds
ES	– Eiropas Savienība
EZF	– Eiropas Zivsaimniecības fonds
FM	– Finanšu ministrija
KZP	– Kopējā zivsaimniecības politika
LAD	– Lauku attīstības dienests
LLU	– Latvijas Lauksaimniecības universitāte
LZIKIS	– Latvijas zivsaimniecības integrētās kontroles un informācijas sistēma
PVD	– Pārtikas un veterinārais dienests
RP	– Rīcības programma
SVID	– stipro un vājo pušu, iespēju un draudu analīze
VARAM	– Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
ZM	– Zemkopības ministrija
ZRP 2007–2013	– Rīcības programma Eiropas Zivsaimniecības fonda atbalsta ieviešanai Latvijā 2007.–2013. gadam
ZRP 2014–2020	– Rīcības programma Zivsaimniecības attīstībai 2014.–2020. gadam
ZST	– Zivsaimniecības sadarbības tīkls
ZVRG	– Zivsaimniecības vietējās rīcības grupas

IEVADS

Latvijas ekonomikas attīstībā zivsaimniecībai vienmēr ir bijusi būtiska nozīme. Valstī ir labi attīstītas zvejniecības un zivju produkcijas ražošanas tradīcijas, kas galvenokārt balstās uz vietējiem Baltijas jūras un Rīgas jūras līča zivju izejvielu resursiem. Vides piesārņojums, nelabvēlīgie nārsta apstākļi, kā arī intensīvā zveja un citi faktori negatīvi ietekmē zivju krājumu stāvokli, kā rezultātā Baltijas jūrā ik gadu samazinās pieejamais zivju izejvielu apjoms un nozvejas kvotas un, kas negatīvi ietekmē zvejniecības un zivju apstrādes uzņēmumu darbību, kā arī zivsaimniecībai nozīmīgo teritoriju attīstību. Piekrastes teritorijās ir vērojams zems apdzīvotības līmenis un daudz lauksaimniecībā neizmantojamas zemes, kas ierobežo iespēju nodarboties ar citiem alternatīviem uzņēmējdarbības veidiem līdz ar to šo teritoriju attīstībai valsts līmenī tiek pievērsta arvien lielāka uzmanība. Ar vides izmaiņām saistītās negatīvās sekas vienlaikus palielina akvakultūras sektora lomu alternatīvu zivju resursu ieguvē. Akvakultūru ir iespējams attīstīt kā alternatīvu zivju izejvielu ieguves avotu, kur, izmantojot iekšējo ūdeņu zivju resursu bāzi, paveras plašas iespējas papildināt tirgū pieprasītos zivju krājumus, tādējādi sekmējot rūpnieciskās zvejas un apstrādes, atpūtas zvejniecības un maksšķerēšanas tūrisma ilgtspējīgu attīstību. Latvijas teritorijā esošie akvakultūrai pieejamie teritoriālie, virszemes un pazemes ūdens resursi tiek vērtēti kā kvalitatīvi un pietiekami, lai nodrošinātu uzņēmējdarbības veikšanu un attīstību. Pasaulē akvakultūra tiek vērtēta kā augsti produktīva, konkurētspējīga un videi draudzīga apakšnozare. Ekonomiskais izrāviens Latvijas un ES zivsaimniecības nozarē tiek saistīts ar akvakultūras sektoru, līdz ar to tā attīstībai paredzēts īstenot mērķtiecīgu valsts un ES politiku, vienlaikus sekmējot izaugsmi un nodarbinātību piekrastes un citās zivsaimniecībai nozīmīgās teritorijās.

Kopējās zivsaimniecības politika tiecas nodrošināt, lai zivsaimniecības darbības ilgtermiņā būtu ekoloģiski ilgtspējīgas un tās tiktu pārvaldītas atbilstīgi mērķim nodrošināt ieguvumus sociālekonomiskajā un nodarbinātības jomā. ES virzītā politika nosaka veidot labvēlīgus apstākļus ekonomiski dzīvotspējīgākas, konkurētspējīgākas un ilgtspējīgākas zvejniecības, zivju apstrādes un akvakultūras sektora attīstības nodrošināšanai. Kopējā zivsaimniecības politika ir vērsta uz pietiekami augsta dzīves līmeņa nodrošināšanu zivsaimniecībā, kā arī tiecas izveidot efektīvu, pārredzamu un stabilu iekšējo tirgu, tās dalībniekiem nodrošinot līdzvērtīgus konkurences apstākļus. Kopējās zivsaimniecības politikas īstenošanai Latvijai, līdzīgi kā citām ES dalībvalstīm, tiek piešķirta ES finanšu instrumentu daudzgadu finansiālā atbalsta palīdzība, kas tiek vērsta uz ES līmenī noteiktajām prioritātēm un pielāgota katras dalībvalsts nozares īpatnībām. ES finanšu instrumentu sniegtā atbalsta mērķis ir veicināt konkurētspējīgu, vides ziņā ilgtspējīgu, ekonomiski dzīvotspējīgu un sociāli atbildīgu zivsaimniecību. Mērķtiecīga atbalsta sniegšana, sadale un tā efektīva un racionāla izmantošana ir būtiska zivsaimniecības nozares konkurētspējas sekmēšanai.

Mūsdienu pasaules ekonomikā notiek pārmaiņas, kas galvenokārt ir saistītas ar globalizācijas procesiem, valstu nevienmērīgu attīstību, kā arī konkurences cīņas pastiprināšanos. Konkurētspēja tiek izvirzīta kā viens no nosacījumiem ekonomikas

atlabšanai. Pēdējos gados ir aktualizējies uzskats, ka viens no faktoriem, kas stimulē konkurētspēju, ir klasterizācija. Konkurētspējas veicināšana ir kļuvusi par vienu no galvenajiem mērķiem uzņēmumu, nozaru un valstu attīstības stratēģijā. Konkurētspējas novērtēšana sniedz iespēju objektīvi spriest un ļauj labāk izprast strukturālo reformu nepieciešamību un prioritāšu izvēli nozares politikas veidošanā un īstenošanā.

Klasteris ir noteiktā ģeogrāfiskā teritorijā izvietots nozarē darbojošos līdzīgu un savstarpēji konkurējošu vai saistītu uzņēmumu, pētniecības, izglītības un citu saistīto institūciju sadarbības tīkls, kura ietvaros, kopīgi sadarbojoties, tiek veicināta uzņēmumu un attiecīgi visas nozares konkurētspēja un attīstība. Zivsaimniecības nozares klastera konkurētspējas novērtēšana un tās veicināšana ir aktuāls jautājums ne tikai zinātnieku, bet arī zivsaimniecības nozares politikas veidošanā un īstenošanā iesaistīto institūciju un nozares uzņēmumu vidū. Pētījumu par nozares klastera konkurētspēju ir salīdzinoši maz, turklāt tieši par zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēju pētījumu praktiski nav, tāpēc rodas problēmas konkurētspējas novērtēšanā.

Konkurētspējas īpatnība ir tāda, ka tā satur sociālekonomiskas, politiskas, vides un kultūras kategorijas, kas ir savstarpēji saistītas, atrodoties nepārtrauktā mijiedarbībā, tādējādi apgrūtinot novērtēšanas procesu. Pētnieki un zinātnieki konkurētspēju interpretē dažādi – daži uzskata, ka savstarpēji konkurē uzņēmumi nevis valstis, līdz ar to konkurētspējas pamatā ir uzņēmējdarbības finanšu rādītāji, kas ietver uzņēmējdarbības stratēģijas, tā vadīšanas prasmes, mārketingu, cenu un izmaksu efektivitāti. Tomēr uzņēmējdarbību veic noteiktā reģionā esošs uzņēmums, ievērojot tās teritorijas likumdošanu, tāpēc daudz kas ir atkarīgs no valsts mērogā veiktajiem pasākumiem un tās radītās vides. Ekonomikas attīstības pieredze visā pasaulē ir pierādījusi to, ka konkurētspēju ietekmē daudz dažādu savstarpēji saistītu un ietekmējošu faktoru, tāpēc konkurētspējas novērtēšanas metodika nav viennozīmīga. Mūsdienās zinātnieki, politikas plānotāji un uzņēmēji uzskata, ka konkurētspēju ietekmējošie faktori ir izvērtējami kopējā kontekstā.

Ņemot vērā Latvijas zivsaimniecības nozares seno vēsturi un tradīcijas, attīstības potenciālu un spēju ražot pasaules tirgū konkurētspējīgu produkciju, kā arī nozares sektoru savstarpējo mijiedarbību un atkarību, būtiska loma ir zivsaimniecības nozares klastera konkurētspējas novērtēšanai un stiprināšanai. Izmantojot pieejamos dabas resursus un ES finanšu instrumentu sniegtās atbalsta iespējas, kā arī piedaloties ES Kopējās zivsaimniecības politikas veidošanā, Latvijas zivsaimniecības nozarei paveras plašas iespējas konkurētspējas veicināšanā.

Promocijas darbā formulētie pētījuma jautājumi

1. Kāda ir Latvijas zivsaimniecības nozares konkurētspēja klastera ietvaros?
2. Kā veicināt Latvijas zivsaimniecības nozares konkurētspēju klastera ietvaros?
3. Kā novērtēt Latvijas zivsaimniecības nozares konkurētspēju klastera ietvaros?

Pētījuma objekts

Latvijas zivsaimniecības nozare klastera ietvaros.

Pētījuma priekšmets

Konkurētspēja mikroekonomisko faktoru ietekmē.

Pētījuma mērķis

Izstrādāt metodiku Latvijas zivsaimniecības nozares konkurētspējas novērtēšanai klastera ietvaros, sniedzot priekšlikumus nozares turpmākai attīstībai.

Mērķa sasniegšanai tika izvirzīti šādi darba uzdevumi

- 1) sniegt vispārēju ieskatu par Latvijas zivsaimniecības nozares klasteri un tā darbību;
- 2) izpētīt un izanalizēt konkurētspējas būtību un definīcijas, identificējot nozares klastera konkurētspēju ietekmējošos faktorus;
- 3) izpētīt un izanalizēt pasaulē pazīstamākās konkurētspējas novērtēšanas iespējas un metodes;
- 4) izstrādāt metodiku zivsaimniecības nozares klastera konkurētspējas novērtēšanai;
- 5) novērtēt Latvijas zivsaimniecības nozares konkurētspēju, identificējot konkurētspēju pašreiz nodrošinošās jomas, un sniedzot priekšlikumus nozares turpmākai attīstībai.

Ierobežojumi

- Promocijas darba izstrādei atvēlētais izpildes laiks, statistikas datu un informācijas pieejamība un kvalitāte noteica šī darba apjomu, detalizācijas pakāpi un statistikas datu analīzei izvēlēto laika periodu no 2005. līdz 2017. gadam.
- Specifikācijas un finansiālā aspekta dēļ promocijas darbā tika analizēti Latvijas zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēju ietekmējošie mikroekonomiskie faktori, neveicot padziļinātu makroekonomisko faktoru ietekmes analīzi un salīdzinājumu ar citām valstīm.
- Ņemot vērā to, ka gandrīz visi zivsaimniecības nozari raksturojošie statistikas dati nav publiski pieejami un to ieguve ir maksas pakalpojums, tad promocijas darba ietvaros vairumam izmantoto izejas datu tika atspoguļoti, neuzrādot to faktiskās vērtības.

Hipotēze

Īstenojot savstarpēji saistītu un vienotu Latvijas zivsaimniecības politiku, var sekmēt nozares konkurētspējas uzlabošanos.

Izvirzītās tēzes

1. Latvijas zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēju būtiski ietekmē zivju resursu pieejamība un kvalitāte un nozarē darbojošos uzņēmumu savstarpējās sadarbības un mijiedarbības formu veidošanās.
2. Zivsaimniecības nozares sektoriem var būt atšķirīgs konkurētspējas līmenis un konkurētspēju nodrošinošās jomas.
3. Zivsaimniecības nozares sektoriem var būt atšķirīgas konkurētspējas veicināšanai īstenojamās startēģijas un to ietvaros prioritārā kārtā uzlabojamās jomas.

Pētījuma teorētiskais un metodoloģiskais pamatojums

Ārvalstīs un Latvijā publicēto grāmatu, zinātnisko rakstu, pētījumu ziņojumu, konferenču materiālu, attīstības plānošanas dokumentu un interneta resursos pētnieku, zinātnieku un dažādu institūciju veiktās atziņas laika posmā no 1759. līdz 2019. gadam. Darba teorētisko un metodoloģisko bāzi veido ārvalstu pētnieku un zinātnieku – M. E. Portera (*M. E. Porter*), P. Krugmana (*P. Krugman*), O. V. Mihailova (*O. B. Михайлов*), G. D. Bellas (*G. D. Bella*),

M. Levisa (*M. Lewis*), A. Martina (*A. Martin*), K. Stīfelmeijera (*K. Stiefelmeyer*), S. Kuzņeta (*S. Kuznets*), M. Duranda (*M. Durand*), C. Džiorno (*C. Giorno*), J. Šumpētera (*J. Schumpeter*), Dž. Šarpla (*J. Sharples*), N. Milhama (*N. Milham*), D. Tirupati (*D. Tirupati*), P. D. Reinolda (*P. D. Reynolds*), J. Lukaševska (*J. Lukaszewski*), V. S. Čārlza (*W. C. Charles*), P. H. Duglasa (*P. H. Douglas*), A. Smita (*A. Smith*), R. M. Solova (*R. M. Solow*), J. Šumpētera (*J. Schumpeter*), V. V. Rostova (*W. W. Rostow*), L. L. Pasineti (*L. L. Pasinetti*), Z. J. Aca (*Z. J. Ács*), A. Varga (*A. Varga*), A. Māršala (*A. Marshall*), N. J. Ščetiņinas (*Н. Ю. Щетинина*), Ž. Šarla (*G. Charles*) – un Latvijas pētnieku un zinātnieku – Ž. Garanti, I. Kassaļa, K. Fedotovas, I. Geipeles, V. Boroņenko, J. Caunes, F. Kotlera, A. Gļebovas, L. Vasiļjevas, A. Dzedona, L. Pētersona, S. Lišes, A. Krieviņas u. c. teorētiskās un praktiskās atziņas. Teorētisko un metodoloģisko pamatu veido arī ASV Kongresa (*US Congress*), Starptautiskā Valūtas fonda (*International Monetary Fund*), Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (*Organization for Economic Co-operation and Development*), Pasaules Ekonomikas foruma (*World Economic Forum*), Lauksaimniecības pārtikas konkurētspējas padomes (*Agri-food Competitiveness Council*), Apvienoto Nāciju Industriālās attīstības organizācijas (*United Nations Industrial Development Organization*), Starptautiskās konkurētspējas centra (*Centre for International Competitiveness*) u. c. institūciju pētījumi.

Pētījuma informatīvā bāze

Zinātniskā un metodiskā literatūra, starptautiskās publikācijas, ziņojumi un pārskati, Latvijas un ES izstrādātā likumdošana, kā arī autores publicētie zinātniskie darbi un pētījumi. Promocijas darba izstrādē tika izmantoti CSP, LZIKIS, LAD un Eurostat statistikas dati, kā arī ZM, PVD, Latvijas Zivsaimniecības gadagrāmatā un Lursoft pieejamā informācija.

Pētījuma metodes

Promocijas darba izstrādē tika izmantotas kvalitatīvās un kvantitatīvās pētījumu metodes, t. sk. vispārzinātniskās pētījuma metodes (loģiski-konstruktīvā (indukcija un dedukcija), grafiskā, monogrāfiskā jeb aprakstošā, analīzes un sintēzes metode), statistisko pētījumu metodes (statistiskā novērošana un savstarpējo sakarību analīze), matemātiskās metodes (matemātiskās statistikas metodes, ekonometriskās metodes, matemātiskās loģikas metodes) un socioloģisko pētījumu metodes (kontentanalīze, ekspertmetode, intervēšana un anketēšana). Pētījuma rezultātu apstrādei un analīzei tika izmantota Microsoft Excel, Microsoft PowerPoint, XLSTAT Premium, ArcGIS un IrfanView programma, kā arī www.google.com aptaujas anketas izveides rīki.

Zinātniskā novitāte

1. Izstrādāts un aprobēts zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēju ietekmējošo faktoru grafiskais modelis.
2. Izstrādāta un aprobēta metodika zivsaimniecības nozares klastera konkurētspējas novērtēšanai.
3. Izstrādāti un aprobēti pārdošanas un vadības efektivitātes novērtēšanas rādītāji – pārdošanas efektivitātes koeficients un vadības spēju atdeves koeficients.
4. Izstrādātas un aprobētas stratēģijas zivsaimniecības nozares konkurētspējas veicināšanai.

5. Noteikts Latvijas zivsaimniecības nozares konkurētspējas līmenis.
6. Noteiktas Latvijas zivsaimniecības nozares konkurētspēju pašreiz nodrošinošās jomas – konkurētspēju veicinošās un daudzsološās, kā arī kavējošās un stagnējošās jomas.
7. Noteiktas Latvijas zivsaimniecības nozares konkurētspējas veicināšanai īstenojamās stratēģijas.

Zinātniskās publikācijas

1. Biukšāne, I. Problems of fishery in Latvian ports and its development perspectives. *Economic Science for Rural Development*. 2014, Issue 34, pp. 22–30 (indeksēts Web of Science).
2. Biukšāne, I. The EU financial instruments Support and Return on Investments of fish processing in Latvia. *International Scientific Conference 'Research for Rural Development 2015' Proceedings*. 2015, Vol. 2, pp. 262–268 (indeksēts SCOPUS).
3. Biukšāne, I. Production capacity of fish processing in Latvia. *International Scientific Conference 'Research for Rural Development 2015' Proceedings*. 2015, Vol. 2, pp. 269–275 (indeksēts SCOPUS).
4. Biukšāne, I. Factors, influencing viability of the projects in the Latvian aquaculture sector. *International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts Conference Proceedings*. 2015, Book II, Vol. 2, pp. 185–192. Doi: 10.5593/SGEMSOCIAL2015/B22/S6.024 (indeksēts Web of Science).
5. Biukšāne, I. Commercial role of the round goby (*Neogobius melanostomus* Pallas) in different countries. *Proceedings of the 58th International Scientific Conference of Daugavpils University*. 2016, pp. 7–16 (indeksēts EBSCO).
6. Biukšāne, I., Judrupa, I. Evaluation of competitiveness of the Fisheries Sector Cluster. *International Scientific Conference 'Research for Rural Development 2016' Proceedings*. 2016, Vol. 2, pp. 238–245 (indeksēts SCOPUS un Web of Science).
7. Biukšāne, I. Cooperation in Latvian fisheries sector. *International Conference 'Economic Science for Rural Development' Proceedings*. 2017, Issue 44, pp. 315–322 (indeksēts Web of Science).
8. Biukšāne, I. Competitiveness of the Blue Economy of Latvia. *International Scientific Conference 'Engineering for Rural Development' Proceedings*. 2017, Vol. 16, pp. 18–25 (indeksēts SCOPUS un Web of Science).
9. Biukšāne, I. Latvian fisheries sector cluster. *International Multidisciplinary Scientific GeoConference Surveying Geology and Mining Ecology Management*. 2018, Vol. 18 (5.4.), pp. 465–472. Doi: 10.5593/sgem2018/5.4/S23.059 (indeksēts SCOPUS).
10. Biukšāne, I. Availability and quality of production factors in Latvian fisheries sector. *International Multidisciplinary Scientific GeoConference Surveying Geology and Mining Ecology Management*. 2018, Vol. 18 (5.1.), pp. 105–112. Doi: 10.5593/sgem2018/5.1/S20.014 (indeksēts SCOPUS).
11. Biukšāne, I. Assessment of financial stability of Latvian fisheries sector. *International Multidisciplinary Scientific GeoConference Surveying Geology and Mining Ecology Management*. 2018, Vol. 18 (5.3.), pp. 87–92. Doi: 10.5593/sgem2018/5.3/S28.011 (indeksēts SCOPUS).

12. Biukšāne, I. Facilitation of competitiveness in Latvian fishery sector. *International Multidisciplinary Scientific GeoConference Surveying Geology and Mining Ecology Management*. 2018, Vol. 18 (3.2.), pp. 1135–1142. Doi: 10.5593/sgem2018/3.2/S15.144 (indeksēts SCOPUS).
13. Biukšāne, I. Support to the Latvian fishery sector through the EU financial instruments. *Research for Rural Development*. 2018, Vol. 2, pp. 203–209. Doi: 10.22616/rrd.24.2018.073 (indeksēts SCOPUS un Web of Science).
14. Biukšāne, I. Methodology for evaluation of marketing and management efficiency: Key of fisheries sector in Latvia. *International Conference 'Business Information Management Association' Proceedings*. 2019, pp. 1276–1282 (indeksēts SCOPUS).
15. Biukšāne, I. Development of centre of Latvian fisheries sector cluster (iesniegts publicēšanai un indeksācijai Web of Science).
16. Biukšāne, I. Production competitiveness in Latvian fisheries sector (iesniegts publicēšanai un indeksācijai Web of Science).
17. Biukšāne, I. Diversity and competitiveness of products in Latvian fisheries industry (iesniegts publicēšanai un indeksācijai SCOPUS).
18. Biukšāne, I. Consumption of Fish and Sea Products in Latvia (iesniegts publicēšanai un indeksācijai Web of Science).
19. Biukšāne, I. Financial situation of micro and small enterprises in the Latvian aquaculture sector (iesniegts publicēšanai un indeksācijai SCOPUS un Web of Science).
20. Biukšāne, I. Production competitiveness of SMEs Enterprises in the Latvian Fishery Sector (iesniegts publicēšanai un indeksācijai SCOPUS un Web of Science).

Atskaites-pētījumi¹

1. „Situācijas analīze akvakultūrā saistībā ar ZRP 2007–2013 ieviešanu” (2012. gads).
2. „ZVRG stratēģiju un ieviesto projektu ekonomiskās dzīvotspējas analīze” (2012. gads).
3. „EZF RP 2007–2013 ieviešana. Situācijas analīze akvakultūrā” (2013. gads).
4. „3. prioritārā virziena pasākumu 301. „Kopīgas rīcības pasākumi” un 303. „Investīcijas zvejas ostās un zivju izkraušanas vietās” investīciju atdeve. Latvijas ostas” (2013. gads).
5. „2. prioritārā virziena ekonomiskā analīze saistībā ar akvakultūru un potenciālo tirgus izpēti” (2013. gads).
6. „Ražošanas tehnoloģiju pieejamība zivsaimniecības nozares attīstībai Latvijā” (2014. gads).
7. „Akvakultūras projektu dzīvotspējas analīze” (2014. gads).
8. „Zvejniecības attīstība Baltijas jūras un Rīgas jūras līča piekrastes joslā (piekrastes zveja)” (2014. gads).
9. „Intervences loģika EZF RP 2007–2013” (2012.–2014. gads).

¹ Atskaites-pētījumi, kas izstrādāti ZM finansēto projektu „Rīcības programma Eiropas Zivsaimniecības fonda atbalsta ieviešanai Latvijā 2007–2013 Nepārtrauktā novērtēšana” un „Rīcības programmas Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fonda atbalsta ieviešanai 2014–2020 Nepārtrauktā novērtēšana” ietvaros.

10. „Investīciju iespējas zvejas kuģu ierīcēs” (2015. gads).
11. „Apaļā jūras grunduļa izmantošanas iespējas Latvijā” (2015. gads).
12. „Latvijas akvakultūrā audzējamo zivju ekonomiskais pamatojums un tirgus iespējas” (2015. gads).
13. „Ražotājorganizāciju darbības izpēte tālākās darbības uzlabošanai” (2016. gads).
14. „Zivsaimniecības sadarbības tīkla darbības uzlabojumu iespējas” (2016. gads).
15. „ZRP ieguldījumi zvejniecībā KZP mērķu sasniegšanai” (2017. gads).
16. „ZRP ieguldījumi tirdzniecības un apstrādes veicināšanā KZP mērķu sasniegšanai” (2018. gads).
17. „ZRP ieguldījumi teritoriālās attīstības un nodarbinātības palielināšanā KZP mērķu sasniegšanai” (2018. gads).
18. „ZRP 2014–2020 novērtēšanas informācija 2019. gada paplašinātajam ikgadējam īstenošanas ziņojumam” (2019. gads).
19. „Zilās ekonomikas sektori Latvijā jaunā EJZF 2020–2027 regulējuma tvērumā” (2019. gads).
20. „Intervences loģika EJZF RP 2014–2020” (2015.–2019. gads).

Konferences

1. 71. zinātniskā konference „Ģeogrāfija. Ģeoloģija. Vides zinātne.”, Latvija, Rīga, 31. janvāris, 2013.
2. 15th International Scientific Conference ‘Economic Science for Rural Development 2014’, Latvia, Jelgava, 24–25 April, 2014.
3. 21st Annual International Scientific Conference ‘Research for Rural Development 2015’, Latvia, Jelgava, 13–15 May, 2015.
4. 56th International Scientific Conference on Economics and Entrepreneurship (SCEE’2015), Latvia, Riga, 14–17 October, 2015.
5. 4th International Scientific Conference ‘Contemporary Issues in Business, Management and Education 2015’, Lithuania, Vilnius, 13–13 November, 2015.
6. 58th International Scientific Conference of Daugavpils University, Latvia, Daugavpils, 14–15 April, 2016.
7. 22st Annual International Scientific Conference ‘Research for Rural Development 2016’, Latvia, Jelgava, 18–20 May, 2016.
8. 3rd ‘International Multidisciplinary Scientific Conferences on Social sciences and Arts 2016’, Bulgaria, Albena, 23–28 August, 2016.
9. CBU International Conference ‘Innovations in Science and Education’, Czech Republic, Prague, 22–24 March, 2017.
10. 18th International Scientific Conference ‘Economic Science for Rural Development 2017’, Latvia, Jelgava, 27–28 April, 2017.
11. 16th International Scientific Conference ‘Engineering for Rural Development’, Latvia, Jelgava, 24–26 May, 2017.
12. 11th International Scientific and Practical Conference ‘Environment. Technology. Resources’, Latvia, Rezekne, 15–17 June, 2017.
13. 17th International Multidisciplinary Scientific GeoConferences – SGEM’2017,

Bulgaria, Albena, 27 June–6 July, 2017.

14. 24th Annual International Scientific Conference ‘Research for Rural Development 2018’, Latvia, Jelgava, 16–18 May, 2018.
15. 32nd International Business Information Management Association Conference (IBIMA conference), Spain, Seville, 15–16 November, 2018.

Semināri, pieredzes un apmaiņas braucieni u. c.

1. Seminārs „Latvijas zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēja” (08.06.2018., Latvija).
2. Pieredzes un apmaiņas brauciens „Akvakultūra Igaunijā” (14.–16.11.2017., Igaunija).
3. Pieredzes un apmaiņas brauciens „Karpu audzēšanas pieredze Ungārijā” (24.–29.09.2016., Ungārija).
4. Pieredzes un apmaiņas brauciens „Teritorijas un zivsaimniecības attīstība Baltijas jūras piekrastē” (22.–26.11.2015., Polija).
5. Pieredzes un apmaiņas brauciens „Storu un foreļu audzēšanas akvakultūras saimniecību attīstība un tehnoloģijas Polijā” (11.–15.08.2015., Polija).
6. ZM rīkotās Uzraudzības komitejas sēdes un semināri.
7. Dalība MK noteikumu un ZRP 2014–2020 pasākumu atbalsta nosacījumu un atlases kritēriju pilnveides procesā.
8. Mācību priekšmeta „Eiropas Savienības ekonomiskās politikas aktualitātes” docēšana Rīgas Tehniskajā universitātē 2013./2014. studiju gadā.

Darba apjoms un saturs

Darba struktūra izveidota, vadoties no izvirzītā pētījuma mērķa un uzdevumiem. Promocijas darbs sastāv no ievada, trīs daļām, secinājumiem un priekšlikumiem. Tā apjoms ir 164 lapaspuses, neskaitot pielikumus. Darbā iekļauti 27 attēli, 23 tabulas un 20 pielikumi, kas paskaidro un ilustrē pētījuma saturu. Bibliogrāfiskajā sarakstā izmantoti 189 literatūras avoti.

Promocijas darba pirmajā daļā sniegts vispārējs ieskats par zivsaimniecības nozares klastera darbību Latvijā, atspoguļota ekonomikas subjektu konkurētspēja un tās ietekmējošie faktori, kā arī piedāvāts un aprobēts konceptuāls ietvars konkurētspējas teorētisko aspektu atspoguļošanai.

Otrajā daļā analizēti pasaulē pazīstamākie pētījumi, izstrādāta un aprobēta metodika zivsaimniecības nozares klastera konkurētspējas novērtēšanai un tās veicināšanai.

Trešajā daļā veikts Latvijas zivsaimniecības nozares konkurētspējas novērtējums, nosakot nozares konkurētspējas līmeni, identificējot konkurētspēju pašreiz nodrošinošās jomas un turpmāk īstenojamās stratēģijas. Sniegti pamatoti priekšlikumi Latvijas zivsaimniecības nozares politikas pilnveidošanai, lai veicinātu nozares konkurētspēju un tās izaugsmi.

Pētījuma loģika

Pētījuma loģisko struktūru (skat. 0.1. att. nākošajā lapā) nosaka pētījuma mērķis un pētniecības objektu loģiskā secība.

0.1. att. Pētījuma loģiskā struktūra (autores izveidots).

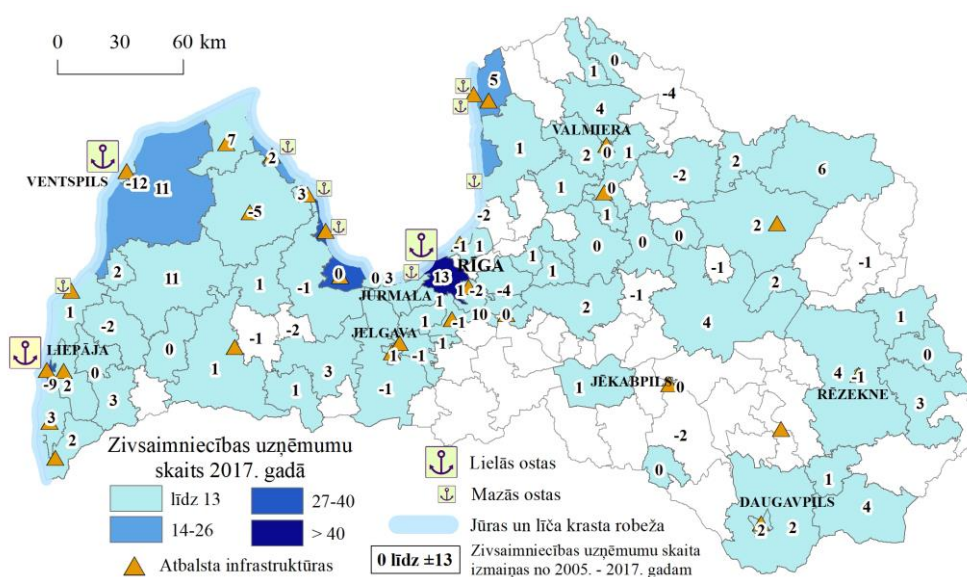
To veido pētījuma struktūra un tās pamatojums, un izmantotās metodes.

1. ZIVSAIMNIECĪBAS NOZARES KLASTERA KONKURĒTSPĒJAS TEORĒTISKIE ASPEKTI

1.1. Klastera būtība un zivsaimniecības nozares klastera vispārīgs raksturojums

Promocijas darba pētījuma objekts ir Latvijas zivsaimniecības nozare klastera ietvaros, tāpēc šajā nodaļā tiks pētīts, kas ir klasteris un raksturots zivsaimniecības nozares klasteris Latvijā. Klastera raksturošanai tika izmantotas vispārzinātniskās pētījuma metodes, statistisko pētījumu metodes, matemātiskās metodes un socioloģisko pētījumu metodes, kā arī citas konceptuāli piemērotas metodes.

Klasteris ir komersantu, pētniecības, izglītības un citu saistīto institūciju sadarbības tīkls, kas darbojas noteiktā tautsaimniecības nozarē vai savstarpēji saistītās nozarēs, izmanto radniecīgas tehnoloģijas un līdzīga profila darbaspēka resursus, sastāv no juridiski neatkarīgiem komersantiem, kas ir savstarpēji konkurējoši, un vienlaikus realizē savstarpēju sadarbību (Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija, 2010, 98). Tas ir noteiktā ģeogrāfiskā teritorijā izvietots nozarē darbojošos līdzīgu un savstarpēji konkurējošu vai saistītu uzņēmumu un institūciju sadarbības tīkls (skat. 1.1. att.), kurā, kopīgi sadarbojoties, tiek veicināta uzņēmumu un attiecīgi visas nozares konkurētspēja un attīstība.

1.1. att. Latvijas zivsaimniecības uzņēmumu un atbalsta infrastruktūru teritoriālais izvietojums 2005.–2017. gadā (autore izveidots).

Piezīme. Attēlā nav iekļauti sadarbības uzņēmumi un to teritoriālais izvietojums, kas saistāms ar ierobežojumiem datu pieejamībā un kvalitātē.

Klastera darbības galvenais mērķis ir paaugstināt tajā ietilpstošo uzņēmumu konkurētspēju vietējā un pasaules mērogā. Tā galvenās iezīmes ir ģeogrāfiskā koncentrācija, savstarpējā sadarbība un kopīgas intereses. Klasteri ir nozīmīgi valsts un reģionu tautsaimniecības

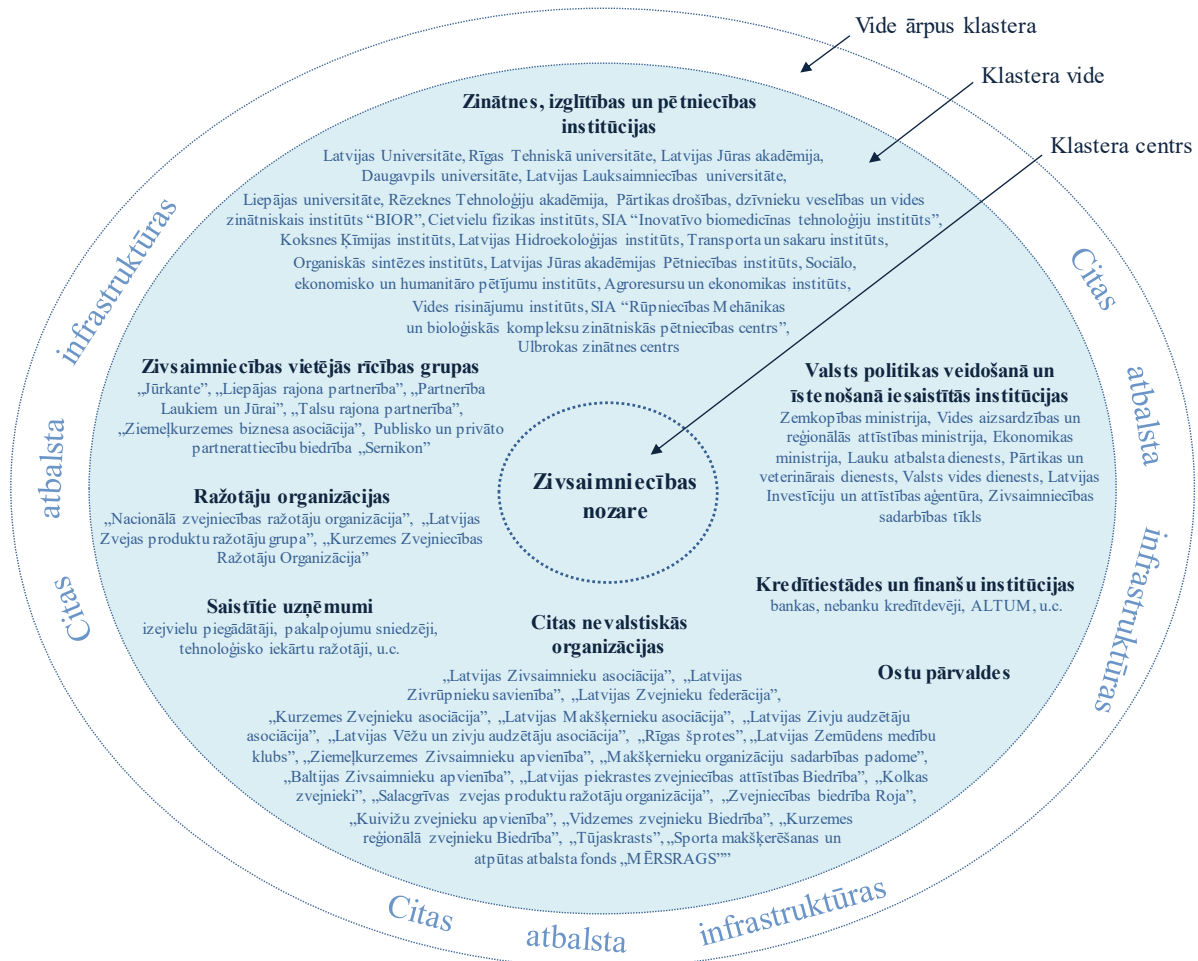
attīstībā, un to nozīmi uzsver ne tikai vietējā mērogā, bet arī starptautiskā mērogā. Klastera vides radīto priekšrocību rezultātā rodas inovācijas, efektivitātes pieaugums un palielinās ģeogrāfiskā koncentrēšanās (Kassalis, 2010c, 14). Klastera dalībnieku galvenie ieguvumi ir resursu konsolidācija un to savstarpēja papildināšana, pastāvīga tīklošanās, zināšanu pārnese un sadarbība, atbalsta infrastruktūru un saistīto uzņēmumu attīstība, produktivitātes uzlabošanās, spēcīga interešu lobēšanu valdības līmenī un augstāka stabilitāte mainīgos noieta tirgos (Kassalis, 2010a, 637). Klastera vide veicina veselīgas savstarpējās konkurences rašanos un uzņēmumu vispārējas konkurētspējas palielināšanos. No nozares uzņēmumu attīstības ir atkarīgi saistītie uzņēmumi un atbalsta infrastruktūrā ietilpstošās nozares – attīstoties nozares uzņēmumiem, labumu gūst gan saistītie uzņēmumi, gan arī atbalsta infrastruktūrā ietilpstošās nozares. Klastera vide stimulē ne tikai uzņēmumu, bet arī reģiona konkurētspēju un palielina valsts ekonomisko izaugsmi (Porter, 1990, 855; Kassalis, 2010c, 15; Boroņenko, Zeibote, 2011, 36). Klastera vidē vērojama integrēta ilgtermiņa attīstība horizontālā un vertikālā līmenī (Kassalis, 2010b, 20) un konkurētspējas cikliskums.

Līdz ar teorētiskiem un empīriskiem pētījumiem, kas norāda uz virkni dažādām klastera vides radītām priekšrocībām, uzmanību klasteru nepieciešamībai pievērš arī valsts institūcijas. Latvijas Republikas Saeimas ilgtermiņa stratēģijas „Latvija 2030. Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam” pamatā tiek likts uzsvars uz reģionālo klasteru nepieciešamību inovāciju, reģiona specializācijas un identitātes stimulēšanā. Latvijā klasteru attīstības stratēģiskais ietvars ir definēts valsts, nozaru un vietējā mēroga plānošanas dokumentos. Latvijā līdzīgi kā citās ES valstīs klasteri normatīvajos aktos netiek definēti kā atsevišķa juridiska organizācija vai veidojums.

Latvijā līdz šim zivsaimniecības nozares klasteris tika identificēts Kipras Starptautiskās universitātes (*Cyprus International University*) pētnieces Ž. Garanti (*Ž. Garanti*) 2015. gadā veiktajā pētījumā „Reģionālo klasteru izveides un attīstības iespējas Latvijā”. Balstoties uz starptautisko pieredzi klasteru identificēšanā, Ž. Garanti (*Ž. Garanti*) izstrādāja un aprobēja klastera identificēšanas metodiku un, ņemot vērā klastera ģeogrāfisko koncentrēšanos, to nosauca par „piekrastes reģiona zivju pārstrādes un konservēšanas klasteri” ar augstu attīstības potenciālu, bet zemu iniciatīvu formāla klastera izveidei (Garanti, 2015, 60). Ņemot vērā, ka klasteris jau ir identificēts, to atkārtoti noteikt promocijas darbā nav nepieciešams. Ž. Garanti (*Ž. Garanti*) pētījumā gan netika nosauktas visas nozares klastera vidē ietilpstošās atbalsta infrastruktūras, līdz ar to ir jāveic atkārtota nozares klastera dalībnieku noteikšana.

Latvijas zivsaimniecības nozares klastera vidi veido tā centrā esošā zivsaimniecības nozare (zvejniecības, akvakultūras un zivju apstrādes sektorā darbojošies uzņēmumi) un dažādas atbalsta infrastruktūras nozares (valsts politikas veidošanā un īstenošanā iesaistītās institūcijas, zinātnes, izglītības un pētniecības institūcijas, ostas, ražotāju organizācijas, zivsaimniecības vietējās rīcības grupas, starptautiskās un nevalstiskās organizācijas u. c.), kā arī saistītie uzņēmumi (izejvielu piegādātāji, pakalpojumu sniedzēji, tehnoloģisko iekārtu ražotāji u. c.), kas ir ieinteresēti un vērsti uz zivsaimniecības nozares konkurētspējas un attīstības sekmēšanu (skat. 1.2. att. nākošajā lapā). Savukārt ārpus klastera vides atrodas citas atbalsta infrastruktūras, kas tiešā veidā nav vērstas uz zivsaimniecības nozares potenciāla sekmēšanu, bet to ietekmē (fiskālās un monetārās politikas veidotāji, transporta

infrastruktūras un tās pieejamības nodrošinātāji, demogrāfiskās situācijas un sociālās vides plānotāji u. c.).

1.2. att. Latvijas zivsaimniecības nozares klastera dalībnieki (autore izveidots).

Zivsaimniecības nozares klastera konkurētspējas stiprināšana ir īpaši aktuāls jautājums ES līmenī. Eiropas Konkurences politikas padome (*European Competition Policy Council*) izstrādātajā Eiropas klasteru memorandā (*European Cluster Memorandum*) ir noteikusi, ka klasteri ir viena no galvenajām prioritātēm inovāciju stiprināšanā un attīstībā Eiropā (Europe Cluster Observatory, 2007, 1; 2009, 14). Eiropas Komisijas (*European Commission*) skatījumā, lai sekmētu nozares attīstību un uzlabotu tās savstarpējo sadarbību un koordināciju, svarīgi ir veicināt zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēju (European Commission, 2008, 25).

Zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēja ir atkarīga no tajā esošo nozares uzņēmumu konkurētspējas un vides, kādā tie darbojas un kādu tai rada valsts atbalsta infrastruktūras. Zivsaimniecības nozares klastera konkurētspējas stiprināšana var sekmēt ne tikai valsts ekonomikas attīstību kopumā, it īpaši – zivsaimniecībai nozīmīgo teritoriju izaugsmi, bet arī var veicināt ES Kopējās zivsaimniecības politikas mērķu sasniegšanu un pareizas nozares politikas pārvaldības nodrošināšanu.

Promocijas darba nākamajā nodaļā tiks aplūkota konkurētspējas būtība un tās definīcijas.

1.2. Zivsaimniecības nozares klastera konkurētspējas būtība un definīcija

Saskaņā ar promocijas darba pētījuma priekšmetu, kas ir konkurētspēja mikroekonomisko faktoru ietekmē, nodaļā tika analizēti klastera konkurētspējas teorētiskie aspekti. Izpētes veikšanai tika izmantota vispārējā pārskata (*umbrella review*) metode un kontentanalīze. Vispārējā pārskata (*umbrella review*) metode sniedz iespēju sistemātiski aplūkot un apkopot atziņas no vairākiem zinātniskās literatūras avotiem, vienlaikus sniedzot plašu priekšstatu par pētāmās tēmas konsekvenci. Metode ļauj novērtēt, vai pētnieki un zinātnieki, kas pēta līdzīgas tēmas, pastāvīgi ievēro analogas likumsakarības un nonāk pie līdzīgām atziņām. Metode izmantota, lai iekļautu visu veidu pētījuma sistemātiskas atziņas. Savukārt kontentanalīze, kas ir orientēta uz pētāmā materiāla saturu un sistematizēšanu, tika izmantota ar konkurētspēju saistīto aspektu klasificēšanai.

Klastera vidi veido dažādi ekonomikas subjekti, līdz ar to, analizējot konkurētspēju, ir jāņem vērā visu šo ekonomikas subjektu un procesu savstarpējā sakarība un mijiedarbība. Pētījumus par konkurētspēju un konkurētspējas koncepcijas ir izstrādājuši un tās būtību ir atspoguļojuši vairāki pētnieki un zinātnieki, piemēram, M. E. Porters (*M. E. Porter*), P. Krugmans (*P. Krugman*), O. V. Mihailovs (*O. B. Михайлов*), G. D. Bella (*G. D. Bella*), M. Levis (*M. Lewis*), A. Martins (*A. Martin*), K. Stīfelmeijers (*K. Stiefelmeyer*), S. Kuzņets (*S. Kuznets*), M. Durands (*M. Durand*), C. Džiorno (*C. Giorno*), J. Šumpēters (*J. Schumpeter*), Dž. Šarpla (*J. Sharples*), N. Milhams (*N. Milham*), F. Lipmans (*F. Lipmans*), N. J. Ščetiņina (*H. Ю. Щетинина*), A. N. Asauls (*A. H. Асаул*), M. P. Voinarenko (*М. П. Войнаренко*), P. J. Erofejevs (*П. Ю. Ерофеев*), P. Bavsars (*P. Bhawsar*), U. Čatopandejs (*U. Chattopadhyay*) u. c. Konkurētspējas pētīšanai pievērsušās arī daudzas organizācijas un institūcijas, piemēram, ASV Kongress (*US Congress*), Starptautiskais Valūtas fonds (*International Monetary Fund*), Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (*Organization for Economic Co-operation and Development*), Pasaules Ekonomikas forums (*World Economic Forum*), Lauksaimniecības pārtikas Konkurētspējas padome (*Agri-food Competitiveness Council*), Apvienoto Nāciju Industriālās attīstības organizācija (*United Nations Industrial Development Organization*), Starptautiskās konkurētspējas centrs (*Centre for International Competitiveness*) u. c. Kā nozīmīgu konkurētspējas pētījumu autorus Latvijā var minēt J. Cauni, I. Kassali, K. Fedotovu, I. Geipeli, Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisiju u. c.

Jēdziens „konkurētspēja” ir atvasināts no jēdziena „konkurence”, kas latīņu valodā „*concurrentia*” nozīmē „sadursme”, „sāncensība” (Михайлов, 1999, 592). Konkurences teoriju raksturoja A. Smits (*A. Smith*), formulējot konkurences jēdzienu kā sāncensību, kurā darbojas konkurences princips – „neredzamās rokas princips” (Smith, 1776, 754). Ja konkurence tiek saprasta kā ekonomisko subjektu sacensības darbība, tad konkurētspēja ir „subjektam piemītošas īpašības, kas dod tam iespēju izpildīt tās darbības, kas ļauj tiem gūt veiksmi šajā sacensībā” (Михайлов, 1999, 592).

Produkta konkurētspēja

Klastera gadījumā būtu svarīgi aplūkot produkta konkurētspēju, jo no tās ir atkarīga uzņēmumu konkurētspēja. Jo konkurētspējīgāks produkts, jo konkurētspējīgāki uzņēmumi.

Uzņēmuma konkurētspēja

Klastera konkurētspēja ir tiešā veidā atkarīga no nozarē darbojošos uzņēmumu konkurētspējas, tāpēc, analizējot konkurētspējas būtību un definīcijas, svarīgi ir aplūkot arī uzņēmumu konkurētspēju. Pētnieku un institūciju darbos uzņēmuma konkurētspēja tiek definēta kā sacensība, vērtību veidojošs process, labklājības atslēga, ražošanas spēja un vadības lietpratība, kas sekmē izaugsmi un sniedz pienesumu kopējā attīstībā.

Nozares konkurētspēja

Nozares konkurētspēju nosaka tajā darbojošos uzņēmumu konkurētspēja, kas tiešā veidā ietekmē klastera darbību un tā turpmāko attīstību. Pētnieku un institūciju skatījumā konkurētspēja ir vērtējama kā nozares uzņēmumu produktivitātes, ražošanas spējas un dzīves līmeņa pieauguma nodrošināšana, ilgstošas rentabilitātes un tirgus daļas noturēšana, eksporta intensitātes un pievienotās vērtības palielināšana.

Valsts konkurētspēja

Valsts kopējā attīstība un labklājība ietekmē klastera konkurētspēju, tāpēc konkurētspējas būtība ir jāaplūko arī no valsts konkurētspējas aspekta. Valsts konkurētspēja pētnieku un institūciju aplūkotajos darbos tiek skatīta kā ekonomikas vadības kopums resursu un kompetenču pārvaldei, ilgtermiņa ražīguma palielinājums un spēja ne tikai ražot un piedāvāt, bet arī pārdot savu produkciju noieta tirgos, vienlaikus nodrošinot un uzturot pieaugošu dzīves līmeni. Valsts attīstības līmenis un labklājība nosaka to, kādi būs apstākļi un nosacījumi uzņēmējdarbības veikšanai, kas savukārt ietekmēs klastera konkurētspēju. Valsts izaugsmei ir būtiska nozīme klastera konkurētspējas veicināšanā.

Klastera konkurētspēja

No klastera konkurētspējas ir atkarīga valsts kopējā attīstība un labklājība, kas savukārt nosaka apstākļus nozares uzņēmumu darbībai un konkurētspējai. Analizējot konkurētspējas būtību, svarīgi ir aplūkot arī klastera konkurētspēju. Vairums pētnieku klastera konkurētspēju ir skatījuši, vienlaikus neiedziļinoties klastera vidi veidojošo subjektu un procesu savstarpējā sakarībā un mijiedarbībā. Pētījumos klastera konkurētspēja tiek skatīta caur atsevišķiem ekonomiskajiem subjektiem, tādējādi radot atšķirīgu skatījumu uz konkurētspējas būtību. Pētnieku paustajās atziņās klastera konkurētspēja tiek skatīta dažādi. Vairums pētnieku klastera konkurētspēju aplūko no tajā darbojošos uzņēmumu konkurētspējas aspekta, to definējot kā spēju ražot un izplatīt produkciju atbilstoši makroekonomiskās vides radītajām priekšrocībām. Savukārt citu pētnieku skatījumā klastera konkurētspēja ir jāvērtē plašāk – tā ir jāskata ne tikai no uzņēmumu, bet vienlaikus un sasaistē arī no valsts konkurētspējas aspekta. Šajā gadījumā pētnieki klastera konkurētspēju saskata uzņēmumu un valsts institūciju spējā efektīvi sadarboties un konkurēt ar citiem klasteriem.

Konkurētspējas definīcijas, kas piemērojamas vairākiem ekonomikas subjektiem

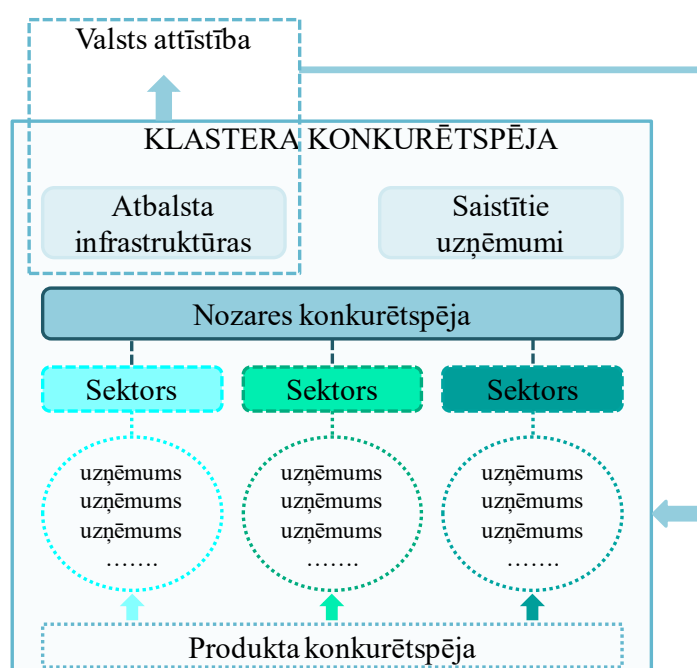
Pastāv pētījumi, kuros konkurētspēja tiek skatīta caur vairākiem ekonomikas subjektiem vienlaikus. Literatūras analīzes apskatos konkurētspēja netiek nodalīta pēc atsevišķiem ekonomikas subjektiem, bet tieši pretēji – tā tiek apvienota. Aplūkotajās pētnieku atziņās tiek pausts, ka gan uzņēmumu, gan nozares, gan valsts konkurētspēja izpaužas spējā realizēt savu

piedāvājumu, vienlaikus apgūstot un ilgstoši saglabājot noieta tirgus. Konkurētspēja tiek definēta kā šo ekonomikas subjektu sadarbības rezultāts, kam ir ietekme uz valsts attīstību ilgtermiņā.

Kopsavilkums par konkurētspēju

Konkurētspējas terminu bieži izmanto ekonomiskās politikas debatēs, kur šī termina asociētās nozīmes bieži vien atšķiras un daudzos gadījumos nav pietiekami skaidri norādītas. Konkurētspējas jēdziens un teorētiskie pamati vēsturiski ir ilgstoši attīstījušies, un tas ļāvis definēt konkurētspējas jēdziena dažādus aspektus.

Autore secina, ka konkurētspēja ir daudzlīmeņu jēdziens, jo savā starpā konkurē visdažādākie ekonomikas subjekti. Analizējot konkurētspēju, ir jāņem vērā šo ekonomikas subjektu un procesu savstarpējā sakarība un mijiedarbība (skat. 1.3. att.).

1.3. att. Konkurētspējas novērtēšanas līmeņi (autores izveidots).

No produkta konkurētspējas ir atkarīga uzņēmumu konkurētspēja, kas darbojas noteiktā tautsaimniecības nozarē. Klastera konkurētspēja ir tiešā veidā atkarīga no nozares uzņēmumu konkurētspējas. No klastera konkurētspējas ir atkarīga valsts kopējā attīstība un labklājība. Valsts attīstības līmenis un labklājība noteiks to, kādi būs apstākļi nozares uzņēmumu darbībai un konkurētspējai, kas savukārt ietekmēs klastera konkurētspēju. Līdz ar to zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēja ir jāaplūko ne tikai no produkta, uzņēmuma un nozares, bet arī no valsts konkurētspējas aspekta.

Autore secina, ka konkurētspēja ir daudzdimensionāla pētniecības tēma, kurai ir raksturīgas gan atšķirīgas, gan kopīgas pazīmes. Neskatoties uz daudzu pētnieku un zinātnieku veikto ieguldījumu konkurētspējas būtības pētīšanā, autore secina, ka vēl aizvien nav vienotas un viennozīmīgas klastera konkurētspējas definīcijas. Vairums pētnieku un zinātnieku konkurētspēju vērtē kā ekonomikas pārvaldības kopumu resursu un kompetenču pārvaldei ar mērķi ilgtermiņā uzturēt pieaugošu dzīves līmeni. Taču ir arī pētnieki un

zinātnieki, kas konkurētspēju saprot kā spēju ražot un realizēt preces un pakalpojumus un dažādu vērtību un ieguvumu veidošanos. Konkurētspēja tiek skatīta arī kā spēja sekmīgi sacensties, konkurēt u. tml. Lai gan līdz šim izstrādātās un piedāvātās konkurētspējas koncepcijas ir bijušas atšķirīgas, tās nav vērtējamas kā nepareizas. Atšķirīgās konkurētspējas koncepcijas ir veidojušās no tā, ka pētnieki un zinātnieki konkurētspēju ir skatījuši no dažādiem aspektiem, atspoguļojot ar konkurētspēju saistītās būtiskākās iezīmes. Nav svarīgi, cik daudz pētnieku un zinātnieku nosliecas par labu vienai vai otrai konkurētspējas koncepcijai. Svarīgi ir saprast, vai aplūkotās koncepcijas ir piemērotas zivsaimniecības nozares klastera konkurētspējas novērtēšanai. Autore izprot līdz šim izstrādātās un piedāvātās konkurētspējas koncepcijas un tām piekrīt, taču tās pilnībā attiecināt uz zivsaimniecības nozares klasteri nevar. Autores skatījumā piedāvātās konkurētspējas koncepcijas nespēj pilnībā atspoguļot visus ar zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēju saistītos aspektus.

Zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēja un attīstības potenciāls vistiešākā veidā ir atkarīgs no dabas vides aspekta, kur būtiska loma ir ekosistēmas kvalitātei un tās funkcionalitātei. Cilvēka darbības rezultātā izraisītā globālā sasilšana rada būtisku apdraudējumu ekosistēmas pilnvērtīgai pastāvēšanai, kas savukārt ietekmē zivju populāciju un tās dabisku atjaunošanos. Lai zivju resursu netrūktu arī nākamajām paaudzēm, ES līmenī tiek stingri regulēta zivju resursu saglabāšana, pārvaldība un izmantošana, kas ir viens no galvenajiem Kopējās zivsaimniecības politikas virzieniem. ES Kopējā zivsaimniecības politika tiecas nodrošināt, lai zivsaimniecības darbības ilgtermiņā būtu ekoloģiski ilgtspējīgas, kas ir priekšnosacījums sociālekonomiskajai attīstībai. Līdz ar to Kopējās zivsaimniecības politikas ietvarā konkurētspēja tiek skatīta ne tikai no sociālekonomiskā aspekta, bet arī no dabas un kultūrvides mantojuma aspekta un sasaistē ar dzīvotspējas un ilgtspējas būtību, kas zinātnieku un pētnieku izstrādātajās un piedāvātajās konkurētspējas koncepcijās neatspoguļojas.

Autore uzskata, ka nozares klasteris nevar būt konkurētspējīgs, ja netiek īstenoti dzīvotspējīgi un ilgtspējīgi mērķi dabas vides, kultūrvides, sociālekonomiskajā un politiskajā aspektā. Ņemot vērā izvērtēto, autore piedāvā savu konkurētspējas jēdziena skaidrojumu. Autores skatījumā zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēja ir spēja konkurēt vietējā un starptautiskā mērogā, kur uzņēmumiem un institūcijām efektīvi sadarbojoties un mijiedarbojoties, tiek kopīgi īstenoti dzīvotspējīgi un ilgtspējīgi mērķi dabas vides, kultūrvides, sociālekonomiskajā un politiskajā aspektā.

Konkurētspēja ir galvenais elements, lai nozares klasteris būtu veiksmīgs. Tāpēc, lai varētu paaugstināt konkurētspēju un sekmēt attīstību, nozares uzņēmumiem ir jāizveido un jāuztur konkurētspējīgā priekšrocība, kas tos atšķir no pārējiem uzņēmumiem (Caune u. c., 2003, 19; Fedotova, Geipele, 2009, 79). Konkurētspējas veicināšana ir kļuvusi par vienu no galvenajiem mērķiem attīstības stratēģiju īstenošanā (Škapars, Šumilo, 2006, 9), līdz ar to daudz kas ir atkarīgs no valsts mērogā veiktajiem pasākumiem un tās radītās vides (Paula, Titarenko, 2009, 15).

Promocijas darba nākamajā nodaļā identificēti Latvijas zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēju ietekmējošie faktori.

1.3. Zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēju ietekmējošie faktori

Lai varētu izstrādāt metodiku Latvijas zivsaimniecības nozares konkurētspējas novērtēšanai klastera ietvaros un sniegt priekšlikumus nozares turpmākai attīstībai, svarīgi ir identificēt klastera konkurētspēju ietekmējošos faktorus. Zivsaimniecības nozares klastera konkurētspējas ietekmējošo faktoru izpētei un raksturošanai tika izmantotas vispārzinātniskās pētījuma metodes un socioloģisko pētījumu metodes (t. sk. arī kontentanalīze).

Pētījumu par zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēju ietekmējošajiem faktoriem praktiski nav, un tas rada problēmas konkurētspējas novērtēšanas procesā. Lai identificētu zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēju ietekmējošos faktorus, autore apskatīs vairāku pētnieku un zinātnieku teorētiskās un praktiskās atziņas. Klastera vidi veido dažādi ekonomikas subjekti, tāpēc konkurētspēju ietekmējošie faktori ir jāaplūko visiem šiem ekonomikas subjektiem. Konkurētspēju ietekmējošie faktori aplūkoti daudzu pētnieku un zinātnieku darbos, kā nozīmīgākos var minēt: K. Prahalads (*C. Prahalad*), G. Hamels (*G. Hamel*), Dž. Barnejs (*J. Barney*), D. Tirupati (*D. Tirupati*), P. D. Reinolds (*P. D. Reynolds*), Dž. Dorlejs (*J. Doorley*), H. F. Garsija (*H. F. Garcia*), H. Mintzbergs (*H. Mintzberg*), B. K. Džeimss (*B. Q. James*), M. E. Porters (*M. E. Porter*), J. Lukaševskis (*J. Lukaszewski*), G. Deijs (*G. Day*), R. Venslijs (*R. Wensley*), V. S. Čārlzs (*W. C. Charles*), P. H. Duglass (*P. H. Douglas*), A. Smits (*A. Smith*), R. M. Solovs (*R. M. Solow*), J. Šumpēters (*J. Schumpeter*), V. V. Rostovs (*W. W. Rostow*), L. L. Pasineti (*L. L. Pasinetti*), Z. J. Acs (*Z. J. Ács*), A. Varga (*A. Varga*), A. Māršals (*A. Marshall*), N. J. Ščetiņina (*H. Ю. Щетинина*), Ž. Šarls (*G. Charles*) u. c. Arī Latvijas zinātnes vidē konkurētspēju ietekmējošo faktoru izpētei pievērsušies vairāki pētnieki un zinātnieki, piemēram: K. Fedotova, I. Geipele, F. Kotlers, A. Gļebova, L. Vasiļeva, J. Caune, A. Dzedons, L. Pētersons, S. Liše, A. Krieviņa, V. Boroņenko, Z. Zeibote, I. Kassalis u. c.

Autore uzskata, ka laika gaitā nav būtiski mainīties konkurētspējas novērtējuma mērķis. Pamatojoties uz vairāku pētnieku un zinātnieku, kā arī dažādu organizāciju un institūciju paustajām atziņām, autore secina, ka konkurētspēju un tās veidošanos ietekmē virkne dažādu faktoru. Konkurētspējas ietekmējošo faktoru dalījums ir atkarīgs no pētāmā ekonomikas subjekta un tā procesu savstarpējās sakarības un mijiedarbības ar pārējiem ekonomikas subjektiem.

Konkurētspēju ietekmējošie faktori analizētajos darbos netika attiecināti uz visiem ekonomikas subjektiem, izņemot vien dažus faktorus. Darbības efektivitāte, inovācijas, konkurence, produkcijas konkurētspēja, ražošanas resursi un uzņēmējdarbības vide tika noteikti kā konkurētspēju ietekmējoši faktori visiem ekonomikas subjektiem. Taču tādi konkurētspēju ietekmējošie faktori kā, piemēram, atšķirīga stratēģija (attiecināts tikai uz uzņēmumu un nozari), biznesa mobilitāte (attiecināts tikai uz klasteri), ražošanas konkurētspēja (attiecināts tikai uz nozari), tēls un reputācija (attiecināts tikai uz uzņēmumu) u. c. faktori tika attiecināti uz atsevišķiem ekonomikas subjektiem, lai gan pēc būtības tie ietekmē visu ekonomikas subjektu konkurētspēju. Piemēram, ražošanas konkurētspēja ietekmē ne tikai nozares, bet arī nozarē darbojošos uzņēmumu izaugsmi un attīstību. Klastera konkurētspēja ir tiešā veidā atkarīga no nozares uzņēmumu ražošanas konkurētspējas.

Savukārt no klastera ražošanas konkurētspējas ir atkarīgs valsts attīstības un labklājības līmenis, kas ietekmē apstākļus uzņēmējdarbības vides veidošanai, kurā darbojas nozares uzņēmumi un klasteris. Kopumā var secināt, ka aplūkotajos darbos konkurētspēju ietekmējošie faktori netika attiecināti uz visiem ekonomikas subjektiem, pie tam konkrētam ekonomikas subjektam netika identificēti visi konkurētspēju ietekmējošie faktori, ko lielā mērā var skaidrot ar pētnieku un zinātnieku, kā arī dažādu organizāciju un institūciju atšķirīgo interesi un uzskatiem par konkurētspēju. Atziņas paustas, balstoties uz konkrēta ekonomikas subjekta un atsevišķu tā konkurētspēju ietekmējošo faktoru izpēti, vienlaikus nepievēršot padziļinātu uzmanību arī citiem ar konkurētspēju saistītiem aspektiem. Pēc autore domām, ekonomikas subjektu konkurētspēju ietekmē visi minētie faktori. Atšķirība ir tajā, kādā veidā (tieši vai netieši) un cik lielā mērā konkrētie faktori ietekmē attiecīgo ekonomikas subjektu konkurētspēju.

Ņemot vērā to, ka klastera vidē darbojas dažādi savstarpēji saistīti ekonomikas subjekti, konkurētspēju ietekmējošie faktori ir vērtējami kopējā kontekstā. Balstoties uz pētnieku un zinātnieku, kā arī dažādu organizāciju un institūciju paustajām teorētiskajām un praktiskajām atziņām, autore izstrādāja zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēju ietekmējošo faktoru grafisko modeli (skat. 1.4. att. nākošajā lapā), uzskatāmi atspoguļojot nozares klastera konkurētspēju ietekmējošos faktoros. Diskusijās ar pētniekiem un nozares ekspertiem, kā arī publiskajās debatēs starptautiskās zinātniskās konferencēs izstrādātā modeļa aprobācija tika atzīta par pietiekamu.

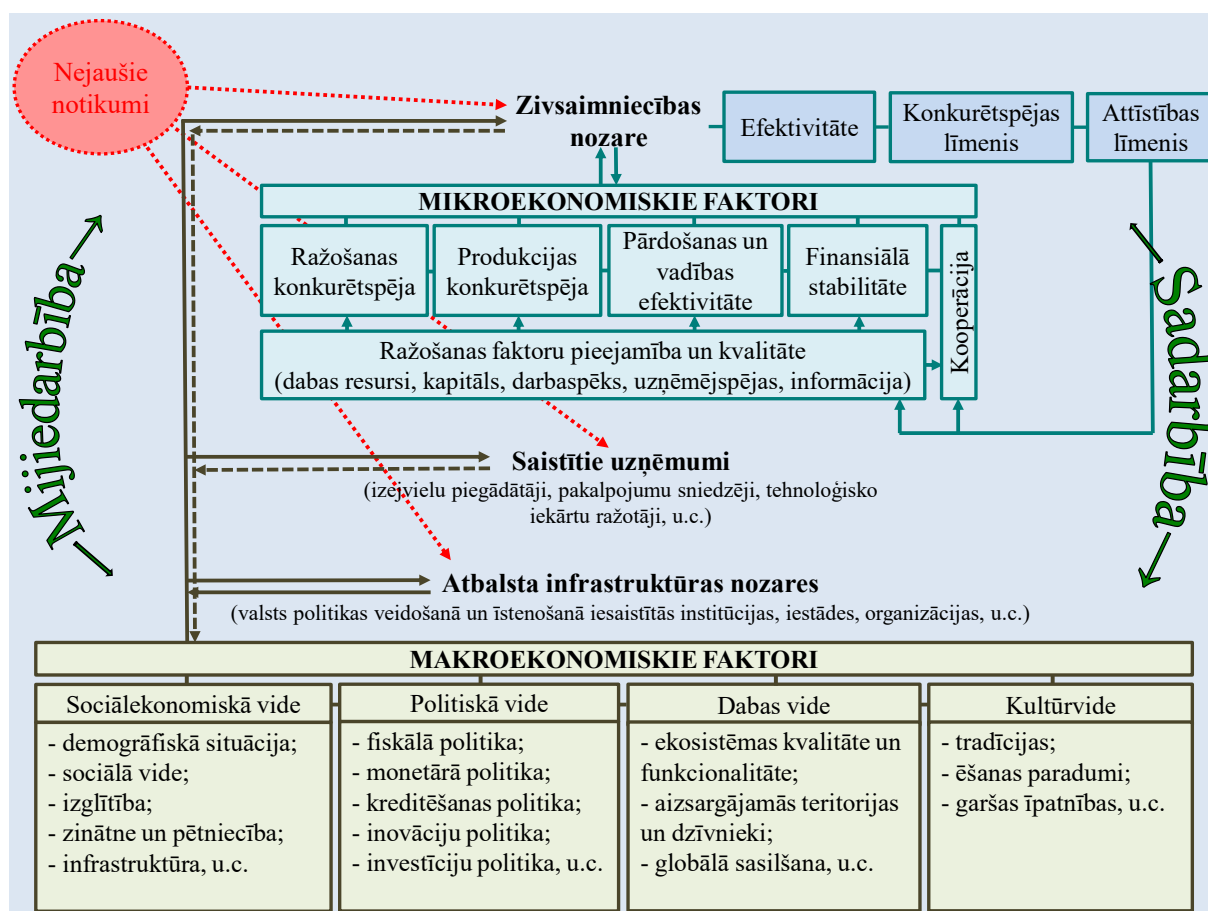
Zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēju ietekmē vairāki mikro- un makroekonomiskie faktori – sociālekonomiskie, politiskie, dabas un kultūras vides faktori (t. sk. arī nejausie notikumi) un spēja tiem pielāgoties, kā arī savstarpējās mijiedarbības un sadarbības attiecību un formu veidošanās starp nozares uzņēmumiem, saistītiem uzņēmumiem un atbalsta infrastruktūras nozarēm. Klastera attīstības potenciālu būtiski ietekmē jūras un citu ūdens ekosistēmu kvalitāte un to funkcionalitāte, kas nosaka zivju populācijas dabisku atjaunošanos, kas ir svarīgi, lai zivju resursu netrūktu arī nākamajām paaudzēm.

Mikroekonomiskie faktori atspoguļo zivsaimniecības nozares iekšienē notiekošos procesus, ko tā ir spējīga ietekmēt un kontrolēt, makroekonomiskie faktori atspoguļo vidi un tās kvalitāti, kādā darbojas zivsaimniecības nozare un ko tā nav spējīga būtiski izmainīt.

Zivsaimniecības nozares klasteris ir konkurētspējīgs ilgtermiņā, ja tā vidē esošie uzņēmumi un atbalsta infrastruktūras ir spējīgas efektīvi sadarboties un mijiedarboties, kopīgiem spēkiem īstenojot dzīvotspējīgus un ilgtspējīgus mērķus mikro un makrovides uzlabošanā. Šajā gadījumā nozares klastera konkurētspējīgā priekšrocība izpaužas efektivitātē un tās pieaugumā.

Konkurētspējīgā priekšrocība nozares klastera dalībniekiem ļauj atšķirties no konkurentiem, tādējādi ļaujot atrasties līdera pozīcijās. Konkurētspējīgā priekšrocība ir ne tikai jāuztur, bet arī regulāri jāpārskata, jāanalizē un jāuzlabo, lai konkurences vidē konkurentiem nerastos jaunas izaugsmes iespējas. Nozares klastera dalībniekiem ir jābūt dinamiskiem, atrodoties nepārtrauktā izzināšanas un attīstības procesā. Klastera konkurētspēja ir atkarīga no nozares uzņēmumu konkurētspējas un vides, kādā darbojas nozare un kādu tai rada valsts atbalsta infrastruktūras. Valsts spēja veidot uzņēmējdarbības vidi un tās kvalitāti

noteiks to, cik konkurētspējīgs būs nozares klasteris un kāds būs tā ieguldījums valsts labklājības veidošanā. Lai valsts attīstītos, tās pārstāvošām atbalsta infrastruktūrām ir jāsniedz atbalsts stipru un konkurētspējīgu klasteru veidošanā.

1.4. att. Zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēju ietekmējošo faktoru grafiskais modelis (autore izveidots).

Piezīme. —————> tieša ietekme; - - - - -> netieša ietekme;> tieša un netieša ietekme.

Saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 193 (spēkā no 08.04.2016.) zivsaimniecības nozarē inovācijas tiek definētas kā process, kurā tiek izstrādāti ieviešanai jauni vai ievērojami uzlaboti produkti, aprīkojums, procesi un metodes vai tiek ievērojami uzlabotas to funkcionālās īpašības un paredzamais lietošanas veids, kā arī izpētītas inovatīvo produktu vai procesu tehniskās un ekonomiskās īstenošanas iespējas (Ministru kabinets, 2016a, 2. pants). Inovācijas ir process, kas ietekmē mikroekonomiskos faktorus, tāpēc tās kā atsevišķs faktors netika izdalītas.

Promocijas darba nākamajā nodaļā aplūkotas konkurētspējas novērtēšanas iespējas un metodes.

2. ZIVSAIMNIECĪBAS NOZARES KLASTERA KONKURĒTSPĒJAS NOVĒRTĒŠANA UN METODIKAS IZSTRĀDE

2.1. Klastera konkurētspējas novērtēšanas iespējas un metodes

Lai gan zinātniskajā literatūrā ir atrodamas daudz un dažādas novērtēšanas metodes, autore promocijas darbā apskatīja un analizēja biežāk izmantotās novērtēšanas metodes. Konkurētspēja ir daudzlīmeņu jēdziens, jo savā starpā konkurē visdažādākie ekonomikas subjekti un klastera konkurētspēja ir jāpēta vairākos līmeņos, tāpēc, analizējot konkurētspēju, ir jāņem vērā šo ekonomikas subjektu un procesu savstarpējā sakarība un mijiedarbība. Autore analizēja metodes, kas atspoguļo ne tikai produkta, uzņēmuma, nozares un klastera lomu valsts izaugsmes veidošanā, bet arī metodes, kas parāda valsts lomu un tās ietekmi uz pārējo ekonomikas subjektu konkurētspēju. Metožu apskats ir nepieciešams, lai varētu izvērtēt to piemērotību Latvijas zivsaimniecības nozares konkurētspējas novērtēšanai klastera ietvaros.

Modeļi un matricas produktu, uzņēmumu un nozares konkurētspējas novērtēšanai

Viens no veidiem, kā var novērtēt un analizēt konkurētspēju un tās ietekmi, ir izmantot tam paredzētus dažādus modeļus un matricas. To lietošana sniedz iespēju metodikā izmantot dažādas kvantitatīvas pētījumu metodes, tādējādi gūstot viegli izprotamus un interpretējamus rezultātus, ko tālāk var izmantot attiecīgas stratēģijas izstrādei.

Autore apskatīja un analizēja vairākus pasaulē plaši pazīstamus modeļus un matricas, piemēram, M. E. Portera (*M. E. Porter*) piecu konkurences spēku modeli (*Five forces analysis model*), Bostonas jeb tirgus daļas matricu (*BCG matrix or growth–share matrix*), *General Electric/Makkinsija* matricu (*General Electric/McKincey matrix*), Izaugsmes stratēģijas matricu (*Grand Strategy Matrix – GSM*), *7S* modeli (*7S model*) un *SVID* analīzes modeli (*SWOT analysis model*).

Aplūkotie modeļi un matricas sniedz iespēju novērtēt Latvijas zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēju, taču ne pilnā apmērā un ne par visiem konkurētspēju ietekmējošiem faktoriem. Lai varētu veikt pilnvērtīgu novērtējumu, ir jāturpina aplūkot citas novērtēšanas metodes, un viena no šādām metodēm ir dažādu indeksu izmantošana.

Indeksi klasteru un valsts konkurētspējas novērtēšanai

Konkurētspējas novērtēšanai un analīzei var izmantot arī dažādus indeksus, kas, pateicoties to sniegtajai iespējai analizēt procesus un to likumsakarības laikā un telpā, šobrīd ir viena no populārākajām novērtēšanas metodēm visā pasaulē. Indeksu metodikas izstrādē izmantojamas gan kvantitatīvas, gan arī kvalitatīvas pētījumu metodes, kas tādējādi sniedz iespēju iegūt pārskatāmu informāciju par visām ar konkurētspēju saistītām jomām. Indeksu izmantošanas rezultātā tiek iegūti viegli izprotami un interpretējami rezultāti, ko var izmantot savstarpējo sakarību un ietekmes novērtēšanai, vienlaikus novērtējot izmaiņas laikā un prognozējot nākotnes pozīcijas. Indeksus var izmantot attiecīgas stratēģijas izstrādei.

Tika pētīts un analizēts Globālais dzimumu atšķirības indekss (*Global Gender Gap index – GCI*), Uzņēmējdarbības konkurētspējas indekss (*Business Competitiveness index – BCI*), Globālais konkurētspējas indekss (*Global Competitiveness index – GloCI*), Ceļojuma un tūrisma konkurētspējas indekss (*Travel and Tourism Competitiveness index – TTCI*), Ekonomikas brīvības indekss (*Economic Freedom index – EFI*), Uzņēmējdarbības vides indekss (*Doing Business index – DBI*), valstu konkurētspējas novērtējums – Konkurētspējas indekss (*Competitiveness Index – CI*), Pasauls zināšanu konkurētspējas indekss (*World Knowledge Competitiveness Index – WKCI*), Eiropas konkurētspējas indekss (*European Competitiveness Index – ECI*), Tehnoloģiju klastera konkurētspējas novērtēšanas metodika (*Методика определения конкурентоспособности технологических кластеров*), Zivsaimniecības konkurētspējas indekss (*Fisheries Competitiveness Index – FCI*), Zvejas un akvakultūras kompetences indekss (*Fishery and Aquaculture Competence Index – FACI*), Zivju krājumu ilgtspējas indekss (*Fish Stock Sustainability Index – FSSI*) u. c. indeksi.

Aplūkotie indeksi pēc to novērtēšanas mērķa atšķiras, jo to metodika paredz novērtēt dažādus mikroekonomikas un makroekonomikas faktoros. Neviens no indeksiem pilnvērtīgi neatspoguļo visus ar zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēju saistītos aspektus. Lai varētu veikt atbilstošu izvērtējumu, esošie indeksi ir jāpielāgo un jākombinē vai arī ir jāmeklē jauni novērtēšanas risinājumi.

Finanšu analīze uzņēmumu un nozaru konkurētspējas novērtēšanai

Mūsdienās plaši izplatīta un populāra novērtēšanas metode ir finanšu analīze, kas tiek veikta, balstoties uz finanšu pārskatu (bilances, peļņas vai zaudējumu aprēķina, naudas plūsmas pārskata) datiem, kas tiek sagatavoti saskaņā ar valsts noteiktajiem tiesību aktiem un grāmatvedības standartiem. Finanšu analīze tiek izmantota ne tikai uzņēmumu un nozaru bankrota prognozēšanai, bet arī to finansiālā stāvokļa un konkurētspējas novērtēšanai. Finanšu rādītāju aprēķina formulas jau izsenis ir nemainīgas, un tās joprojām tiek izmantotas mūsdienās kā nozīmīgs finanšu analīzes instruments novērtēšanas procesā.

Finanšu analīze balstās uz horizontālo analīzi (salīdzinājums ar iepriekšējiem pārskata periodiem), vertikālo analīzi (finanšu rādītāju struktūras analīze), dažādu koeficientu analīzi (rādītāju savstarpējās saistības noteikšana), tendenču analīzi (rādītāju dinamikas noteikšana) un salīdzinošo analīzi (vairāku ekonomikas subjektu savstarpējs salīdzinājums).

Finanšu analīze sniedz pietiekami plašu un detalizētu ieskatu dažādu ar konkurētspēju saistītu aspektu izvērtēšanā un atspoguļošanā. Ar tās palīdzību var novērtēt ne tikai finansiālo stabilitāti (likviditāti, maksātspēju, aktivitāti, rentabilitāti), bet arī ražošanas konkurētspēju un mārketinga un menedžmenta efektivitāti. Tā sniedz iespēju uzlabot finanšu resursu pārvaldīšanas efektivitāti un risku vadību, kā arī ļauj identificēt un prognozēt nākotnes perspektīvas. Finanšu analīzi var izmantot arī stratēģiju izstrādē.

Citas metodes uzņēmumu, nozaru, valstu un klasteru konkurētspējas novērtēšanai

Konkurētspējas novērtēšanai un analizēšanai var izmantot ne tikai dažādus modeļus, matricas, indeksus un finanšu rādītājus, bet arī citas ne mazāk nozīmīgas novērtēšanas metodes, piemēram, loģiskās struktūras metodi, ranžēšanu un korelāciju.

Aplūkotās metodes nesniedz iespēju pilnvērtīgi novērtēt zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēju, bet gan konkurētspēju ietekmējošo faktoru cēloņsakarības un likumsakarības, kā arī progresa un regresa attīstību, kas ir ne mazāk svarīgi novērtēšanas procesā. Metodes var izmantot kā papildu novērtēšanas instrumentus konkurētspējas izvērtējuma analizē. Aplūkotās metodes var izmantot atsevišķi vai arī kombinētā veidā, tādējādi nodrošinot visaptverošu un viegli pārskatāmu konkurētspējas novērtējuma ziņojumu.

Kopsavilkums par konkurētspējas novērtēšanas metodēm

Pēc veiktās informācijas apkopošanas un analīzes izvērtējuma var secināt, ka, ja mērķis ir novērtēt konkurētspēju un izstrādāt tās veicināšanai atbilstošu stratēģiju, vislabāk būtu ieteicams lietot dažādus modeļus un matricas, piemēram, M. E. Portera (*M. E. Porter*) piecu konkurences spēku modeli (*Five forces analysis model*), Bostonas jeb tirgus daļas matricu (*BCG matrix or growth–share matrix*), General Electric/Makkinsija matricu (*General Electric/McKincey matrix*). Ietekmējošo faktoru noteikšanai var izmantot SVID analīzes modeli (*SWOT analysis model*), 7S modeli (*7S model*) u. c. Savukārt, lai novērtētu konkurētspējas izmaiņas laikā, vislabāk ir lietot dažādus indeksus. Ja mērķis ir novērtēt konkurētspējas līmeņa vietu noteiktās faktoru grupās, var izmantot matemātiskās statistikas metodi – ranžēšanu. Lai novērtētu konkurētspēju ietekmējošo faktoru savstarpējās ietekmes stiprumu un virzienu, var izmantot lineārās pāru jeb Pīrsona korelācijas koeficientu (*Pearson correlation coefficient*). Taču, ja ir jānovērtē dažādu īstenoto pasākumu devums izvīrīto mērķu sasniegšanā, var izmantot loģiskās struktūras metodi – šajā gadījumā Intervences loģiku.

Konkurētspēju ietekmējošo faktoru novērtēšana ir sarežģīts process, ko nosaka konkrētas metodes izvēle, tai atbilstošas metodikas izstrāde un tās lietojums, vadoties no datu pieejamības un kvalitātes aspekta. Daudzveidīgo novērtēšanas metožu dēļ nepastāv vienota un noteikta pieeja konkurētspēju ietekmējošo faktoru novērtēšanai un mērīšanai. Autore secina, ka katrai novērtēšanas metodei ir savas priekšrocības un tās izvēle ir atkarīga no definētā mērķa.

Lai gan pastāv dažādas konkurētspējas novērtēšanas iespējas un metodes, joprojām nav vienotas izpratnes par konkurētspējas novērtēšanas prasībām. Apkopotās un izvērtētās novērtēšanas metodes un tajos izmantotie rādītāji aptver konkrētas darbības jomas, kas uz zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēju tiešā veidā neattiecas, vai arī aptver jomas, kas pilnībā neatspoguļo klastera konkurētspēju. Līdz ar to zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēju vislabāk var novērtēt un analizēt, izstrādājot tam atbilstošu metodiku – Zivsaimniecības nozares klastera konkurētspējas indeksu un konkurētspējas veicināšanai īstenojamās stratēģijas. Metodika izstrādāta, izmantojot gan kvantitatīvās, gan arī kvalitatīvās pētījumu metodes. Metodikas izstrādes gaita un process atspoguļots promocijas darba 2.2. nodaļā.

2.2. Klastera konkurētspējas novērtēšanas indeksa un stratēģijas izstrāde

Latvijas zivsaimniecības nozares klastera konkurētspējas novērtēšanai tika izstrādāts Zivsaimniecības nozares klastera konkurētspējas indekss (skat. 2.1. att. nākošajā lapā), kas atspoguļo zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēju ietekmējošos faktoros mikroekonomikas un makroekonomikas līmenī. Indekss veidots kā komplekss rādītājs no

Zivsaimniecības nozares konkurētspējas indeksa un Zivsaimniecības nozares vides konkurētspējas indeksa. Promocijas darba ierobežojumu dēļ tiks izstrādāta metodika zivsaimniecības nozares konkurētspējas novērtēšanai, aprēķinot Zivsaimniecības nozares konkurētspējas indeksu.

2.1. att. Zivsaimniecības nozares klastera konkurētspējas indeksa ietvars (*Fisheries Sector Cluster Competitiveness Index framework*) (autores izveidots).

Piezīme. Promocijas darba ierobežojumu dēļ izstrādāta metodika Zivsaimniecības nozares konkurētspējas indeksa aprēķināšanai.

Zivsaimniecības nozares konkurētspējas indekss tiek rēķināts kā aritmētiskais vidējais no Zvejniecības, Akvakultūras un Zivju apstrādes sektora konkurētspējas indeksa. Indeksi tiek veidoti no 6 apakšindeksiem, kas tiek izteikti kā funkcija no apakšindeksu relatīvajiem (ietekmes) svāriem un apakšindeksu raksturojošo rādītāju normalizētajām vērtībām. Apakšindeksu relatīvie (ietekmes) svāri tika noteikti, izmantojot ekspertmetodi un anketēšanu. Konkurētspējas novērtēšanai kopumā tika atlasīti 22 rādītāji (skat. 2.1. tab. nākošajā lapā), kur rādītāju normalizācija veikta balstoties uz *min–max* normalizāciju vērtībās no –5 līdz 5.

Rādītāji apakšindeksu aprēķināšanai (autores izveidots)

Apakšindekss	Rādītājs
Ražošanas faktoru pieejamības un kvalitātes apakšindekss	Zivju resursu apjoms
	Pamatlīdzekļu vērtība uz vienu uzņēmumu
	Nodarbināto skaits
	Strādājošo mēneša vidējā bruto darba samaksa
	Neto pievienotā vērtība uz vienu nodarbināto
Ražošanas konkurētspējas apakšindekss	Pamatlīdzekļu ietilpības koeficients
	Pamatlīdzekļu nolietojuma koeficients
	Darbaspēka produktivitāte
	Pamatlīdzekļu atdeve
	Pamatlīdzekļu rentabilitāte
Produkcijas konkurētspējas apakšindekss	Pilnā pašizmaksa
	Produkcijas vidējā cena
Pārdošanas un vadības efektivitātes apakšindekss	Pārdošanas efektivitātes koeficients
	Vadības spēju atdeves koeficients
Finansiālās stabilitātes apakšindekss	Kopējās likviditātes koeficients
	Finansiālā līdzsvara koeficients
	Visu aktīvu apertes koeficients
	Komerciālā jeb realizācijas rentabilitāte (ROS)
	Ekonomiskā jeb aktīvu rentabilitāte (ROA)
	Finansiālā rentabilitāte jeb pašu kapitāla atdeve (ROE)
Kooperācijas apakšindekss	Ražotāju organizāciju skaits
	Ražotāju organizācijās iesaistīto uzņēmumu īpatsvars pret kopējo sektorā

Vadoties no noteiktajām Zivsaimniecības nozares konkurētspējas indeksa un tā apakšindeksu vērtībām, tika noteikts zivsaimniecības nozares konkurētspējas līmenis dažādās jomās (skat. 2.2. tab.).

Konkurētspējas līmenis (autores izveidots)

Lietotais saīsinājums	Vērtība		Konkurētspējas līmenis											
			Ļoti zems		Zems		Vidēji zems		Vidēji augsts		Augsts		Ļoti augsts	
	Min	Max	no	līdz	no	līdz	no	līdz	no	līdz	no	līdz	no	līdz
AI_{RFPK}	-0,98	0,99	-0,98	-0,66	-0,65	-0,33	-0,32	-0	0	0,33	0,34	0,66	0,67	0,99
AI_{RK}	-0,82	0,82	-0,82	-0,55	-0,54	-0,28	-0,27	-0	0	0,27	0,28	0,55	0,56	0,82
AI_{PK}	-0,87	0,88	-0,87	-0,59	-0,58	-0,30	-0,29	-0	0	0,29	0,30	0,58	0,59	0,88
AI_{PVE}	-0,77	0,77	-0,77	-0,52	-0,51	-0,26	-0,25	-0	0	0,26	0,27	0,51	0,52	0,77
AI_{ES}	-0,87	0,87	-0,87	-0,59	-0,58	-0,30	-0,29	-0	0	0,29	0,30	0,58	0,59	0,87
AI_K	-0,67	0,68	-0,67	-0,46	-0,45	-0,23	-0,22	-0	0	0,23	0,24	0,45	0,46	0,68
ZNKI	-5,00	5,00	-5,00	-3,34	-3,33	-1,67	-1,66	-0	0	1,67	1,68	3,33	3,34	5,00

kur

AI_{RFPK} – Ražošanas faktoru pieejamības un kvalitātes apakšindekss;

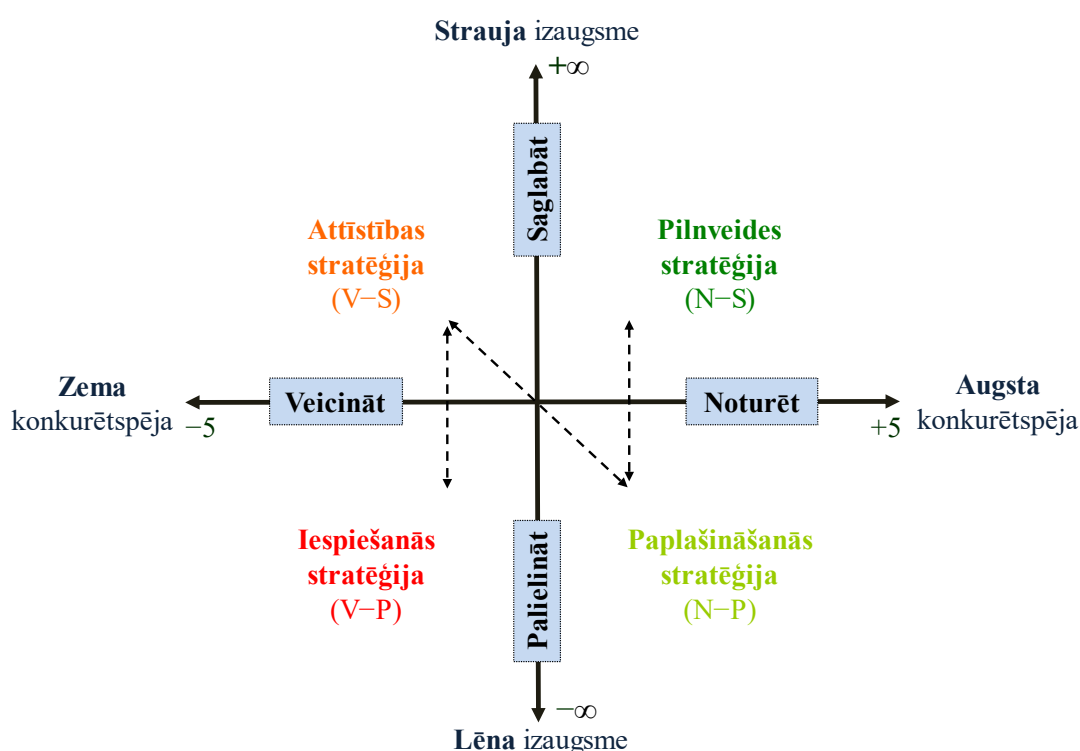
AI_{RK} – Ražošanas konkurētspējas apakšindekss;

AI_{PK} – Produkcijas konkurētspējas apakšindekss;

AI_{PVE} – Pārdošanas un vadības efektivitātes apakšindekss;

AI_{FS} – Finansiālās stabilitātes apakšindekss;
 AI_K – Kooperācijas apakšindekss;
 $ZNKI$ – Zivsaimniecības nozares konkurētspējas indekss.

Lai noskaidrotu, kuras no zivsaimniecības nozares konkurētspēju nodrošinošām jomām ir konkurētspēju veicinošās un daudzsološās, kā arī kavējošās un stagnējošās jomas, tika noteiktas šo jomu ietekmējošo rādītāju vidējās vērtības, salīdzinot ar šo rādītāju matemātisko vidējo vai atsevišķos gadījumos – optimālo (vēlamo) vērtību, papildus arī aprēķinot šo rādītāju vidējās izmaiņas un robežvērtības. Vadoties no konkurētspējas līmeņa un tā izaugsmes tempiem, tika izstrādātas vairākas stratēģijas zivsaimniecības nozares konkurētspējas sekmēšanai (skat. 2.2. att.).

2.2. att. Stratēģiju veidi zivsaimniecības nozares konkurētspējas veicināšanai (autores izveidots).

Autores izstrādātā metodika sniedz iespēju novērtēt un analizēt zivsaimniecības nozares (zvejniecības, akvakultūras, zivju apstrādes) konkurētspēju laikā, identificējot konkurētspēju veicinošās un daudzsološās, kā arī kavējošās un stagnējošās jomas un nosakot turpmāk īstenojamo konkurētspējas stratēģiju un tai atbilstošu investīciju politiku. Izstrādāto metodiku var izmantot kā instrumentu arī citu valstu zivsaimniecības nozares konkurētspējas novērtēšanai. Metodika var palīdzēt zivsaimniecības politikas veidošanā un īstenošanā iesaistītajām institūcijām veiksmīgāk izstrādāt, plānot un pilnveidot nozares kopējo politiku. Savukārt nozares uzņēmumiem tā sniedz iespēju noteikt un izvērtēt savas konkurētspējas pozīcijas, salīdzinot ar vispārējo situāciju nozarē (sektorā), identificējot uzlabojamās jomas.

Cēloņsakarību analīzes ietvaros tika analizēts faktoru būtiskums un to ietekme uz konkurētspēju. Cēloņsakarību analizēšanai autore izmantoja principiālo komponentu un regresijas analīzi.

Principiālo komponentu analīzes ietvaros tika pārbaudīta rādītāju multikolinearitāte, aprēķinot Pīrsona korelācijas koeficientu. Analīzes veikšanas drošums tika pārbaudīts ar Kronbaha alfa koeficientu (*Cronbach's alpha coefficient*), izlases adekvātums – ar Kaizera–Meijera–Olkina testu (*Kaiser–Meyer–Olkin Test*). Statistiskā nozīmīguma pārbaudei tika izmantots Bartleta sfēriskuma tests (*Bartlett's Sphericity Test*). Savukārt faktoru skaita noteikšanai tika izmantots R. B. Kettela (*R. B. Cattell*) 1966. gadā izstrādātais Akmens nobiras kritērijs (*Screen Plot*), sagrupējot faktorus no stipri izteiktas piederības līdz vāji izteiktai piederībai noteiktu attiecību dimensijā. Mainīgo iekļaušanas iespējas iegūtajos faktoros tika noteiktas pēc rotācijas metodes (*Rotation Method*) ar piecām iterācijām (*Rotation converged in 5 iterations*), izmantojot Varimakss ar Kaizera normalizēšanu (*Varimax with Kaiser Normalization*).

Regresijas analīze tika veikta, izmantojot multikolinearitātes statistikas metodi (*Multicollinearity Statistics Method*). Analīzes ietvaros tika aprēķināta standartnovirze (*Standard deviation – Std. Error*), determinācijas koeficients (*Coefficient of Determination – R-squared*), koriģētais determinācijas koeficients (*Adjusted Coefficient of Determination – Adjusted R-squared*) un ticamības intervāla robeža (*margin of confidence interval – Lower 95 % and Upper 95 %*). Tika veikti arī vairāki statistikas testi: Stjūdenta *t*-sadalījums (*Student's t-distribution*), Fišera precīzais tests (*Fisher's exact test*) un Durbina–Vatsona tests (*Durbin–Watson test*) u. c.

No veiktās cēloņsakarību analīzes rezultātiem var secināt, ka rādītāju ietekme uz zivsaimniecības nozares konkurētspēju šobrīd ir vērtējama kā nozīmīga, taču piesardzīgi analizējama, ko galvenokārt noteica salīdzinoši nelielais novērojumu skaits lielam neatkarīgo mainīgo skaitam.

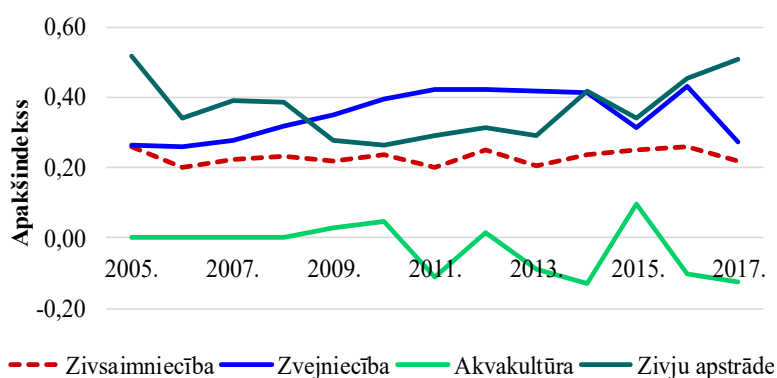
Promocijas darba 3. daļā aprēķināts Zivsaimniecības nozares konkurētspējas indekss, izmantojot autores izstrādāto metodiku, un sniegti priekšlikumi Latvijas zivsaimniecības nozares turpmākai attīstībai.

3. ZIVSAIMNIECĪBAS NOZARES KONKURĒTSPĒJAS INDEKSS UN NOZARES ATTĪSTĪBAS IESPĒJAS

3.1. Konkurētspēju raksturojošo apakšindeksu aprēķins

Ražošanas faktoru pieejamības un kvalitātes apakšindekss

Ražošanas faktoru pieejamība un kvalitāte Latvijas zivsaimniecības nozarē laika posmā no 2005. līdz 2017. gadam kopumā vērtējama kā vidēji augsta, kur zvejniecības un zivju apstrādes sektorā tā tika novērtēta kā augsta, bet akvakultūras sektorā – kā vidēji zema (skat. 3.1. att.).

3.1. att. Ražošanas faktoru pieejamības un kvalitātes apakšindekss Latvijas zivsaimniecības nozarei laika posmā no 2005. līdz 2017. gadam (apakšindeksa vērtība) (autore aprēķināts un izveidots pēc Centrālā statistikas pārvalde, 2019a; LZIKIS, 2019).

Turpmāk tiks analizēti šī apakšindeksa veidojošie rādītāji: zivju resursu apjoms, pamatlīdzekļu vērtība uz vienu uzņēmumu, nodarbināto skaits, strādājošo mēneša vidējā bruto darba samaksa un neto pievienotā vērtība uz vienu nodarbināto.

Zivsaimniecības nozarē ar zivju resursiem bagātākais sektors šajā laika posmā bija zvejniecības sektors, tikai pēc tā – zivju apstrādes sektors. Savukārt akvakultūras sektora pārvaldībā atradās vismazākais zivju resursu apjoms. Kopš 2005. gada zivju resursu apjoms ir samazinājies zvejniecības un zivju apstrādes sektorā, ko zvejniecības sektorā ietekmēja ES zvejas kvotu stingrāka noteikšana apdraudētajām zivju sugām un sociālekonomiskās un politiskās situācijas nestabilitāte trešo valstu ūdeņos, bet zivju apstrādes sektorā – pieprasījuma samazināšanās pēc zivju produkcijas, ko izraisīja Krievijas uzliktais embargo un situācijas pasliktināšanās noieta tirgos. Vienīgi akvakultūras sektorā zivju resursu apjoms palielinājās, un to lielā mērā var skaidrot ar ES finanšu instrumentu atbalsta pieejamību akvakultūras attīstībai. Zivju resursus un to atjaunošanos ietekmēja arī ar globālo sasilstānu saistītās sekas, savvaļas dzīvnieku radītie zaudējumi, kā arī dažādu invazīvo sugu parādīšanās.

Zivsaimniecības nozarē kapitālietilpīgākais sektors šajā laika posmā bija zivju apstrādes sektors – tā rīcībā bija pieejama vislielākā pamatlīdzekļu vērtība uz vienu uzņēmumu. Savukārt mazāk kapitālietilpīgs bija akvakultūras sektors, tikai pēc tā – zvejniecības sektors. Pamatlīdzekļu vērtība uz vienu uzņēmumu palielinājās akvakultūras un zivju apstrādes

sektorā, un to var skaidrot ar ES finanšu instrumentu atbalsta pieejamību ražošanas attīstībai. Vienīgi zvejniecības sektorā pamatlīdzekļu vērtība uz vienu uzņēmumu samazinājās, kas skaidrojams ar noteikto Kopējo zivsaimniecības politiku, kas neparedz atbalstu jaunas zvejas flotes iegādei, bet gan tikai tās modernizācijai.

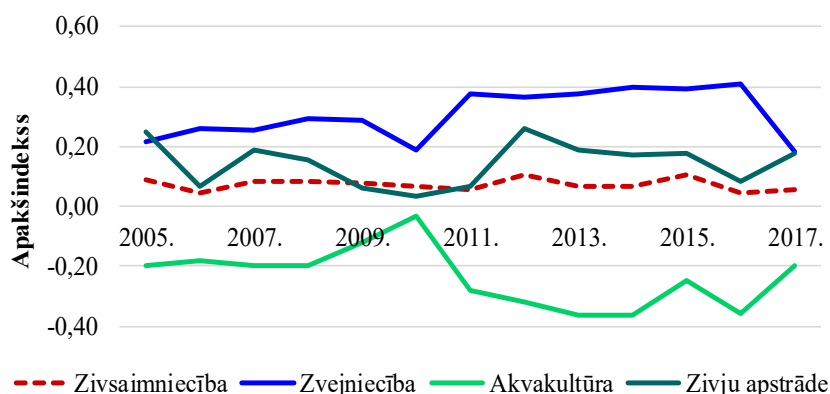
Latvijas zivsaimniecības nozarē visvairāk nodarbināto bija zivju apstrādes sektorā, un tikai tad – zvejniecības sektorā, bet vismazāk – akvakultūras sektorā. Zivsaimniecības nozarē strādājošie saņēma daudz zemāku darba samaksu nekā vidēji Latvijā un ES-28. Darba samaksas lielums nozarē nav konkurētspējīgs ne vietējā, ne arī ārvalstu darba tirgū. Piesaistītais darbaspēks var izvēlēties darba apstākļu ziņā līdzvērtīgu darbu citā nozarē vai ārvalstīs, bet par daudz konkurētspējīgāku atalgojumu, tādējādi radot papildu riskus nozares attīstībai.

Latvijas zivsaimniecības nozarē darbojošies uzņēmumi raksturojami ar labām uzņēmējspējām, par to liecina ražošanas resursu izmantošanas rezultātā jaunradītā vērtība. Uzņēmējspējas vislabāk tika izmantotas zvejniecības sektorā, kur ražošanas procesu rezultātā tika radīta vislielākā neto pievienotā vērtība uz vienu nodarbināto. Savukārt sliktāk uzņēmējspējas izpaudās akvakultūras sektorā, kur uzņēmēji radīja mazāku pievienoto vērtību. Kopš 2005. gada neto pievienotā vērtība uz vienu nodarbināto samazinājās visos sektoros.

Ražošanas faktoru pieejamība un kvalitāte laikā ir ierobežota attiecībā pret vajadzībām, līdz ar to būtiska loma ir ražošanas faktoru racionālā un efektīvā izmantošanā, lai varētu pietiekami sekmēt nozares konkurētspēju un attīstību.

Ražošanas konkurētspējas apakšindekss

Latvijas zivsaimniecības nozares ražošanas konkurētspēja laika posmā no 2005. līdz 2017. gadam kopumā vērtējama kā vidēji augsta, kur zvejniecības sektoram tā tika novērtēta kā augsta, akvakultūras sektoram – kā vidēji zema, bet zivju apstrādes sektoram – kā vidēji augsta (skat. 3.2. att.).

3.2. att. Ražošanas konkurētspējas apakšindekss Latvijas zivsaimniecības nozarei laika posmā no 2005. līdz 2017. gadam (apakšindeksa vērtība) (autores aprēķināts un izveidots pēc Centrālā statistikas pārvalde, 2019a).

Turpmāk tiks analizēti šī apakšindeksa veidojošie rādītāji: pamatlīdzekļu ietilpības koeficients, pamatlīdzekļu nolietojuma koeficients, darbaspēka produktivitāte, pamatlīdzekļu atdeve un pamatlīdzekļu rentabilitāte.

Pamatlīdzekļu ietilpības koeficients liecina, ka Latvijas zivsaimniecības nozare šajā laika posmā nav vērtējama kā pamatlīdzekļu ietilpīga nozare. Vismazākā pamatlīdzekļu ietilpība tika novērota zivju apstrādes sektoram, un tikai tad – zvejniecības sektoram. Savukārt akvakultūras sektors ir raksturojams kā pamatlīdzekļu ietilpīgs sekors, kurā produkcijas ražošanai ir nepieciešami ievērojami kapitālieguldījumi. Pamatlīdzekļu ietilpība palielinājās akvakultūras un zivju apstrādes sektorā, kas liecina par to, ka šajos sektoros ražošanas procesā tiek iesaistīts arvien vairāk pamatlīdzekļu. Vienīgi zvejniecības sektorā pamatlīdzekļu ietilpība nepalielinājās, kas norāda, ka sektoram sāk samazināties ražošanai nepieciešamie pamatlīdzekļi.

Pēc pamatlīdzekļu nolietojuma koeficienta var secināt, ka Latvijas zivsaimniecības nozares ražošanas procesā iesaistīto pamatlīdzekļu nolietojšanās intensitāte nav augsta, kas liecina, ka pamatlīdzekļu atjaunošanai un modernizācijai tiek veiktas regulāras investīcijas. Viszemākā pamatlīdzekļu nolietojšanās intensitāte tika novērota zvejniecības un akvakultūras sektoram, bet visaugstākā – zivju apstrādes sektoram. Kopš 2005. gada pamatlīdzekļu nolietojšanās intensitāte palielinājās zvejniecības un akvakultūras sektorā, bet samazinājās – zivju apstrādes sektorā, kas liecina par tehniskā nodrošinājuma līmeņa uzlabošanos šajā sektorā.

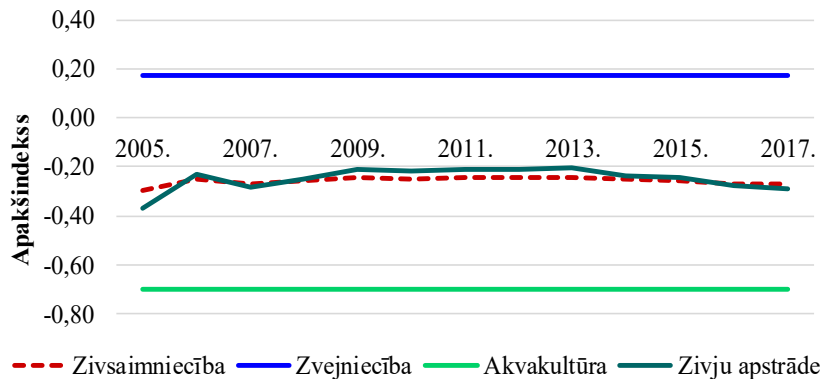
Darbspēka produktivitāte Latvijas zivsaimniecības nozarē nav vērtējama kā augsta. Zvejniecības un zivju apstrādes sektorā nodarbinātie strādāja daudz produktīvāk nekā nodarbinātie akvakultūras sektorā. Darbspēka produktivitāti zvejniecības sektorā lielā mērā ietekmēja Latvijas zvejas flotes kapacitātes sabalansēšanas pasākumi, zivju apstrādes sektorā – uz zināšanām un pieredzi balstīta ražošana, kurai ir senas tradīcijas un vēsture. Savukārt zemo darbspēka produktivitāti akvakultūras sektorā var skaidrot ar zināšanu un pieredzes trūkumu akvakultūras jomā. Darbspēka produktivitāte kopš 2005. gada uzlabojās visos sektoros, īpaši strauji – akvakultūras sektorā.

Latvijas zivsaimniecības nozares ražošanas procesā iesaistītie pamatlīdzekļi šajā laika posmā kopumā ir vērtējami kā ienesīgi, par to liecina pamatlīdzekļu atdeves un rentabilitātes rādītājs. Lielākais finansiālais ieguvums no ražošanā izmantotajiem pamatlīdzekļiem tika gūts zivju apstrādes un zvejniecības sektorā, mazākais – akvakultūras sektorā. Kopš 2005. gada pamatlīdzekļu atdeve uzlabojās zvejniecības sektorā, pamatlīdzekļu rentabilitāte – akvakultūras sektorā.

Pamatlīdzekļu pārvaldību un to izmantošanas efektivitāti var sekmēt, ražošanas procesā iesaistot ne tikai ražīgus pamatlīdzekļus un uz zināšanām balstītu darbspēku, bet arī nodrošinot to optimālu un racionālu iesaisti ražošanas procesā. Lai nozarē nepasliktinātos tehniskā nodrošinājuma līmenis, ir jāveic regulāra pamatlīdzekļu atjaunošana un modernizācija, savukārt novecojošie un ražošanas procesā neizmantojamie pamatlīdzekļi ir jāutilizē. Ražošanas procesā ir svarīgi arī izmantot inovatīvas tehnoloģijas, kas sniegtu iespēju ar mazāku laika un resursu patēriņu ražot augstākas kvalitātes un pievienotās vērtības produkciju. Darbspēka produktivitātes uzlabošanai ieteicams sekmēt augsta līmeņa nodarbināto zināšanu un kvalifikācijas paaugstināšanu, ieviest darbinieku stimulēšanas pasākumus, kā arī uzlabot darba vidi, apstākļus un darba organizāciju.

Produkcijas konkurētspējas apakšindekss

Latvijas zivsaimniecības nozares produkcijas konkurētspēja laika posmā no 2005. līdz 2017. gadam kopumā vērtējama kā vidēji zema, kur zvejniecības sektoram tā tika novērtēta kā vidēji augsta, akvakultūras sektoram – kā ļoti zema, bet zivju apstrādes sektoram – kā vidēji zema (skat. 3.3. att.).

3.3. att. Produkcijas konkurētspējas apakšindekss Latvijas zivsaimniecības nozarei laika posmā no 2005. līdz 2017. gadam (apakšindeksa vērtība) (autores aprēķināts un izveidots pēc Centrālā statistikas pārvalde, 2019a; LZIKIS, 2019).

Turpmāk tiks analizēti šī apakšindeksa veidojošie rādītāji: pilnā pašizmaksa un produkcijas vidējā cena.

Latvijas zivsaimniecības nozarē visaugstākā pilnā pašizmaksa tika novērota akvakultūras sektoram, viszemākā – zvejniecības sektoram, un tikai tad – zivju apstrādes sektoram. Produkcijas ražošanai akvakultūras sektorā bija nepieciešamas daudz lielākas izmaksas nekā zvejniecības un zivju apstrādes sektorā, kas skaidrojams ar sektoru atšķirīgo darbības specifiku. Pilnā pašizmaksa kopš 2005. gada palielinājās visos sektoros. Akvakultūras sektorā to veicināja uzņēmumu saimnieciskās darbības paplašināšana – uzņēmēji sāka audzēt zivis ne tikai atklātajos zemes dīķos, bet arī baseinos un recirkulācijas sistēmās, kas no kapitālieguldījumu un ražošanas izmaksu aspekta ir daudz dārgāk, taču mazāk laikietilpīgi. Savukārt zvejniecības un zivju apstrādes sektorā pilnās pašizmaksas kāpums galvenokārt saistāms ar nestabilo sociālekonomisko un politisko situāciju un tās izraisītajām sekām, un ražošanas resursu un pakalpojumu sadārdzināšanos.

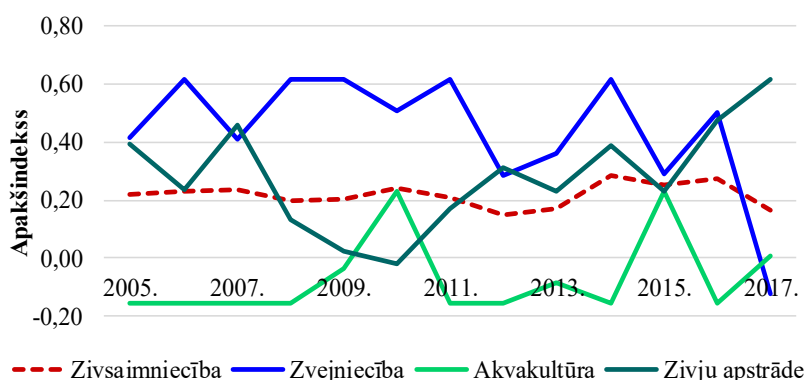
Latvijas zivsaimniecības nozarē visaugstākā cena tika novērota akvakultūras sektorā audzētām zivīm, pēc tā – zivju apstrādes sektorā ražotai zivju produkcijai, viszemākā – zvejniecības sektorā nozvejotām zivīm. Cenu kāpums tika novērots visos sektoros un dažādās produktu grupās. Akvakultūras sektorā zivju cena ir atkarīga no tā, kādā audzēšanas sistēmā zivis tiek turētas un barotas. Atklātie zemes dīķi Latvijas vietējos apstākļos ir piemēroti galvenokārt karpveidīgo zivju audzēšanai, kur to audzēšanai nav nepieciešami lieli kapitālieguldījumi un ražošanas izmaksas, kā rezultātā dīķos audzētām zivīm cena ir daudz zemāka nekā baseinos un recirkulācijas sistēmās audzētajām zivīm. Zivju apstrādes sektors specializējas uz dažāda veida zivju produkcijas ražošanu. Īpaši augstu tiek vērtēti zivju konservi no brētliņām (šprotas eļļa), kas tautā tiek dēvēti par „Rīgas zeltu”. Latvijas zivju apstrādes sektors ir vienīgais ES, kas ir veiksmīgi apguvis prasmes izmantot brētliņu kā

galveno izejvielu zivju konservu ražošanā (citviet pasaulē brētliņa tiek nodota samalšanai zivju miltos). Savukārt zvejniecības sektorā augstākas cenas tika novērotas tāljūrā nozvejojām zivīm, zemākas – Baltijas jūras un Rīgas jūras līcī nozvejojām zivīm. Cenas lielā mērā ietekmē arī zivju bioloģiskā un enerģētiskā vērtība.

Lai nozare varētu būt konkurētspējīga, tai ir jārod iespēja samazināt ar produkcijas ražošanu un realizēšanu saistītās izmaksas, vienlaikus nekaitējot produkcijas kvalitātei. Ir svarīgi arī veikt investīcijas inovatīvas produkcijas ražošanā ar augstu pievienoto vērtību. Konkrētas cenu politikas izvēle un tās ieviešana atbilstoši noteiktajiem stratēģiskajiem mērķiem un situācijai noieta tirgos ir svarīgs aspekts sekmīgas uzņēmējdarbības nodrošināšanā.

Pārdošanas un vadības efektivitātes apakšindekss

Latvijas zivsaimniecības nozares pārdošanas un vadības efektivitāte laika posmā no 2005. līdz 2017. gadam kopumā vērtējama kā vidēji augsta, kur zvejniecības un zivju apstrādes sektoram tā tika novērtēta kā augsta, bet akvakultūras sektoram – kā vidēji zema (skat. 3.4. att.).

3.4. att. Pārdošanas un vadības efektivitātes apakšindekss Latvijas zivsaimniecības nozarei laika posmā no 2005. līdz 2017. gadam (apakšindeksa vērtība) (autore aprēķināts un izveidots pēc Centrālā statistikas pārvalde, 2019a).

Turpmāk tiks analizēti šī apakšindeksa veidojošie rādītāji: pārdošanas efektivitātes koeficients un vadības spēju atdeves koeficients.

Latvijas zivsaimniecības nozarē augsta pārdošanas efektivitāte tika novērota zvejniecības un zivju apstrādes sektoram, zema – akvakultūras sektoram. Augsto pārdošanas efektivitāti zvejniecības sektorā nodrošināja salīdzinoši lielu zivju apjomu realizēšana tuvu esošajās zivju nozvejas un izkraušanas vietās un starptautisku sertifikātu iegūšana, kā arī uzņēmēju apvienošanās ražotāju organizācijās. Savukārt augsto pārdošanas efektivitāti zivju apstrādes sektorā veicināja sekmīgu mārketinga pasākumu īstenošana zivju produkcijas virzīšanai dažādos noieta tirgos. Zemā pārdošanas efektivitāte akvakultūras sektorā ir saistīta ar nelielu zivju apjomu realizēšanu sadrumstalotā noieta tirgū, kur, katram uzņēmējam individuāli realizējot 1 kg zivju, rodas daudz lielākas izmaksas nekā tās realizējot lielos apjomos vai arī kooperējoties.

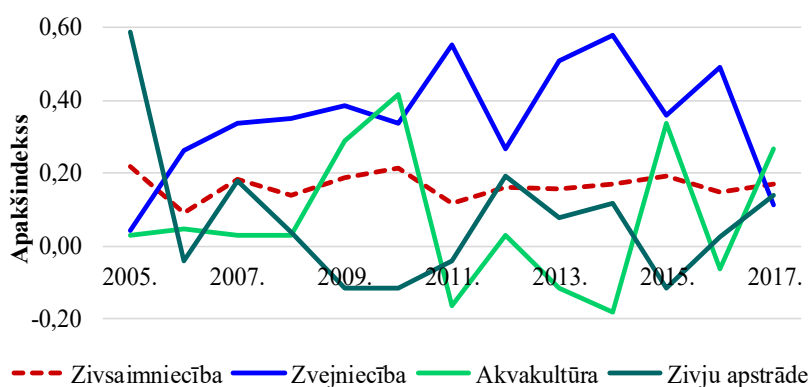
Vadības spēju atdeve Latvijas zivsaimniecības nozarē nav vērtējama kā pietiekama. Visefektīvāk vadības spējas peļņas gūšanas nolūkā tika izmantotas zvejniecības sektorā, un

tikai tad – zivju apstrādes sektorā, bet mazāk efektīvi – akvakultūras sektorā. Zivsaimniecības nozares vadības spēju atdevi ietekmēja uzņēmēju spējas organizēt saimniecisko darbību atbilstoši pastāvošajām izmaiņām iekšējā un ārējā vidē.

No mārketinga un menedžmenta pasākumu ieviešanas rezultātiem ir atkarīga nozares konkurētspēja. Būtiska loma ir ilgtermiņā sekmīgi funkcionējošas mārketinga un menedžmenta sistēmas izveide un tās uzturēšana, ar kuras palīdzību varētu sekmēt produkciju noietu un veiksmīgas uzņēmējdarbības nodrošināšanu.

Finansiālās stabilitātes apakšindekss

Latvijas zivsaimniecības nozares finansiālā stabilitāte laika posmā no 2005. līdz 2017. gadam kopumā vērtējama kā vidēji augsta, kur zvejniecības sektoram tā tika novērtēta kā augsta, bet akvakultūras un zivju apstrādes sektoram – kā vidēji augsta (skat. 3.5. att.).

3.5. att. Finansiālās stabilitātes apakšindekss Latvijas zivsaimniecības nozarei laika posmā no 2005. līdz 2017. gadam (apakšindeksa vērtība) (autores aprēķināts un izveidots pēc Centrālā statistikas pārvalde, 2019a).

Turpmāk tiks analizēti šī apakšindeksa veidojošie rādītāji: kopējās likviditātes koeficients, finansiālā līdzsvara koeficients, visu aktīvu aprites koeficients, komerciālā jeb realizācijas rentabilitāte (*ROS*), ekonomiskā jeb aktīvu rentabilitāte (*ROA*) un finansiālā rentabilitāte jeb pašu kapitāla atdevē (*ROE*).

Kopējais likviditātes koeficients Latvijas zivsaimniecības nozarei šajā laika posmā bija normas robežās, kas liecina par to, ka nozarei nepastāv problēmas saistītas ar tās rīcībā esošajiem apgrozāmajiem līdzekļiem. Izņēmuma gadījumi tika novēroti atsevišķiem sektoriem vien dažos pārskata gados. Paaugstināta likviditāte tika novērota zvejniecības sektoram 2011. un 2013. gadā, kas liecināja par neracionāli izmantotiem apgrozāmajiem līdzekļiem (pārāk daudz brīvo līdzekļu). Savukārt pazemināta likviditāte tika novērota zvejniecības sektoram 2005. un 2017. gadā un zivju apstrādes sektoram 2011. gadā, kas liecināja par apgrozāmo līdzekļu trūkumu īstermiņa saistību segšanai. Šobrīd zivsaimniecības nozarē netiek novērota tendence likviditātei pasliktināties.

Finansiālā līdzsvara koeficients zivsaimniecības nozarei šajā laika posmā bija virs optimālā līmeņa, kas liecina par to, ka nozare izmanto daudz aizņemtā kapitāla. Visaugstākais finansiālā līdzsvara koeficients tika novērots zivju apstrādes sektorā, un tikai tad – akvakultūras sektorā, bet viszemākais – zvejniecības sektorā. Izveidotā kapitāla struktūra no

nozares konkurētspējas un attīstības viedokļa var būt riskanta gadījumos, kad būtiski mainās sociālekonomiskā un politiskā situācija, vai arī gadījumos, kad tiek negaidīti zaudēti nozīmīgi noieta tirgi, var strauji pasliktināties finansiālā situācija, un tas var radīt maksātnespējas draudus. Nespēja savlaicīgi apmaksāt uzņemtās saistības var sekmēt bankrota iestāšanos. Autore uzskata, ka maksātnespēju nozarē var uzlabot, veidojot labi pārdomātu un sabalansētu pašu un aizņemtā kapitāla struktūru un valsts līmenī ar likumdošanu nosakot maksimālos pieļaujamos finansiālā līdzsvara griestus, pie kādiem nozare varētu saņemt ES finanšu instrumentu, valsts un kredītiestāžu finansējumu. Izņēmuma gadījumi būtu pieļaujami situācijās, kad nozare vēlētos īstenot inovatīvas, ilgtermiņā dzīvotspējīgas un rentablas idejas, no kurām labuma guvēji būtu ne tikai nozares dalībnieki, bet arī sabiedrība un valsts kopumā. Finansiālā līdzsvara griestu noteikšana kalpotu kā nozares uzņēmēju un valsts atbildības nodalīšanas instruments. Šādu griestu noteikšana pasargātu ne tikai no neveselīgu parādsaistību uzņemšanās un ļaunprātīgu finanšu darbību veikšanas, bet arī no valsts budžeta līdzekļu nelietderīgas izsaimniekošanas.

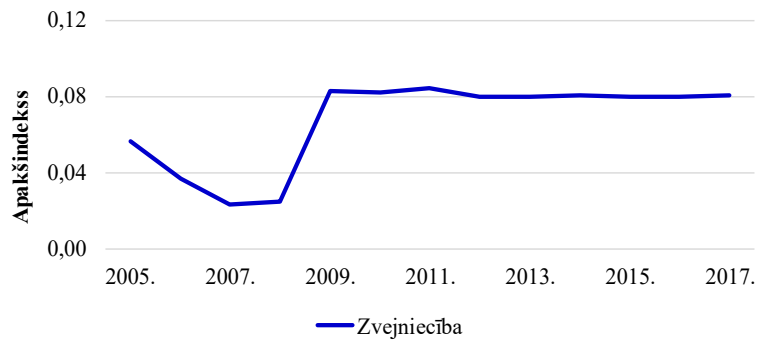
Visu aktīvu aprites koeficients liecina, ka Latvijas zivsaimniecības nozare šajā laikā posmā pietiekami efektīvi izmantoja tās rīcībā esošos aktīvus neto apgrozījuma veidošanā. Visefektīvāk aktīvi tika izmantoti zivju apstrādes sektorā, neskatoties uz to, ka sektora ražošanas potenciāls netika pilnībā izmantots, un zvejniecības sektorā. Savukārt veiktās investīcijas akvakultūras sektora aktīvos ir bijušas pārāk lielas, un aktīvi netika pietiekami efektīvi izmantoti apgrozījuma veidošanai. Kopš 2005. gada aktīvu izmantošanas efektivitāte samazinājās zvejniecības, akvakultūras un zivju apstrādes sektorā. Lai palielinātu aktīvu izmantošanas efektivitāti zvejniecības sektorā, ir jāpalielina apgrozījums un jāparedz investīcijas aktīvu atjaunošanai. Savukārt akvakultūras un zivju apstrādes sektora aktīvu efektivitāte būtu sekmējama, palielinot apgrozījumu vai utilizējot daļu ražošanā nederīgo aktīvu. Vēlams racionāli izmantot nozares pārvaldībā esošos aktīvus un paredzēt samērīgas investīcijas to atjaunošanai.

Komerciālā, ekonomiskā un finansiālā rentabilitāte liecina, ka Latvijas zivsaimniecības nozare šajā laika posmā vērtējama kā rentabla nozare, kurā visienesīgākais bija zvejniecības sektors, pēc tā – zivju apstrādes sektors, savukārt mazāk ienesīgs – akvakultūras sektors. Kopš 2005. gada rentabilitāte uzlabojās akvakultūras sektorā (komerciālā, ekonomiskā un finansiālā rentabilitāte) un zvejniecības sektorā (finansiālā rentabilitāte). Vienīgi zivju apstrādes sektorā rentabilitāte nav uzlabojusies, kas lielā mērā ir saistāms ar Krievijas uzlikto embargo un izmaiņām noieta tirgos.

Lai uzlabotu zivsaimniecības nozares finansiālo stabilitāti un veicinātu tās konkurētspēju, ir jāizveido labi pārdomāta un sabalansēta kapitāla struktūra un finanšu līdzekļu sadale. To var izdarīt, ievērojot trīs bilances „Zelta likumus”. Lai gan finansēšanas noteikumu izpilde nav obligāta, to ievērošana būtu vēlama zivsaimniecības nozares konkurētspējas sekmēšanai.

Kooperācijas apakšindekss

Zvejniecības sektora kooperācija laika posmā no 2005. līdz 2017. gadam vērtējama kā vidēji augsta, kas, sākot no 2008. gada, ir uzlabojusies un šobrīd atrodas stagnācijas posmā (skat. 3.6. att. nākošajā lapā).

3.6. att. Kooperācijas apakšindekss Latvijas zvejniecības sektoram laika posmā no 2005. līdz 2017. gadam (apakšindeksa vērtība) (autores aprēķināts un izveidots pēc Lauku atbalsta dienests, 2019; Centrālā statistikas pārvalde, 2019a).

Turpmāk tiks analizēti šī apakšindeksa veidojošie rādītāji: ražotāju organizāciju skaits un ražotāju organizācijās iesaistīto uzņēmumu īpatsvars pret kopējo sektorā.

Latvijā ir iespējams nodibināt vairāku veidu ražotāju organizācijas: zvejas produktu ražotāju organizācijas, akvakultūras produktu ražotāju organizācijas vai arī starpnozaru organizācijas (Ministru kabinets, 2014, 2., 3., 4. pants). Līdz šim Latvijā ir nodibinātas trīs zvejas produktu ražotāju organizācijas, kurās ir apvienojušies biedri, kas zvejo Baltijas jūrā un Rīgas jūras līcī aiz piekrastes joslas un kas pārstāv salīdzinoši nelielu īpatsvaru (vidēji 14,87 %) uzņēmumu no kopējā uzņēmumu skaita Latvijas zvejniecības sektorā.

Zvejas produktu ražotāju organizācijas tika dibinātas ar mērķi racionāli un ilgtspējīgi izmantot jūras resursus, uzlabot tirdzniecības nosacījumus un apstākļus, plānot un prognozēt ražošanas un ar to saistītos ekonomiskos procesus un darbības, kā arī uzlabot savstarpējo sadarbību starp ražotāju organizāciju biedriem un pārstāvēt to kopīgās intereses. Tās darbojas atbilstoši ES Tirgus kopīgās organizācijas politikai, lai gan pilnībā nenosedz tās mērķus. Zvejas produktu ražotāju organizāciju īstenojamie pasākumi ir vērsti uz to darbības uzlabošanu un ES Kopējās zivsaimniecības politikas mērķu un pareizas Tirgus kopīgās organizācijas pārvaldības nodrošināšanu, taču nepietiekami – uz Latvijas zivsaimniecības nozares konkurētspējas un attīstības veicināšanu.

Lai ar MK noteikumu Nr. 753 (spēkā no 31.12.2014.) palīdzību varētu veicināt ne tikai ražotāju organizāciju darbības uzlabošanu, bet arī Latvijas zivsaimniecības nozares konkurētspēju un attīstību, autores skatījumā, minētie noteikumi būtu jāpilnveido. Tie būtu jāizstrādā, vadoties ne tikai no ES reglamentējošās likumdošanas aspekta, bet arī no Latvijas zivsaimniecības nozares izaugsmes veicināšanas aspekta.

Šobrīd nav nevienas dibinātas ražotāju organizācijas piekrastes zvejniecībā, iekšējos ūdeņos, akvakultūrā, kā arī nav nevienas dibinātas starpnozaru organizācijas, kas no konkurētspējas un attīstības veicināšanas aspekta Latvijas zivsaimniecības nozarei (īpaši piekrastes zvejniecībā un akvakultūrā) būtu ļoti nozīmīgi un pat vēlamī.

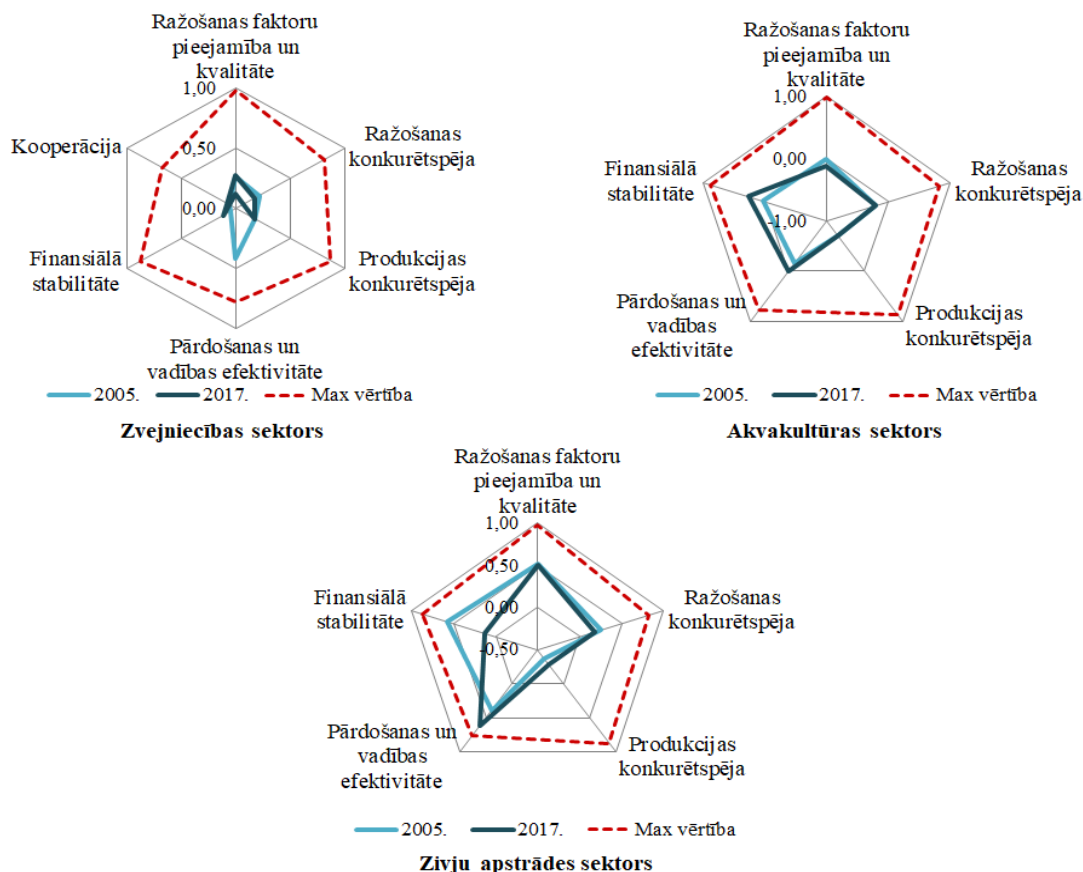
Lai veicinātu jaunu ražotāju organizāciju rašanos un to darbības uzlabošanu, kā arī varētu sekmēt Latvijas zivsaimniecības nozares konkurētspēju un attīstību, zivsaimniecības politikas veidošanā un īstenošanā iesaistīto institūciju pārstāvjiem būtu ieteicams veicināt vienotu nozares izpratni par ražotāju organizāciju nozīmi un to lietderīgumu, pārskatīt ražotāju organizāciju atzišanas kritērijus un pilnveidot MK noteikumus Nr. 753 (spēkā no

31.12.2014.). Minētie priekšlikumi varētu veicināt labvēlīgākas vides un nosacījumu veidošanos ražotāju organizāciju attīstībai Latvijā. Zivsaimniecības nozares konkurētspēju un līdz ar to arī attīstības potenciālu var veicināt, dibinot stipras un spējīgas ražotāju organizācijas. Labi pārdomāta un uz attīstību vērsta zivsaimniecības nozares politika var labāk sekmēt ES Kopējās zivsaimniecības politikas mērķu sasniegšanu un pareizas Turgus kopīgās organizācijas pārvaldības nodrošināšanu.

3.2. Nozares konkurētspēja un attīstības iespējas

Pēc autores izstrādātās zivsaimniecības nozares klastera konkurētspējas novērtēšanas metodikas ir iespējams novērtēt Latvijas zivsaimniecības nozares un tās sektoru konkurētspēju, identificējot konkurētspēju pašreiz nodrošinošās jomas un nosakot arī turpmākās attīstības iespējas.

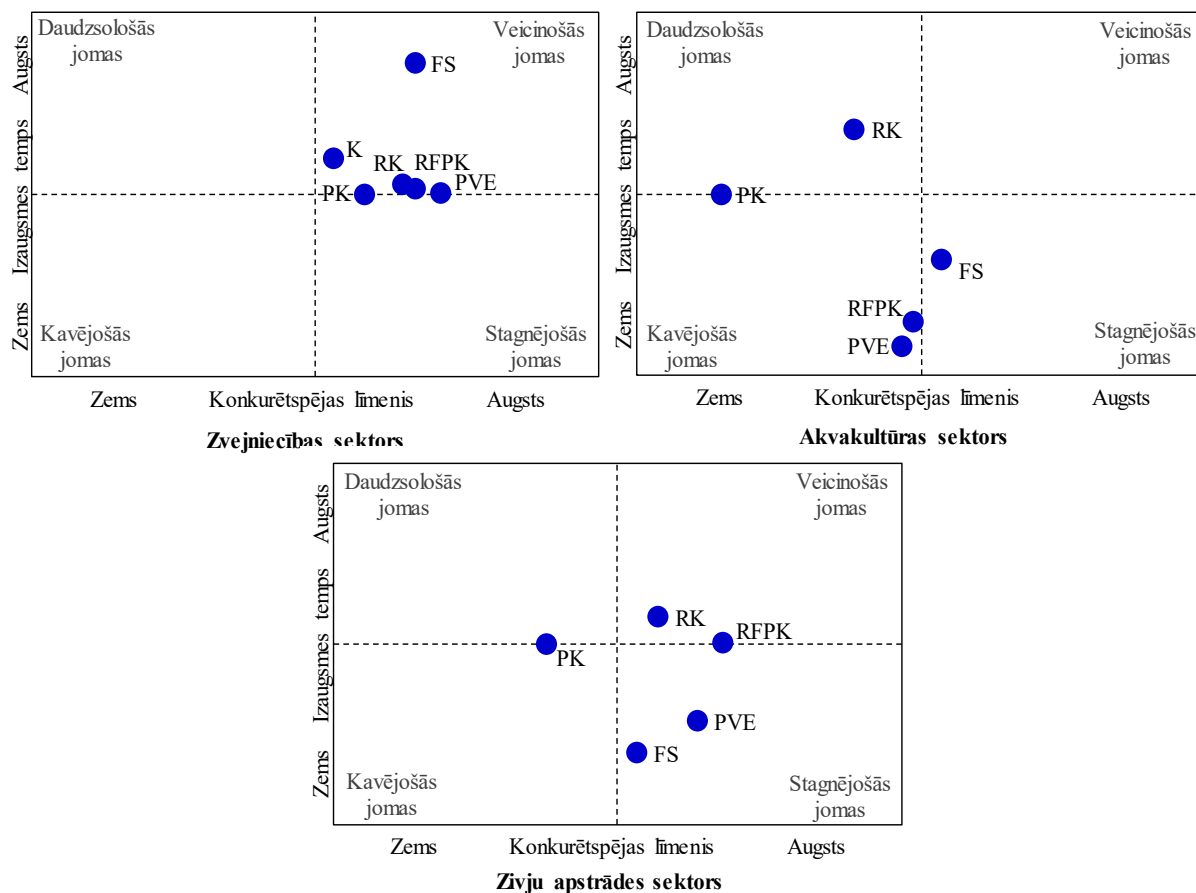
Zivsaimniecības nozares konkurētspējas indekss laika posmā no 2005. līdz 2017. gadam Latvijas zivsaimniecības nozarei bija vidēji 0,44. Zvejniecības sektora konkurētspēja šajā laika posmā vērtējama kā augsta, akvakultūras sektora konkurētspēja – kā vidēji zema, zivju apstrādes sektora konkurētspēja – kā vidēji augsta. Konkurētspēja samazinājās zvejniecības un zivju apstrādes sektorā, savukārt palielinājās akvakultūras sektorā (skat. 3.7. att.).

3.7. att. Latvijas zivsaimniecības nozares konkurētspēja dalījumā pa jomām 2005. un 2017. gadā (apakšindeksa vērtība) (autores aprēķināts un izveidots).

Piezīme. Akvakultūras un zivju apstrādes sektorā nav kooperācijas – šajos sektoros atšķirībā no zvejniecības sektora nav nevienas nodibinātas ražotāju organizācijas.

Latvijas zivsaimniecības nozarei kā jebkurai citai tautsaimniecības nozarei ir savas konkurētspēju veicinošās un kavējošās, kā arī daudzsološās un stagnējošās jomas, kas nodrošina tās konkurētspēju un turpmāko attīstības potenciālu (skat. 3.8. att.).

3.8. att. Latvijas zivsaimniecības nozares konkurētspēju nodrošinošās jomas laika posmā no 2005. līdz 2017. gadam (autore aprēķināts un izveidots).

kur

RFPK – ražošanas faktoru pieejamība un kvalitāte;

RK – ražošanas konkurētspēja;

PK – produkcijas konkurētspēja;

PVE – pārdošanas un vadības efektivitāte;

FS – finansiālā stabilitāte;

K – kooperācija.

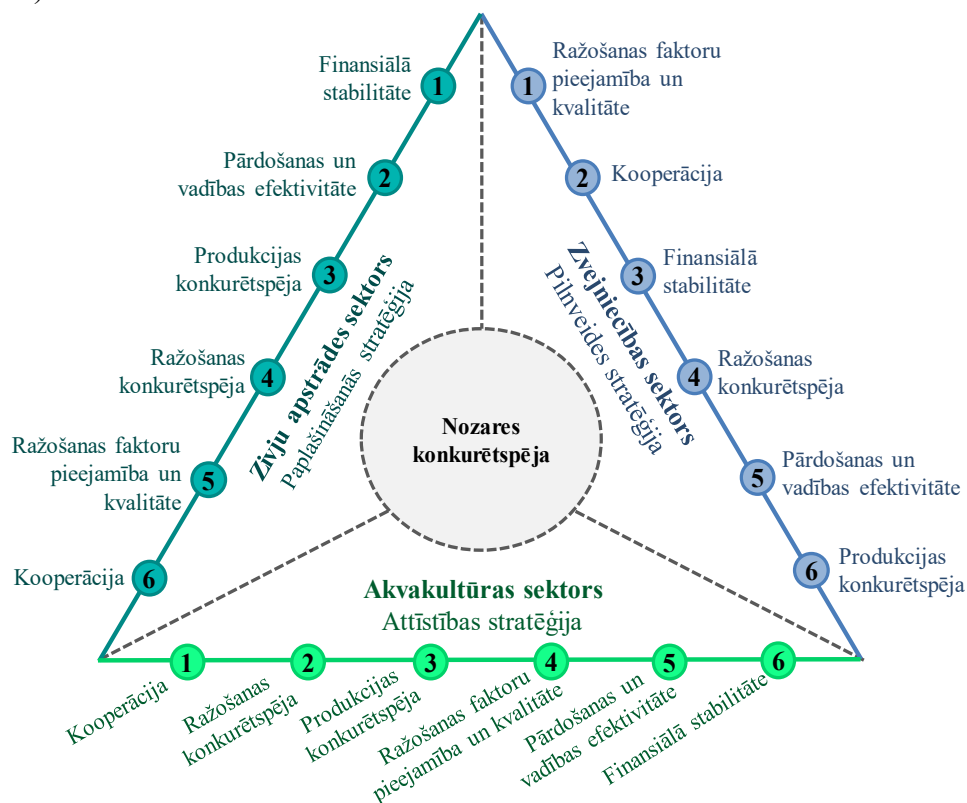
Zvejniecības sektora konkurētspēju veicinošās jomas ir finansiālā stabilitāte, pārdošanas un vadības efektivitāte, ražošanas faktoru pieejamība un kvalitāte, ražošanas konkurētspēja, kā arī kooperācija. Lai gan produkcijas konkurētspēja zvejniecības sektorā ir vērtējama kā vidēji augsta, tā šobrīd atrodas stagnācijā un pārejas posmā starp stagnējošu un veicinošu jomu.

Akvakultūras sektora konkurētspēju daudzsološā joma ir ražošanas konkurētspēja, stagnējošā joma – finansiālā stabilitāte, kavējošās jomas – ražošanas faktoru pieejamība un kvalitāte un pārdošanas un vadības efektivitāte. Produkcijas konkurētspēja akvakultūras sektorā ir vērtējama kā ļoti zema, tā šobrīd atrodas stagnācijā un pārejas posmā starp kavējošu un daudzsološu jomu. Akvakultūras sektoram nav konkurētspēju veicinošo jomu.

Savukārt, kas attiecas uz zivju apstrādes sektora konkurētspēju veicinošām jomām, tās ir ražošanas faktoru pieejamība un kvalitāte un ražošanas konkurētspēja, stagnējošās jomas – pārdošanas un vadības efektivitāte un finansiālā stabilitāte, konkurētspēju kavējošās jomas ir produkcijas konkurētspēja. Zivju apstrādes sektoram nav konkurētspēju daudzsološu jomu.

Latvijas zivsaimniecības nozares un tās sektoru konkurētspējas novērtējums var kalpot par pamatu konkrētas attīstības stratēģijas izvēlei un tai atbilstošas investīciju politikas īstenošanā. Ņemot vērā to, ka zvejniecības sektora konkurētspējas līmenis ir augsts un ar tendenci uzlaboties, akvakultūras sektora konkurētspējas līmenis ir vidēji zems, bet ar tendenci uzlaboties, savukārt zivju apstrādes sektora konkurētspējas līmenis ir vidēji augsts, bet ar tendenci pasliktināties, tad Latvijas zivsaimniecības nozares sektoriem stratēģija un tai atbilstoši pakārtota investīciju politika būtu jānosaka atšķirīga, taču savstarpēji saistīta un pakārtota.

Pēc autores domām, zvejniecības sektora konkurētspējas veicināšanai būtu ieteicams īstenot pilnveides stratēģiju, akvakultūras sektora konkurētspējas veicināšanai – attīstības stratēģiju, zivju apstrādes sektora konkurētspējas veicināšanai – paplašināšanās stratēģiju (skat. 3.9. att.).

3.9. att. Latvijas zivsaimniecības nozares konkurētspējas veicināšanai īstenojamās stratēģijas (autores izveidots).

Piezīme. Numurs apzīmē prioritārā secībā uzlabojamās jomas.

Zvejniecības sektora konkurētspējas veicināšanai prioritāri jāīsteno pasākumi ražošanas faktoru pieejamības un kvalitātes sekmēšanai, tikai pēc tiem – pasākumi pārējo jomu uzlabošanai. Akvakultūras sektora konkurētspējas veicināšanai prioritāri jāīsteno pasākumi kooperācijas (ražotāju organizāciju) izveidei un tās stiprināšanai, tikai pēc tiem – pasākumi pārējo jomu uzlabošanai. Savukārt zivju apstrādes sektora konkurētspējas veicināšanai prioritāri jāīsteno pasākumi finansiālās stabilitātes sekmēšanai, tikai pēc tiem – pasākumi pārējo jomu uzlabošanai.

Lai veicinātu Latvijas zivsaimniecības nozares un tās sektoru konkurētspējas paaugstināšanos, uzņēmumiem sadarbībā ar zivsaimniecības nozares politikas veidošanā un īstenošanā iesaistītajām institūcijām noteikto stratēģiju ievaros būtu jāīsteno vairāki savstarpēji saistīti un pakārtoti pasākumi.

Lai veicinātu ražošanas faktoru racionālāku un efektīvāku izmantošanu, būtu ieteicams īstenot pasākumus zivju resursu pieejamības veicināšanai, veicot invazīvo zivju sugu populācijas ierobežošanu vai integrēšanu zivju apstrādē, veicot roņu un kormorānu populācijas ierobežošanu, kā arī aktīvāk integrējot akvakultūras zivju sugas kā izejvielas zivju apstrādē. Ražošanas procesā būtu jāiesaista ražīgs reālkapitāls (pamatlīdzekļi) un jānodrošina darbaspēka pieejamības saglabāšana, veicot darba samaksas paaugstināšanu uz darbaspēka ražīguma palielināšanas pamata. Uzņēmējspēju pilnveidošanai un attīstīšanai būtu ieteicams piedalīties dažādos izglītojošos semināros, apmācībās, mācību un pieredzes apmaiņas braucienos.

Ražošanas konkurētspējas veicināšanai būtu ieteicams sabalansēt pamatlīdzekļu ietilpību ar ražošanas apjomiem. Tehniskā līmeņa nodrošināšanai būtu ieteicams samazināt tehnoloģiju dīkstāvi, tās optimāli noslogojot, kā arī būtu ieteicams veikt regulāru pamatlīdzekļu atjaunošanu un modernizāciju, utilizējot novecojušos un ražošanas procesā neizmantotos pamatlīdzekļus. Darbaspēka produktivitātes uzlabošanai būtu ieteicams veikt augsta līmeņa nodarbināto zināšanu un kvalifikācijas paaugstināšanu, īstenot dažādus motivēšanas pasākumus, uzlabot darba apstākļus un darba vidi, kā arī mainīt darba organizāciju (darba dalīšana, specializēšana u. c.). Pamatlīdzekļu atdeves un rentabilitātes uzlabošanai būtu ieteicama ražīgu (inovatīvu) pamatlīdzekļu un uz zināšanām balstīta darbaspēka iesaiste ražošanas procesā un tā efektīva un racionāla izmantošana.

Produkcijas konkurētspējas veicināšanai būtu ieteicams regulāri pārskatīt un veikt izmaksu optimizāciju, vienlaikus nekaitējot produkcijas kvalitātei. Ieteicams arī ražot produkciju ar augstu pievienoto vērtību, īstenojot cenu politiku atbilstoši noteiktajiem stratēģiskajiem mērķiem un situācijai noieta tirgos.

Pārdošanas un vadības efektivitātes veicināšanai būtu nepieciešama labi pārdomāta un uz rezultātu balstīta mārketinga un menedžmenta sistēma. Mārketinga ietvaros būtu ieteicams īstenot vairākus koncentrētus pasākumus produkcijas virzīšanai tirgū – mārketinga stratēģijas izstrāde, tirgus izpētes pasākumu veikšana, produkcijas diversifikācija un nišas produkcijas izstrāde, zīmolu izveide un to attīstīšana, produkcijas izcelsmes un izsekojamības nodrošināšana, patērētāju izpratnes veidošana un izglītošana, stabila noieta tirgu izvēle un to diversifikācija, produkcijas noieta veicināšanas pasākumi. Menedžmenta ietvaros būtu ieteicams veikt rūpīgus un detalizētus plānošanas, organizēšanas, koordinēšanas, motivēšanas

un kontroles darbus veiksmīgas uzņēmējdarbības nodrošināšanai. Mārketinga un menedžmenta pasākumu sekmīgai ieviešanai būtu ieteicama kooperēšanās.

Finansiālās stabilitātes veicināšanai ieteicams izveidot labi pārdomātu un sabalansētu kapitāla struktūru un finanšu līdzekļu sadali, ko var īstenot, ievērojot trīs bilances „Zelta likumus”. Ar likumdošanu būtu ieteicams noteikt maksimāli pieļaujamos finansiālā līdzsvara griestus, pie kādiem varētu saņemt ES finanšu instrumentu un valsts atbalstu, tādējādi nodalot ne tikai uzņēmēju un valsts atbildību un mazinot ļaunprātīgas finanšu darbības un manipulēšanas iespējas, bet arī sekmējot uzņēmēju finansiālās stabilitātes uzlabošanu un papildus nenoslogojot valsts budžetu. Finansiālās stabilitātes veicināšanai būtu ieteicams arī maksimāli efektīvi un racionāli izmantot ES finanšu instrumentu sniegtās atbalsta iespējas.

Kooperācijas jomā būtu ieteicams stiprināt esošās ražotāju organizācijas un sekmēt jaunu ražotāju organizāciju izveidošanu un to darbības uzlabošanu. Būtu jāveicina vienotas nozares izpratne par ražotāju organizāciju nozīmi un to lietderīgumu, jāpārskata ražotāju organizāciju atzīšanas kritēriji un jāpilnveido MK noteikumi Nr. 753 (spēkā no 31.12.2014.), vadoties ne tikai no ES reglamentējošās likumdošanas aspekta, bet arī no Latvijas zivsaimniecības nozares izaugsmes veicināšanas aspekta.

Lai veicinātu zivsaimniecības nozares konkurētspēju, būtu ieteicams veidot ciešas sadarbības un mijiedarbības formas ar zivsaimniecības politikas veidošanā un īstenošanā iesaistītajām institūcijām, izglītības un zinātniskajām iestādēm u. c. veida institūcijām jaunu ideju un inovāciju radīšanā.

Labi pārdomāta un izstrādāta Latvijas zivsaimniecības nozares konkurētspējas veicināšanas stratēģija un tai atbilstoši pakārtota investīciju politika var veicināt nozares un tās sektoru konkurētspēju.

Promocijas darbā izvirzītā hipotēze apstiprinās.

SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

Secinājumi

1. Zivsaimniecības nozares klastera vidi veido tā centrā esošie zivsaimniecības nozares sektori (zvejniecības, akvakultūras un zivju apstrādes) un dažādas atbalsta infrastruktūras nozares un saistītie uzņēmumi, kas ir ieinteresēti un vērsti uz zivsaimniecības nozares konkurētspējas un attīstības sekmēšanu. Zivsaimniecības nozares sektori pēc to darbības veida ir vērtējami kā specifiski un ar atšķirīgu attīstības potenciālu.
2. Izpētot konkurētspējas jēdziena dažādo lietojumu ekonomikas teorijā un praktiskajos pētījumos, autore secina, ka, neskatoties uz daudzu pētnieku un zinātnieku veikto ieguldījumu, vēl aizvien nav vienotas un viennozīmīgas konkurētspējas definīcijas. Esošās konkurētspējas koncepcijas nespēj pilnībā atspoguļot visus ar zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēju saistītos aspektus.
3. Zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēju ietekmē dažādi sociālekonomiskie, politiskie, dabas un kultūras vides faktori (t. sk. arī nejaušie notikumi) un spēja tiem pielāgoties, kā arī savstarpējās mijiedarbības un sadarbības attiecību un formu veidošanās starp nozares uzņēmumiem, saistītiem uzņēmumiem un atbalsta infrastruktūras nozarēm. Klastera attīstības potenciālu būtiski ietekmē jūras un citu ūdens ekosistēmu kvalitāte un to funkcionalitāte, kas nosaka zivju populācijas dabisku atjaunošanos, kas ir svarīgi, lai zivju resursu netrūktu arī nākamajām paaudzēm. Kopējās zivsaimniecības politikas ietvarā konkurētspēja tiek skatīta ne tikai no sociālekonomiskā aspekta, bet arī no dabas un kultūrvides mantojuma aspekta un sasaistē ar dzīvotspējas un ilgtspējas būtību.
4. Līdz šim piedāvātās konkurētspējas novērtēšanas metodes aptver tikai konkrētu darbības jomu, tādējādi pilnībā neatspoguļojot zivsaimniecības nozares klastera būtību. Zivsaimniecības nozares klastera konkurētspējas novērtēšanai ir jāizmanto kompleksa novērtēšanas metodika, kas sniegtu iespēju noteikt nozares konkurētspējas līmeni, identificēt konkurētspēju pašreiz nodrošinotās jomas un noskaidrot atbilstošu konkurētspējas veicināšanai īstenojamo stratēģiju. Autores izstrādātā metodika sniedz iespēju veikt šādu novērtējumu. Izstrādāto metodiku var izmantot kā instrumentu arī citu valstu zivsaimniecības nozares konkurētspējas novērtēšanai. Metodika var palīdzēt zivsaimniecības politikas veidošanā un īstenošanā iesaistītajām institūcijām veiksmīgāk izstrādāt, plānot un pilnveidot nozares kopējo politiku. Nozares uzņēmumiem tā sniedz iespēju noteikt un izvērtēt savas konkurētspējas pozīcijas, salīdzinot ar vispārējo situāciju nozarē (sektorā), identificējot uzlabojamās jomas.
5. Zivsaimniecības nozares konkurētspējas novērtēšanā būtiski ir analizēt pārdošanas un vadības efektivitāti. Līdz šim piedāvātās novērtēšanas metodes balstās galvenokārt uz plānoto un sasniegto rezultātu salīdzināšanu, kur šāda veida statistikas datu par zivsaimniecības nozari nav. Lai varētu veikt novērtēšanu, ir jāizstrādā citas pieejas metodika. Autores izstrādātie pārdošanas un vadības efektivitātes novērtēšanas rādītāji

sniedz iespēju veikt šādu novērtējumu. Pārdošanas efektivitātes koeficients sniedz iespēju noteikt gūto labumu no veiktajiem ieguldījumiem neto apgrozījuma veidošanā. Savukārt vadības spēju atdeves koeficients sniedz iespēju novērtēt nozares uzņēmumu vadības spēju organizēt saimniecisko darbību peļņas gūšanā.

6. No izstrādātās konkurētspējas novērtēšanas metodikas aprēķina rezultātiem var secināt, ka zivsaimniecības nozares konkurētspēja ir vērtējama kā vidēji augsta, kurā kā viskonkurētspējīgākais tika noteikts zvejniecības sektors, pēc tā – zivju apstrādes un akvakultūras sektors.
7. Zivsaimniecības nozares sektoriem pašreiz ir dažādas konkurētspēju nodrošinošās jomas, tāpēc stratēģija un tai atbilstoši pakārtota investīciju politika nozares sektoriem nosakāma atšķirīga, taču savstarpēji saistīta un pakārtota. Promocijas darbā izvirzītā hipotēze apstiprinās – īstenojot savstarpēji saistītu un vienotu Latvijas zivsaimniecības politiku, var sekmēt nozares konkurētspējas uzlabošanos.

Priekšlikumi

Mācību un pētniecības iestādēm

1. Izstrādāto Zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēju ietekmējošo faktoru grafisko modeli var integrēt ekonomiskajā literatūrā, izmantojot to dažādos izpētes procesos un novērtēšanas etapos.
2. Izstrādātos pārdošanas un vadības efektivitātes novērtēšanas rādītājus – pārdošanas efektivitātes koeficientu un vadības spēju atdeves koeficientu var integrēt ekonomiskajā literatūrā un izmantot finanšu analīzē.
3. Izstrādāto konkurētspējas novērtēšanas metodiku var izmantot starpvalstu salīdzinājumiem, lai novērtētu zivsaimniecības nozares klastera konkurētspēju dažādās valstīs un valstu grupās.

Zivsaimniecības politikas veidošanā un īstenošanā iesaistītajām institūcijām

4. Piedāvāto konkurētspējas novērtēšanas metodiku var izmantot nozares kopējās politikas rezultātu novērtēšanā, izstrādē, plānošanā un pilnveidošanā, kā arī starpvalstu salīdzinājumiem.

Zivsaimniecības nozares uzņēmumiem

5. Piedāvāto konkurētspējas novērtēšanas metodiku var izmantot uzņēmuma konkurētspējas novērtēšanai un uzlabošanai, veicot salīdzinājumu ar vispārējo situāciju Latvijas zivsaimniecības nozarē (sektorā).

Zivsaimniecības nozares politikas veidošanā un īstenošanā iesaistītajām institūcijām un nozares uzņēmumiem

6. Lai sekmētu zivsaimniecības nozares konkurētspēju, zvejniecības sektoram būtu ieteicama pilnveides stratēģija, akvakultūras sektoram – attīstības stratēģija, zivju apstrādes sektoram – paplašināšanās stratēģija, kas nosaka, kādā prioritārā secībā ir uzlabojamas jomas. Konkurētspējas stiprināšanai ieteicams īstenot vairākus savstarpēji saistītus un pakārtotus pasākumus:

- racionāli un efektīvi jāizmanto ražošanas faktori:

- jāveicina zivju resursu pieejamība (uzņēmēji, ZM, VARAM, BIOR, ostu pārvaldes un ZST);
- jāizmanto ražīgs reālkapitāls (uzņēmēji, ZM);
- jāpaaugstina nodarbināto darba samaksa (uzņēmēji);
- jāpilnveido un jāattīsta uzņēmējspējas (uzņēmēji, ZST);
- jāsekmē ražošanas konkurētspēja:
 - jāsabalansē pamatlīdzekļu ietilpība ar ražošanas apjomiem (uzņēmēji, ZM);
 - jānodrošina labs tehniskā nodrošinājuma līmenis (uzņēmēji, ZM);
 - jāuzlabo darbaspēka produktivitāte (uzņēmēji, ZM, ZST);
 - ražošanas procesā pilnībā jāiesaista esošie pamatlīdzekļi un darbaspēks (uzņēmēji, ZM);
- jāsekmē produkcijas konkurētspēja:
 - jāveic izmaksu optimizācija, vienlaikus nekaitējot produkcijas kvalitātei (uzņēmēji);
 - jāsekmē produkcijas ražošana ar augstu pievienoto vērtību (uzņēmēji, ZM);
- jāsekmē pārdošanas un vadības efektivitāte:
 - jāīsteno koncentrēti pasākumi produkcijas virzīšanai tirgū un noieta veicināšanai (uzņēmēji, ZM, AREI, LLU, PVD, BIOR, ZST);
 - jāīsteno koncentrēti pasākumi veiksmīgas uzņēmējdarbības sekmēšanai (uzņēmēji, ZM, AREI, ZST);
- jāsekmē finansiālā stabilitāte:
 - jāizveido pārdomāta un sabalansēta kapitāla struktūra un finanšu līdzekļu sadale (uzņēmēji, ZM);
 - jānosaka maksimālie pieļaujamie finansiālā līdzsvara griesti, pie kādiem var saņemt ES finanšu instrumentu un valsts atbalstu (uzņēmēji, ZM, FM);
 - racionāli un efektīvi jāizmanto ES finanšu instrumentu sniegtās atbalsta iespējas (uzņēmēji, ZM, LAD);
- jāsekmē kooperācijas veidošanās un jāstiprina tā:
 - jāveicina vienotas nozares izpratne par ražotāju organizāciju nozīmi un to lietderīgumu (uzņēmēji, ZM, ZST);
 - jāpārskata ražotāju organizāciju atzīšanas kritēriji (uzņēmēji, ZM);
 - jāpilnveido MK noteikumi Nr. 753 (spēkā no 31.12.2014.), vadoties no ES reglamentējošās likumdošanas un nozares izaugsmes veicināšanas aspekta (uzņēmēji, ZM);
- jāveido cieša sadarbība un mijiedarbības formas ar zivsaimniecības politikas veidošanā un īstenošanā iesaistītajām institūcijām, izglītības un zinātniskajām iestādēm u. c. veida institūcijām jaunu ideju un inovāciju radīšanā (uzņēmēji, dažādas institūcijas, izglītības un zinātniskās iestādes u. c.).

Labi pārdomāta un izstrādāta Latvijas zivsaimniecības nozares konkurētspējas veicināšanas stratēģija un tai atbilstoši pakārtota investīciju politika var sekmēt nozares un tās sektoru konkurētspēju.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

1. Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J., Thaicharoen, Y. (2003). Institutional causes, macroeconomic symptoms: volatility, crises and growth. *Journal of Monetary Economics*, Vol. 50, pp. 49–123. Doi:10.1016/S0304-3932(02)00208-8.
2. Acemoglu, D., Robinson, J. (2010). The Role of Institutions in Growth and Development. *Review of economics and institutions*. Vol. 1 Iss. 2, pp. 1–33. Doi: 10.5202/rei.v1i2.1.
3. Ács, Z.J., Varga, A. (2004). Entrepreneurship, Agglomeration and Technological Change. *Discussion Papers on Entrepreneurship, Growth and Public Policy*. 27 p. Available: https://www.researchgate.net/publication/5018195_Entrepreneurship_Agglomeration_and_Technological_Change.
4. Agriculture and Agri-Food Canada. (1990). *Growing Together: Report to Ministers of Agriculture Task Force on Competitiveness in the Agri-Food Industry*. Ottawa/Hull. 37 p.
5. Altman, E. (1968). Financial Ratios, Discriminant Analysis and Prediction of Corporate Bankruptcy. *Journal of Finance*. Vol. 23 Iss. 4, pp. 589–609. Doi: 10.1111/j.1540-6261.1968.tb00843.x.
6. Andersen, E.S. (2009). Schumpeter's Evolutionary Economics. A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Engine of Capitalism. Anthem Press. 500 p.
7. Apsalone, M., Šumilo, Ē. (2012). Sociāli kulturālie faktori un to ietekme uz valsts konkurētspēju. *Latvijas Zinātņu akadēmijas vēstis*. 66. sējums, 4. numurs, 50.–68. lpp. Pieejams: http://www.lza.lv/LZA_VestisA/66_4/3_MadaraApsalone_ErikaSumilo.pdf.
8. Balodis, E. (1934). *Kooperācija*. Rīga: Latvijas kooperatīvu Izdevniecības savienības apgādība. 144 lpp. Pieejams: <http://dom-acc.lndb.lv/data/obj/file/18575401.pdf>.
9. Baltača, B. (2003). Finanšu kooperatīvu pievienotā vērtība. *Latvijas Universitātes raksti „Sociālās zinātnes”*. Nr. 665, 19.–26. lpp. Pieejams: https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/LUR-665_Soc-zin.pdf.
10. Banyan. (2009). *Strategic Research and Political Communicatin for NGOs: Initiating policy change*. India, USA, United Kingdom, Singapore: SAGE Publications. 177 p.
11. Barney, J. (1991). Firm Resources and Sustained competitive advantage. *Journal of Management*. Vol. 17 Iss. 1, pp. 99–120. Available: http://www.ftms.edu.my/images/Document/MOD001074%20-%20Strategic%20Management%20Analysis/WK6_RR_MOD001074_Barney_1991.pdf.
12. Barney, J. (1986). Organizational Culture: Can it be a source of sustained competitive advantage? *Academy of Management Review*. Vol. 11 Iss. 3, pp. 656–665. Available: <http://www3.uma.pt/filipejmsousa/ge/Barney,%201986.pdf>.
13. Bartlett, M.S. (1950). Tests of significance in factor analysis. *British Journal of Psychology*. Vol. 3 Iss. 2, pp. 77–85. Doi: 10.1111/j.2044-8317.1950.tb00285.x.
14. Bednarskis, L., Paupa, V., Vaikulis, J. (1994). *Finansu pārskatu analīze*. Rīga: Latvijas Universitāte. 104 lpp.

15. Bella, G.D., Lewis, M., Martin, A. (2015). Assessing Competitiveness and Real Exchange Misalignment in Low-Income Countries. *International Monetary Fund Working Paper WP/07/201*. 47 p.
16. Benze, J., Rozentāle, T., Dreimane, S., Vēvers, E. (1993). *Uzņēmuma grāmatvedība un pašizmaksas aprēķināšana*. Rīga: Agroinformācija. 121 lpp.
17. Bhawsar, P., Chattopadhyay, U. (2015). Competitiveness of Industrial Clusters: A Comparative Study of Pithampur and Indore Clusters, India. *Journal of International Business and Economy*. Vol. 16 Iss. 2, pp. 65–96.
18. Bikse, V. (2011). *Uzņēmējspējas*. Rīga: Art&Design. 136 lpp.
19. Biukšāne, I. (2016). Apaļā jūras grunduļa izmantošanas perspektīvas. *Latvijas zivsaimniecības gadagrāmata*. 91.–98. lpp.
20. Boroņenko, V., Zeibote, Z. (2011). The Potential of Cluster Development and The Role of Cluster Support Policies in Latvia. *Economic Annals*. Vol. LVI Iss. 191, pp. 35–67. Available: <https://www.researchgate.net/publication/270471260>.
21. Botts, W. (2013). Draft-Development of a Fish Index of Biotic Integrity (IBI) for the Susquehanna and Potomac River Watersheds Warm Water Wadeable Fish IBI for Pennsylvania. Technical Report. 125 p.
22. Cattell, R.B. (1966). The scree test for the number of factors. *Multivariate Behavioral Research*. Vol. 1 Iss. 2, pp. 245–276.
23. Caune, J., Dzedons, A., Pētersons, L. (2003). *Stratēģiskā vadīšana*. Rīga: Kamene. 232 lpp.
24. Caune, J. (2004). Konkurētspējīgās priekšrocības radīšanas, attīstīšanas un pārvešanas metodika Latvijas uzņēmumos. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte. 225 lpp. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/31295>.
25. Centrālā statistikas pārvalde. (2019a). *Centrālās statistikas pārvaldes datubāze* [tiešsaite]. Centrālās statistikas pārvaldes mājaslapa [skatīts 2019. gada 14. martā]. Pieejams: <http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/?rxid=cdeb978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0> (ierobežotas pieejas dati).
26. Centrālā statistikas pārvalde. (2018b). *Metadati un klasifikācijas* [tiešsaite]. Centrālā statistikas pārvaldes mājaslapa [skatīts 2018. gada 18. jūnijā]. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/dati/metadati-36202.html>.
27. Centre for International Competitiveness. (2018). *About The Centre for International Competitiveness* [online]. Centre for International Competitiveness homepage [skatīts 2018. gada 18. jūnijā]. Available: <http://www.cforic.org/index.php>.
28. Chang, H.H., Huang, W.C. (2006). Application of a quantification SWOT analytical method. *Mathematical and Computer Modelling*. Vol. 43 Iss. 1-2, pp. 158–169. Doi:10.1016/j.mcm.2005.08.016. Available: https://ac.els-cdn.com/S0895717705004796/1-s2.0-S0895717705004796-main.pdf?_tid=25b36eac-771b-462d-b49f-2042ac31ce26&acdnat=1530213602_9d9094f7ca95c450ea2e4a7190e41c07.
29. Charles, G. (1891). *Principles of Political Economy*. USA: D.C. Heath & Co., Publishers. 618 p.

30. Charles, W.C., Douglas, P.H. (1928). A Theory of Production. *American Economic Review*. Vol. 18 Iss. 1, pp. 139–165.
31. CIRIEC. (2007). Sociālā ekonomika Eiropas Savienībā. *Ziņojuma kopsavilkums*. 48 lpp. Pieejams: <https://www.eesc.europa.eu/resources/docs/eesc-2007-11-lv.pdf>.
32. Conan, J., Holder, M., Cibert, A. (1979). *Variables explicatives de performances et controle de gestion dans les PMI*. France: Université Paris Dauphine. 448 p.
33. Conservation International. (2018). *Ocean Health Index* [online]. Conservation International homegae [Accessed 18.06.2018]. Available: <http://www.oceanhealthindex.org/>.
34. Cronbach, L. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika*. Vol. 16, Iss. 3, pp. 297–334.
35. Crowder, D.W., Reganold, J.P. (2015). Financial competitiveness of organic agriculture on a global scale. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. Vol. 112, Iss. 24, pp. 7611–7616. Doi: 10.1073/pnas.1423674112.
36. David, F.R. (2001). *Strategic Management: concepts and cases*. New Jersey: Prentice Hall. 218 p.
37. Day, G., Wensley, R. (1988). Assessing Advantage: A Framework for Diagnosing Competitive Superiority. *Journal of Marketing*. Vol. 52, Iss. 2, pp. 1–20.
38. Deakin, E. (1972). A Discriminant Analysis of Predictors of Business Failure. *Journal of Accounting Research*. Vol. 10, Iss. 1, pp. 167–179.
39. Devarajan, S., Swaroop, V., Zou, H. (1996). The composition of public expenditure and economic growth. *Journal of Monetary Economics*. Vol. 37, Iss. 2, pp. 313–344. Doi:10.1016/S0304-3932(96)90039-2.
40. Didenko, K., Sundukova, Z. (2010). *Ekonomiskās analīzes teorētiskie pamati*. Rīga: RTU Izdevniecība. 69 lpp.
41. Doorley, J., Garcia, H.F. (2007). *Reputation Management: The Key to Successful Public Relations and Corporate Communication*. New York, London: Taylor&Francis Group. 432 p. Available: https://books.google.lv/books?id=7BLZHI6cTzEC&pg=PT344&lpg=PT344&dq=James+E.+Lukaszewski+STRATEGY+competitiveness&source=bl&ots=LmT3ViUA48&sig=YyWnKhGeCY_iwGgOaOpZySxHn-M&hl=lv&sa=X&ved=0ahUKEwjovaqs-9_TAhXpApoKHXC7DBkQ6AEIYjAH#v=onepage&q=competitiv&f=false.
42. Durand, M., Giorno, C. (1987). Indicators of international competitiveness: conceptual aspects and evaluation. *OECD Journal: economic studies*. Vol. 9, pp. 147–197. Available: <https://www.oecd.org/eco/outlook/33841783.pdf>.
43. Dwyer, S., Mesak, H., Hsu, M. (2005). An Exploratory Examination of the Influence of National Culture on Cross-National Product Diffusion. *Journal of International Marketing*. Vol. 13, Iss. 2, pp. 1–27.
44. Edelist, D., Golani, D., Spanier, E. (2014). First implementation of the Large Fish Index (LFI) in the eastern Mediterranean. *Scientia Marina*. Vol 78, Iss. 2, pp. 185–192. Doi:10.3989/scimar.03936.26A.

45. Eiropas Komisija. (2006). *Iepriekšējās novērtēšanas pamatnostādnes, ietverot SVN. Metodiskās norādes (C daļa)*. 18 lpp.
46. Eiropas Komisija. (2013). Komisijas īstenošanas regula (ES) Nr. 1418/2013 par ražošanas un tirdzniecības plāniem, kas paredzēti Eiropas Parlamenta un Padomes Regulā (ES) Nr. 1379/2013 par zvejas un akvakultūras produktu tirgu kopīgo organizāciju. *ES Oficiālais Vēstnesis*. 28.12.2013., L 353, 40.–42. lpp. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/ALL/?uri=CELEX%3A32013R1418>.
47. Eiropas Komisija. (2014a). Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fonds (EJZF) Latvijā. *Pārskats*. 4 lpp.
48. Eiropas Komisija. (2014b). Komisijas ieteikums (2014/117/ES) par ražošanas un tirdzniecības plānu izstrādi un īstenošanu atbilstīgi Eiropas Parlamenta un Padomes Regulai (ES) Nr. 1379/2013 par zvejas un akvakultūras produktu tirgu kopīgo organizāciju. *ES Oficiālais Vēstnesis*. 05.03.2014., L 65, 31.–38. lpp. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32014H0117>.
49. Eiropas Parlaments un Padome. (2013a). Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) Nr. 1379/2013 par zvejas un akvakultūras produktu tirgu kopīgo organizāciju un ar ko groza Padomes Regulas (EK) Nr. 1184/2006 un (EK) Nr. 1224/2009 un atceļ Padomes Regulu (EK) Nr. 104/2000. *ES Oficiālais Vēstnesis*. 28.12.2013., L 354, 1.–21. lpp. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1379>.
50. Eiropas Parlaments un Padome. (2013b). Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) Nr. 1380/2013 par kopējo zivsaimniecības politiku un ar ko groza Padomes Regulas (EK) Nr. 1954/2003 un (EK) Nr. 1224/2009 un atceļ Padomes Regulas (EK) Nr. 2371/2002 un (EK) Nr. 639/2004 un Padomes Lēmumu 2004/585/EK. *ES Oficiālais Vēstnesis*. 28.12.2013., L 354, 22.–61. lpp. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1380>.
51. Eiropas Parlaments un Padome. (2014). Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) Nr. 508/2014 par Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fondu un ar ko atceļ Padomes Regulas (EK) Nr. 2328/2003, (EK) Nr. 861/2006, (EK) Nr. 1198/2006 un (EK) Nr. 791/2007 un Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) Nr. 1255/2011. *ES Oficiālais Vēstnesis*. 20.05.2014., L 149, 1.–66. lpp. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32014R0508>.
52. Enciklopēdija „Latvijas Daba”. (2018). Pārskata tabula par Latvijas aizsargājamo dzīvnieku sugām Latvijas Sarkanajā grāmatā un Latvijas Republikas Ministru Kabineta noteikumos [tiešsaite]. Enciklopēdija „Latvijas Daba” mājaslapa [skatīts 2018. gada 18. jūnijā]. Pieejams: <https://www.latvijasdaba.lv/>.
53. Europe Cluster Observatory. (2007). The European Cluster Memorandum. *An Agenda for Policy Action*. 13 p. Available: <http://www.corallia.org/images/stories/documents/AboutCorallia/AboutCorallia-doc-005.pdf>.
54. Europe Cluster Observatory. (2009). EU Cluster Mapping and Strengthening Clusters in Europe. *Europe INNOVA Paper No. 12*. 40 p. Available:

http://publications.europa.eu/resource/cellar/6f14c45f-7d6a-49c7-9bbf-785b313657d4.0001.02/DOC_1.

55. European Commission. (2008). The role of Maritime Clusters to enhance the strength and development of European maritime sectors. *Report on results*. 38 p.
56. European Commission. (2011). *European Competitiveness Report 2011*. Commission staff working document. 240 p. Available: https://ec.europa.eu/growth/content/european-competitiveness-report-2011-0_lv.
57. European Commission. (2012). Community Committee for the Farm Accountancy Data Network (FADN). *Report RI/CC 882 Rev.9.1*. 43 p.
58. Eurostat. (2019). *Eurostat database* [online]. Eurostat homepage [Accessed 14.03.2019.]. Available: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
59. Fabozzi, F.J., Drake, P.P., Polimeni, R.S. (2007). *The Complete CFO Handbook: From Accounting to Accountability*. Canada, USA: John Wiley & Sons, Inc. 864 p.
60. Fedotova, K., Geipele, I. (2009). Konkurētspējas paaugstināšanas iespējas mainīgos vides apstākļos. 50. RTU Starptautiskā zinātniskā konference: konferences ziņojumu tēžu krājums. 74.–81. lpp. Pieejams: https://ortus.rtu.lv/f/u10411s5/normal/render.uP?pCt=rtu-zdas.u10411n13&pP_PUB_ID=8176&pP_form=publications.publication&pP_fromForm=publications.search.
61. Finanšu ministrija. (2003). *Latvijas Attīstības plāns (Vienotais programmdokuments). 1.mērķa programma 2004.–2006. gadam*. Projekts. 328 lpp.
62. Fisheries Competitiveness Index Team. (2005). The Fisheries Competitiveness Index 2004–2005: Iceland and Norway. *Report*. 54 p.
63. Fulmer, J.G.A. (1984). Bankruptcy Classificationa Model for Small Firms. *Journal of Comercial Bank Lending*. pp. 25–37.
64. Garanti, Ž. (2015). *Reģionālo klasteru izveides un attīstības iespējas Latvijā*. Promocijas darba kopsavilkums. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte. 120 lpp. Pieejams: http://lufb.llu.lv/dissertation-summary/regional-economics/Z_Garanti_prom_darba_kopsavilkums_2015_LLU_ESAF.pdf.
65. Garelli, S. (2010). Business as unusual a Competitiveness Outlook. *Book of the year*. pp. 1–37. Available: <http://www.iedc.si/docs/default-source/Publications/iedc-book-of-the-year-2010.pdf?sfvrsn=0>.
66. Gaņijeva, T., Magidenko, A. (2011). Latvijas tūrisma konkurētspējas modelis. *Ekonomikas pētījumi uzņēmējdarbībā*. Nr. 9, 53.–60. lpp. Pieejams: https://ortus.rtu.lv/f/u10411s5/normal/render.uP?pCt=rtu-zdas.u10411n13&pP_PUB_ID=12890&pP_form=publications.publication&pP_fromForm=publications.search.
67. Gļebova, A., Vasiļjeva, L. (2010). Ražošanas uzņēmumu konkurētspējas nodrošināšana Latvijā. *Ekonomikas pētījumi uzņēmējdarbībā*. Vol. 8, 51.–63. lpp. Pieejams: https://ortus.rtu.lv/f/u10411s5/normal/render.uP?pCt=rtu-zdas.u10411n13&pP_PUB_ID=11759&pP_form=publications.publication&pP_fromForm=publications.search.

68. González, S., Humberto, J. (2006). Exporting Culture: A Strategic Issue for International Competitiveness. *Latin American Business Review*. Vol. 7, Iss. 1, pp. 59–80.
69. Gomatesh, M.R., Poornima, M.C. (2012). Strategic Formulation Using Tows Matrix—A Case Study. *International Journal of Research and Development*. Vol. 1, Iss 1, 90 p. Available:
http://www.academia.edu/2192009/Strategic_Formulation_Using_Tows_Matrix_A_Case_Study.
70. Harrison, D. T., Kelly, F. (2013). Development of an estuarine multi-metric fish index and its application to Irish transitional waters. *Ecological Indicators*. Vol. 34, pp. 494–506.
71. Henderson, B. D. (1973). The Experience Curve – Rewieved IV. The Growth Share Matrix or The Product Portfolio. *The Boston Consulting Group*. No. 135, pp. 1–3. Available:
<https://www.bcg.com/documents/file13904.pdf>.
72. Heritage Foundation. (2018). *Index of Economic Freedom* [online]. Heritage Foundation homepage [Accessed 18.06.2018.]. Available: <http://www.heritage.org/index/>.
73. Hewitt, K., Money, R.B., Sharma, S. (2006). National Culture and Industrial Buyer-Seller Relationships in the United States and Latin America. *Journal of the Academy of Marketing Science*. Vol. 34, Iss. 3, pp. 386–402.
74. Hira, A. (2013). *What makes clusters competitive?: Cases from the global wine industry*. - McGill-Queen's University Press. p. 288. Available:
https://www.researchgate.net/publication/292441522_What_makes_clusters_competitive_Cases_from_the_global_wine_industry.
75. IMD World Competitiveness Center. (2015). *World Competitiveness Yearbook 2015* [online]. IMD World Competitiveness Center homepage [Accessed 18.06.2018.]. Available: <http://www.imd.org/wcc/wcy-world-competitiveness-yearbook/>.
76. International Co-operative Alliance. (2019). *Cooperative identity, values & principles* [online]. International Co-operative Alliance homepage [Accessed 05.01.2019.]. Available:
<https://www.ica.coop/en/whats-co-op/co-operative-identity-values-principles>.
77. Judrupa, I., Šenfelde, M. (2010). Kurzemes reģiona konkurētspēja. *Ilgtermiņa telpiskā plānošana*. Nr. 1, 52.–57. lpp.
78. Judrupa, I., Šenfelde, M. (2011). Konkurētspējas novērtēšana Latvijas plānošanas reģionos. *Ekonomika un uzņēmējdarbība*. Nr. 21, 50.–59. lpp.
79. Kaiser, H. F. (1958). The varimax criterion for analytic rotation in factor analysis. *Psychometrika*. Vol. 23, Iss. 3, pp. 187–200.
80. Kaiser, H. F. (1960). The application of electronic computers to factor analysis. *Educational and Psychological Measurement*. Vol. 20, Iss. 1, pp. 141–151.
81. Kaktiņš, J., Ancāns, S., Pabērza, K. (2005). Lauksaimniecības kooperācija Eiropas Savienības valstīs. *Economic Science for Rural Development*. No. 15, pp. 28–35. Pieejams:
http://www.esaf.llu.lv/sites/esaf/files/files/lapas/15_rural_and_regional_development_0.pdf.
82. Kassalis, I. (2010a). Cluster Based Approach: a Tool to Enter into the Market. *Business and Management*. pp. 635–642. Doi:10.3846/bm.2010.084. Available:
<http://docplayer.net/53132486-Cluster-based-approach-a-tool-to-enter-into-the-market-ivars-kassalis.html>.

83. Kassalis, I. (2010b). Industrial Clusters: an Opportunity to Stimulate Business Entities Integration and Competitiveness. *Economic Science for Rural Development*. No. 23, pp. 14–21. Available: http://llufb.llu.lv/conference/economic_science_rural/2010/ESRD_2010_23.pdf.
84. Kreicberga, I. (2011). Inovatīvās ekonomikas un kooperācijas principu modeļa ieviešana Latvijā ilgtspējīgas attīstības veicināšanai. *Pētījums*. 160 lpp. Pieejams: <http://www.tautasforums.lv/?p=3671>.
85. Kassalis, I. (2010c). Uzņēmumu konkurētspējas paaugstināšanas iespējas Latvijas tautsaimniecībā. *Ekonomika un vadības zinātne*. 9.–22. lpp.
86. Kim, Y., Kim, T. H., Ergün, T. (2015). The Instability of the Pearson Correlation Coefficient in the Presence of Coincidental Outliers. *Finance Research Letters*. Vol. 13, pp. 243–257. Doi: 10.1016/j.frl.2014.12.005.
87. Kotlers, F. (2006). *Mārketinga pamati*. Rīga: Jumava. 647 lpp.
88. Krieviņa, A. (2009). Impact of capital investments on value added in dairy sector. *Research for Rural Development Proceedings*. No. 19, pp. 263–270. Available: <http://llufb.llu.lv/conference/Research-for-Rural-Development/2009/Pages%20from%20Research-for-Rural-Development-2009-Latvia-263-270.pdf>.
89. Krugman, P. (1994). Competitiveness: A Dangerous Obsession. *Foreign Affairs*. Vol. 73, Iss. 2, pp. 28–44.
90. Kučinskis, J. (2004). *Kooperācijas attīstība Latvijā un pasaulē*. Rīga: Latvijas Hipotēku un zemes banka. 335 lpp. Pieejams: <http://www.tautasforums.lv/?p=827>.
91. Kuznets, S. (1971). Economic Growth of Nations. Total Output and Production Structure. *Political Science Quarterly*. Vol. 86, Iss. 4, pp. 654–657.
92. Kuznets, S. (1973). *Population, Capital and Growth*. New York: Norton. 342 p.
93. Lauku atbalsta dienests. (2019). *Lauku atbalsta dienesta datubāze* [tiešsaite]. Lauku atbalsta dienesta mājaslapa [skatīts 2019. gada 12. janvārī]. Pieejams: <http://lad.gov.lv/lv/> (ierobežotas pieejas dati).
94. Lagrue, C., Poulin, R. (2015). Measuring fish body condition with or without parasites: does it matter? *Journal of Fish Biology*. Vol. 87, Iss. 4, pp. 836–847. Doi: 10.1111/jfb.12749.
95. Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs. (2015a). *Latvijas zivsaimniecības gadagrāmata 2015*. Ozolaine: LLKC. 192 lpp.
96. Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs. (2015b). Valsts Zivsaimniecības sadarbības tīkla rīcības programma 2015.–2020. gadam. *Plānošanas dokuments*. 7 lpp. Pieejams: http://laukutikls.lv/sites/laukutikls.lv/files/article_attachments/zst_rp_2015_2020.pdf.
97. Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts. (2014a). Ražošanas tehnoloģiju pieejamība zivsaimniecības nozares attīstībai Latvijā. *Atskaite*. 102. lpp.
98. Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts. (2014b). Stratēģiskais ietekmes uz vidi novērtējums Eiropas Jūrlietu un Zivsaimniecības fonda Rīcības programmai 2014.–2020. gadam. *Vides pārskats*. 73 lpp. Pieejams:

https://www.zm.gov.lv/public/files/CMS_Static_Page_Doc/00/00/00/49/12/ZN_Strategiskais_ietekmes_SIVN.pdf.

99. Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts. (2014c). Zvejniecības attīstība Baltijas jūras un Rīgas jūras līča piekrastes joslā (piekrastes zveja). *Atskaite*. 35 lpp.
100. Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts. (2015). Investīciju iespējas zvejas kuģos. *Atskaite*. 63 lpp.
101. Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts. (2016). Latvijas zinātnisko institūciju iespējas inovāciju veicināšanā zivsaimniecībā. *Atskaite*. 45 lpp. Pieejams: http://www.arei.lv/sites/arei/files/files/lapas/Inovācijas_zivsaimnieciba_atskaite_2016_%20.pdf.
102. Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs. (2018). *Pazemes ūdeņi* [tiešsaite]. Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centra mājaslapa [skatīts 2018. gada 18. jūnijā]. Pieejams: <http://www.meteo.lv/lapas/geologija/zemes-dzilu-resursi/pazemes-udeni/pazemesudeni?id=1236&nid=491>.
103. Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija. (2018). *Akadēmiskā terminu datubāze „AkadTerm”* [tiešsaite]. Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas mājaslapa [skatīts 2018. gada 18. jūnijā]. Pieejams: <http://termini.lza.lv/term.php>.
104. Latvijas zvejas produktu ražotāju organizācijas, Lauku atbalsts dienests. (2016). Telefoninterviju un aptaujas anketas „Ražotāju organizāciju darbības izpēte tālākas darbības uzlabošanai” rezultātu apkopojums par laika posmu no 02.–22.08.2016. (intervēja I.Biukšāne).
105. Lenskold, J. D. (2003). *Marketing ROI: The Path to Campaign, Customer, and Corporate Profitability*. McGraw-Hill Education. 268 p.
106. Libermanis, G. (2006). *Mikroekonomika*. Rīga: Kamene. 371 lpp.
107. Lipmans, F. (2015). Inovāciju vadība Latvijas uzņēmumos un to ietekme uz uzņēmumu konkurētspēju. *Latvijas Universitātes 73. konferences materiāli*. 1.–18. lpp. Pieejams: https://www.bvef.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/evf/konferences/LU_73_konference/Uzņēmējdarbība/Filips_Lipmans_filips_publ.pdf.
108. Li, W., Chen, O., Cai, D., Li, R. (2015). Determination of an appropriate ecological hydrograph for a rare fish species using an improved fish habitat suitability model introducing landscape ecology index. *Ecological Modelling*. Vol. 311, pp. 31–38. Doi:10.1016/j.ecolmodel.2015.05.009.
109. Liše, S., Mārciņš, J. (2013). Internal factors affecting competitiveness of Latvian small and medium-sized furniture manufacturers. *Research for Rural Development Proceedings*. Vol. 2, pp. 80–87.
110. Lukaszewski, J. E. (2018). *Let's get serious about strategy* [online]. Jim Lukaszewski America's Crisis Guru [Accessed 18.04.2018.]. Available: <http://www.e911.com/blog/lets-get-serious-about-strategy/>.
111. Lursoft. (2019). Latvijā reģistrēto uzņēmumu datubāze [tiešsaite]. Lursoft mājaslapa [skatīts 2019. gada 10. janvārī]. Pieejams: <http://www.lursoft.lv/lv/uznemumu-registrs>.
112. LZIKIS. (2019). *Latvijas zivsaimniecības integrētās kontroles un informācijas sistēmas datubāze* [tiešsaite]. Zemkopības ministrijas Valsts informācijas sistēmu reģistrs [skatīts

2019. gada 8. janvārī]. Pieejams: <https://zikis.zm.gov.lv/Account/LogOn> (ierobežotas pieejas dati).
113. Malaysia Productivity Corporation. (2012). Malaysia in the World Competitiveness Yearbook 2012. *Report*. 37 p.
 114. Marshall, A. (1890). *Principles of Economics*. London: Macmillan and Co Ltd. 627 p.
 115. Martin, L., Stiefelmeyer, K. (2001). A Comparative Analysis of Productivity in Agri-food and Other Industries in Canada. *Report*. 27 p. Available: <http://www.georgemorris.org/publications/Canada0201.pdf>.
 116. Ministru kabinets. (2014). MK noteikumi Nr. 753 „Zvejas un akvakultūras produktu ražotāju grupu atzīšanas kritēriji, kā arī ražotāju grupu darbības nosacījumi un tās kontroles kārtība”. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2014., Nr. 257 (5317), OP numurs: 2014/257.26. , 16 lpp. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/271250-zvejas-un-akvakulturas-produktu-razotaju-grupu-atzisanas-kriteriji-ka-ari-razotaju-grupu-darbibas-nosacijumi-un-tas-kontroles>.
 117. Ministru kabinets. (2015a). MK noteikumi Nr. 59 „Valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanas kārtība investīciju veicināšanai lauksaimniecībā”. *Latvijas Vēstnesis*. 11.02.2015., Nr. 29 (5347), OP numurs: 2015/29.12., 44 lpp. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/272094-valsts-un-eiropas-savienibas-atbalsta-pieskirsanas-kartiba-investiciju-veicinasanai-lauksaimnieciba>.
 118. Ministru kabinets. (2015b). MK noteikumi Nr. 775 „Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likuma piemērošanas noteikumi”. *Latvijas Vēstnesis*. 29.12.2015., Nr. 253 (5571), OP numurs: 2015/253.10. , 55 lpp. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/278844-gada-parskatu-un-konsolideto-gada-parskatu-likuma-piemerosanas-noteikumi>.
 119. Ministru kabinets. (2016a). MK noteikumi Nr. 193 „Valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanas kārtība pasākumā „Inovācija””. *Latvijas Vēstnesis*. 07.04.2016., Nr. 67 (5639), OP numurs: 2016/67.7., 22 lpp. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/281357-valsts-un-eiropas-savienibas-atbalsta-pieskirsanas-kartiba-pasakuma-inovacija>.
 120. Ministru kabinets. (2016b). MK noteikumi Nr. 205 „Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 3.2.1. specifiskā atbalsta mērķa „Palielināt augstas pievienotās vērtības produktu un pakalpojumu eksporta proporciju” 3.2.1.1. pasākuma „Klasteru programma” pirmās projektu iesniegumu atlases kārtas īstenošanas noteikumi”. *Latvijas Vēstnesis*. 11.04.2016., Nr. 69 (5641), OP numurs: 2016/69.3., 17 lpp. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/281433-darbibas-programmas-izaugsme-un-nodarbinatiba-3-2-1-specifiska-atbalsta-merka-palielinat-augstas-pievienotas-vertibas>.
 121. Mintzberg, H., Lampel, J., Quinn, J. B., Ghoshal, S. (1997). *The strategy process: Concepts, Contexts, Cases*. England: Prentice Hall. 489 p.
 122. National Oceanic and Atmospheric Administration. (2018). *Fish Stock Sustainability Index* [online]. National Oceanic and Atmospheric Administration homepage [Accessed 18.06.2018.]. Available: http://www.nmfs.noaa.gov/sfa/fisheries_eco/status_of_fisheries/fssi.html.
 123. Obadic, A. (2013). Specificities of EU cluster policies. *Journal of Enterprising Communities People and Places in the Global Economy*. Vol. 7, Iss. 1, pp. 23 Available 35.

Available:

https://www.researchgate.net/publication/263182919_Specificities_of_EU_cluster_policies.

124. OECD. (1998). Trends in OECD Countries' International Competitiveness: The Influence of Emerging Market Economies. *Economics Department Working Papers No. 195*. 57 p. Available: <https://www.oecd.org/eco/outlook/1864948.pdf>.
125. Ohlson, J.A. (1980). Financial Ratios and the Probabilistic Prediction of Bankruptcy. *Journal of Accounting Research*. Vol. 18, Iss. 1, pp. 109–131.
126. World Wide Fund for Nature. (2005). Clean Baltic within Reach? How can a new chemical policy contribute to the protection of the Baltic Sea? *Report*. 40 p.
127. Pasinetti, L.L. (1981). *Structural change and economic growth: A Theoretical Essay on the Dynamics of the Wealth of Nations*. Cambridge: Cambridge University Press. 14 p. Available: http://assets.cambridge.org/97805212/74104/frontmatter/9780521274104_frontmatter.pdf.
128. Patro, S. G. K., Sahu, K. K. (2015). Normalization: A Preprocessing Stage. *International Advanced Research Journal in Science, Engineering and Technology*. Vol. 2, Iss. 3, pp. 20–22. Doi: 10.17148/IARJSET.2015.2305.
129. Paula, D., Titarenko, D. (2009). *Latvijas ekonomikas konkurētspēja un investīciju nozīme tās veicināšanā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 88 lpp.
130. Pārresoru koordinācijas centrs. (2012). Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020. gadam. *Plānošanas dokuments*. 69 lpp. Pieejams: http://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/images-legacy/NAP2020%20dokumenti/20121220_NAP2020_apstiprinats_Saeima.pdf.
131. Porter, M. E. (1980). *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. New York: Free Press. 422 p.
132. Porter, M. E. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. New York: The Free Press. 855 p.
133. Potter, B. (1904). *The co-operative movement in Great Britain*. London: Swan Sonnenschein & Co, LIM, New York: Charles Scribner's Sons. 290 p.
134. Prahalad, C., Hamel, G. (1990). The Core Competence of the Corporation. *Harvard Business Review*. pp. 1–15. Available: <https://pdfs.semanticscholar.org/8c8a/55409a0bfd9d25ff7a453cb75d5b29321009.pdf>.
135. PrimeFish Team. (2018). *PrimeFish project* [online]. PrimeFish Team homepage [Accessed 18.06.2018.]. Available: <http://www.primefish.eu/>.
136. Pārtikas un veterinārais dienests. (2018). *Pārtikas un veterinārā dienesta reģistri* [tiešsaite]. Pārtikas un veterinārais dienesta mājaslapa [skatīts 2018. gada 18. jūnijā]. Pieejams: <https://www.zm.gov.lv/partikas-un-veterinarais-dienests/statiskas-lapas/registri?nid=2244#jump>.
137. Powell, G. R. (2003). Return on Marketing Investment: Demand More From Your Marketing And Sales Investments. RPI Press. 172 p.

138. Rauch, P. (2006). SWOT analyses and SWOT strategy formulation for forest owner cooperation in Austria. *European Journal of Forest Research*. Vol. 126, Iss. 3, pp. 413–420. Doi: 10.1007/s10342-006-0162-2. Available: https://www.researchgate.net/publication/227313670_SWOT_analyses_and_SWOT_strategy_formulation_for_forest_owner_cooperation_in_Austria.
139. Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija. (2010). Latvija 2030: Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam. *Plānošanas dokuments*. 100 lpp.
140. Reynolds, P. D. (1999). Creative destruction. In *Entrepreneurship, Small and Medium-sized Enterprises and the Macroeconomy*. pp. 97–136.
141. Rīgas Ekonomikas augstskola. (2012). Latvijas konkurētspējas novērtējums 2011. *Pētījums*. 218 lpp. Pieejams: http://biceps.org/assets/docs/LCR_LV_1804_Final_1.pdf.
142. Rostow, W.W. (1992). *Theorists of Economic Growth from David Hume to the Present: With a Perspective on the Next Century*. New York, Oxford: Oxford University Press. 736 p. Available: <http://www.eighbooks.com/read-now.php?q=theorists-of-economic-growth-from-david-hume-to-the-present-with-a-perspective-on-the-next-century>.
143. Rothschild, J. (2009). Workers' Cooperatives and Social Enterprise: A Forgotten Route to Social Equity and Democracy. *American Behavioral Scientist*. Vol. 52, Iss. 7, pp. 1023–1041. Doi: 10.1177/0002764208327673.
144. Rurāne, M. (1997). *Ražošana*. Rīga: Turības mācību centrs. 125 lpp.
145. Rurāne, M. (2001). *Finansu pārvaldība*. Rīga: Latvijas izglītības fonds. 281 lpp.
146. Rurāne, M. (2002). *Uzņēmējdarbības organizācija un plānošana*. Rīga: Biznesa augstsokla Turība. 336 lpp.
147. Rurāne, M. (2006). *Finanšu menedžments*. Rīga: Rīgas Starptautiskā ekonomikas un biznesa administrācijas augstskola. 384 lpp.
148. Saeima. (2015). Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likums. *Latvijas Vēstnesis*. 12.11.2015., Nr. 222 (5540), OP numurs: 2015/222.1., 59 lpp. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/277779-gada-parskatu-un-konsolideto-gada-parskatu-likums>.
149. Saksonova, S. (2004). *Uzņēmuma finanšu vadības praktiskās metodes*. Rīga: SIA „Merkūrijs LAT”. 225 lpp.
150. Salz, P., Buisman, E., Smit, J., Vos, B. (2006). Employment in the fisheries sector: current situation. *Final Report FISH/2004/4*. 185 p. Available: https://ec.europa.eu/fisheries/sites/fisheries/files/docs/body/employment_study_2006_en.pdf.
151. Sandybayev, I., Derkan, I. (2015). Correlation SWOT Analysis: A Case of Ercan International Airport in Strategic Business Planning and Management. *International journal of Research science and Management*. Vol. 2, Iss. 2, pp. 62–66. Available: <http://www.ijrsm.com/issues%20pdf%20file/Archive-2015/February-2015/10.pdf>.
152. Schrippe, P., Back, L., Weise, A D., Kovaleski, J. L. (2013). Planejamento estratégico: análise SWOT e matriz BCG aplicadas em um centro esportivo wellness e fitness. *Espacios*. Vol. 34, Iss. 5, Pp. 1–15. Available: https://www.researchgate.net/publication/286845552_Strategic_planning_SWOT_Analysis_and_BCG_Matrix_in_a_wellness_and_fitness_sport_center.

153. Sharples, J., Milham, N. (1990). Longrun Competitiveness of Australian Agricultura. *Foreign AgEcon Report No. 243*. 37 p. Available: <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/147996/2/faer243.pdf>.
154. Shumka, S., Sandlund, T. O., Mali, S. (2013). Implementation of the European Fish Index (EFI) for assessment of the State of the Albanian Central River Systems. *Natura Montenegrina*. Vol. 12, Iss. 3–4, pp. 793–802.
155. Shumpeter, J. A. (2003). *Capitalism, Socialism and Democracy*. London, New York: Taylor & Francis e-Library. 460 p.
156. Simons, R., Davila, A. (1998). How High Is Your Return on Management? *Harvard Business Review*. Vol. 76, Iss. 1, pp. 71–80.
157. Skribans, V. (2009). Latvijas būvniecības nozares uzņēmumu finansiālās stabilitātes novērtēšana. *RTU FEEM Scientific Conference on Economics and Entrepreneurship Proceedings*. pp. 344–356.
158. Smith, A. (1759). *The Theory of Moral Sentiments*. Brasil: ΜεταLibri. 322 p.
159. Smith, A. (1776). *The Wealth of Nations*. Amsterdam, Lausanne, Melbourne, Milan, New York, São Paulo: ΜεταLibri. 754 p.
160. Solow, R. M. (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*. Vol. 70, Iss. 1, pp. 65–94.
161. Springate, L. G. V. (1978). *Predicting the Possibility of Failure in a Canadian Firm: A Discriminant Analysis*. Canada: Simon Fraser University. 164 p.
162. Sutela, T., Vehanen, T., Rask, M. (2016). A littoral fish index that responds to eutrophication in boreal lakes. *Fisheries Research*. Vol. 173, pp. 88–92. Doi: 10.1016/j.fishres.2015.06.006.
163. Škapars, R., Šumilo, Ē. (2006). Latvijas ekonomikas un sabiedrības pārstrukturizācijas ietekme uz uzņēmējdarbības konkurētspēju un iedzīvotāju dzīves kvalitāti. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 339 lpp.
164. Throsby, C.D. (2001). *Economics and Culture*. Cambridge: Cambridge UP. 63 p.
165. Tirupati, D. (2008). Role of Technological Innovations for Competitiveness and Entrepreneurship. *Journal of Entrepreneurship*. Vol. 17, Iss. 2, pp. 103–115. Doi: 10.1177/097135570801700201.
166. Udo-Imeh, P. T., Edet, W. E., Anani, R. B. (2012). Portfolio Analysis Models: A Review. *European Journal of Business and Management*. Vol 4, Iss. 18, pp. 101–120. Available: <http://pakacademicsearch.com/pdf-files/ech/517/101-120%20Vol%204,%20No%2018%20%282012%29.pdf>.
167. United Nations Industrial Development Organization. (2013). The Industrial Competitiveness of Nations. *Competitive Industrial Performance Report 2012/2013*. 170 p.
168. U.S. Congress, Office of Technology Assessment. (1991). *Competing Economies: America, Europe, and the Pacific Rim*. Washington: Government Printing Office. 377 p.
169. Vigen, T. (2015). *Spurious correlations*. Correlation does not equal causation. New York, Boston: Hachette Books, Gift edition. 208 p.
170. Waterman, R. Peters, T. J., Phillips, J. R. (1980). Structure Is Not Organisation. *Business Horizons*. Vol. 23, Iss. 3, pp. 14–26. Available:

- <https://managementmodellensite.nl/webcontent/uploads/Structure-is-not-organization.pdf>.
171. World Bank. (2009). Clusters for Competitiveness. *A Practical Guide & Policy Implications for Developing Cluster Initiatives*. 95 p.
 172. World Bank. (2015). Doing Business 2015: Going Beyond Efficiency. *Flagship Report*. 331 p.
 173. World Economic Forum. (2007). The Global Competitiveness Report 2007-2008: Chapter 1.2. The Microeconomic Foundations of Prosperity: Findings from the Business Competitiveness Index. *Report*. 31 p. Available:
http://www.relooney.com/NS3040/0_New_3045.pdf.
 174. World Economic Forum. (2009). The Global Competitiveness Report 2009–2010. *Report*. 492 p. Available:
http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2009-10.pdf.
 175. World Economic Forum. (2014a). The Europe 2020 Competitiveness Report. *Insight Report*. 92 p.
 176. World Economic Forum. (2014b). The Global Competitiveness Report 2014–2015. *Report*. 565 p. Available:
http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf.
 177. World Economic Forum. (2014c). The Global Gender Gap Report 2014. *Insight Report*. 395 p. Available:
http://www3.weforum.org/docs/GGGR14/GGGR_CompleteReport_2014.pdf.
 178. World Economic Forum. (2015). The Travel & Tourism Competitiveness Report 2015. *Insight Report*. 519 p. Available:
http://www3.weforum.org/docs/TT15/WEF_Global_Travel&Tourism_Report_2015.pdf.
 179. Zariņa, V., Strēle, I. (2009). *Finanšu plānošana uzņēmumā*. Rīga: Lietišķās informācijas dienests. 105 lpp.
 180. Zemkopības ministrija. (2010). *Rīcības programma Eiropas Zivsaimniecības fonda atbalsta ieviešanai Latvijā 2007.–2013. gadam*. Plānošanas dokuments. Versija 7. 107 lpp.
 181. Zemkopības ministrija. (2013). *Akvakultūras daudzgadu stratēģiskās pamatnostādnes 2014.–2020. gadam*. Plānošanas dokuments. 40 lpp. Pieejams:
https://www.zm.gov.lv/public/files/CMS_Static_Page_Doc/00/00/00/35/82/akvakultura_2014.pdf.
 182. Zemkopības ministrija. (2014). *Rīcības programma zivsaimniecības attīstībai 2014.–2020. gadam*. Plānošanas dokuments. Versija 1.2. 138. lpp.
 183. Zivsaimniecības politikas veidošanā un īstenošanā iesaistīto institūciju pārstāvji, zivsaimniecības nozares uzņēmumi (2017). Interviju un aptaujas anketas „Latvijas zivsaimniecības nozares konkurētspēja” rezultātu apkopojums par laika posmu no 18.03.2016. – 21.06.2017. (intervēja un aptaujāja I.Biukšāne).
 184. Zhang, H., Shan, B., Ao, L. (2014). Application of fish index of biological integrity (FIBI) in the Sanmenxia Wetland with water quality implications. *Journal of Environmental Sciences*. Vol. 26, Iss. 8, pp. 1597–1603. Doi: 10.1016/j.jes.2014.05.026.
 185. Žunna, K., Magidenko, A. (2010). Tirdzniecības uzņēmumu konkurētspējas modelis. *Ekonomika un uzņēmējdarbība*. Nr. 8, 212.–221. lpp. Pieejams:

https://ortus.rtu.lv/f/u10411s5/normal/render.uP?pCt=rtu-zdas.u10411n13&pP_PUB_ID=10069&pP_form=publications.publication&pP_fromForm=publications.search.

186. Асаул, А. Н., Войнаренко, М. П., Ерофеев, П. Ю. (2004). *Организация предпринимательской деятельности*. СПб: Гуманистика. 448 стр.
187. Михайлов, О. В. (1999). *Основы мировой конкурентоспособности*. Россия: Познавательная книга плюс. 592 стр.
188. Щетинина, Н. Ю. (2012). Конкурентоспособность технологических кластеров. *Креативная экономика*. No. 12, стр. 72–80. Pieejams: <https://creativeconomy.ru/lib/4861>.
189. Юсупов, К.Н., Таймасов, А.Р., Янгиров, А.В., Ахунов, Р.Р. (2006). *Региональная экономика*. Москва: КНОРУС. 232 стр.